

Elämäkertoja

Kansanvalistus-seuran toimittama sarja.

Suomen kirjallisuus on vielä hyvinkin köyhä elämäkertoista, ja kuitenkin tuskin mitkään kirjat ovat niin mieltä herättäviä ja erinomattain kasvavalle nuorisolle söpivia kuin juuri hyvin kirjoitetut elämäkerrat. Ihmiselämä taisteluineen, kärsimyksiineen, voittoineen on kuitenkin se ala joka ennen

sen piirissä ajatuksemme ahkerimmin liikkuvat; mitä siihen kuuluu, sitä me parhaiten ymmärrämme. Jalojen henkilöiden esimerkki elää ja vaikuttaa, vaikka esimerkin antajat kauan sitten ovat kuolleet: kertomus siitä, mitä he ovat tehneet, ei ainoastaan tuota nautintoa vaan herättää halua tulla heidän kaltaisikseen. Siten heidän työnsä, heidän rientonsa tuottavat hedelmiä heidän aikanaan vielä syntymättömienkin sukupolvien keskuudessa.

Kansanvalistus-seura on aloittamallaan ylempänä mainitulla sarjalla tahtonut kartuttaa hyvää lukemista erinomattain kasvavalle sukupolvelle. Sarjasta ovat nyt saatavissa seuraavat osat:

1. **Johan Ludvig Runeberg.** Kirjoitti Maila Mikkola. Muotokuva. 106 siv. Kovissa kans. 1: 25.
2. **Johan Henrik Pestalozzi.** Kansanvalistuksen sankari. Kirjoitti Zach. Castrén. Muotokuva. 116 siv. Kovissa kans. 1: 25.
3. **Johan Wilhelm Snellman.** Kansanvalistus-seuraa varten Th. Reinin mukaan kirj. A. Meurman. Muotokuva. 144 siv. Kovissa kans. 1: 50.

4. **Tapani Széchenyi.** Kirjoittanut Antti Jalava. Muotokuva. 127 siv. Vaatekansissa 1: 50.
5. **Fredrik Cygnæus.** Kirjoitti E. Nervander. Muotokuva. 154 siv. Vaatekansissa 1: 75.
6. **Martti Luther.** Elämäkerta. Kirjoittanut A. Meurman. Muotokuva. 179 siv. Vaatekansissa 1: 75.
7. **Elias Lönnrot.** Kirjoittanut O. A. Kallio. Muotokuva. 144 siv. Vaatekansissa 1: 75.
8. **Frans Deák.** Kirjoittanut Antti Jalava. Muotokuva. Vaatekansissa 2: —

Kirjojen ulkonainen asu on moitteeton, joten kirjat esille jätettyinä perhetuvassa kunkin vapaasti luettavaksi silmiäkin miellyttävät.

Soveltuvat erinomaisen hyvin

joululahjoiksi ja palkintokirjoiksi

kouluissa.

Jos suurempia määriä ostetaan kouluihin taikka levitetäväksi, tarjotaan erityiset ehdot.

Tammikuussa 1903 joutuu painosta

Antti Chydenius. Kirjoittaa E. G. Palmén.

Seuraavat elämäkerrat ovat tekeillä:

- 1. **Aleksanteri I,** kirj. H. Schulman.
- 2. **Napoleon Bonaparte,** kirj. K. J. Jalkanen.
- 3. **William Ev. Gladstone,** kirj. O. A. Kallio.
- 4. **Johannes Calvin,** kirj. A. Meurman.
- 5. **Yrjö Aug. Wallin,** kirj. K. L. Tallqvist.
- 6. **Frans Mikael Franzén.**
- 7. **Yrjö Washington.**
- 8. **Nils Adolf Nordenskiöld.**
- 9. **Benjamin Franklin.**

J. L. Runeberg.

Vänrikki Stoolin tarinat.

Suomentanut Paavo Cajander.

Tästä kansallisrunoelmasta on Kansanvalistus-seura painattanut eri painokset, jotta jokainen olisi tilaisuudessa varojensa mukaan hankkia itselleen tämä kirja sellaisessa asussa, mikä häntä parhaiten miellyttää. Kaikkiaan on tarjona viisi eri asuista ja eri hintaista laitosta.

Paksulle paperille painettuna, vaatekansissa, kultareunuksilla. 248 siv. Smk. 4:—.

Sama painos kuin edellinen, mutta paperipäällyksissä. Smk. 2:50.

Ohuemmalle paperille, vaatekansissa. Tekijän muotokuvalla. 193 siv. Smk. 1:50.

Sama painos kuin edellinen mutta yksinkertaisissa paperilla päällystetyissä kovissa kansissa. Smk. 1:—.

Koulupainos kovissa kansissa 75 penniä.

Jos koulupainosta ostetaan 100 kapp. yhdessä, saadaan ne 50 markkaan.

Suomen vaakuna.

Korkeus 1,2 m., — leveys 0,6 m.

Ajanmukainen juhlakoristus. **Hinta** vernissattuna vapaasti postissa jälkivaatimusmaksu siihen luettuna **Smk. 4:—.**

ANTTI CHYDENIUS.

ANTTI CHYDENIUS.

KIRJOITTANUT

E. G. PALMÉN.

HELSINKI, 1903.
KANSANVALISTUS-SEURAN KUSTANTAMA.

SISÄLLYS:

	Sivv.
I. Chydeniuksen nuoruus ja opinnot. Toiminta pappina ja lääkinä. Hänen ensimmäiset julkaisunsa	1— 44
II. Chydenius valtiopäivillä 1765—66. „Valtakunnan voimattomuuden lähde.“ Vaikutus merenkulku-, kalastus-, ja vuoritoimilainsäädäntöön. Uusia valtiollisia kirjoja	45—105
III. Chydenius valtiopäivillä 1765—66. Painopakko ja sen poisto. Rahapula; ehdotetut apuneuvot. Chydenius suljetaan säädystä	107—147
IV. Chydeniuksen myöhempi elämä. Kirjoitukset maakaupasta ja palkollisten oikeuksista. Esitys uskonvapaudesta. Chydeniuksen muisto	148—172

MIKKELI

KIRJAPAINOYHTIÖ VALO • 1903

I.

Chydeniuksen nuoruus ja opinnot. Toiminta
pappina ja lääkärinä. Hänen ensimmäiset
julkaisunsa.

Niitten sukujen joukossa, jotka maassamme kansan taajain rivien piiristä nousten ovat nopeasti saavuttaneet merkitystä, on suvulla Chydenius tärkeä sija. Seitsemännentoista vuosisadan lopussa valitsi talonpojan poika Uudenkirkon pitäjistä Turun lääniä opin tien. Kasteessa oli hän saanut nimen *Anders* eli *Antti*, ja koska kotitalon nimi oli *Kytymiemi* eli *Kytilä*, muodostettiin tästä — ajan tavan mukaan — latinaispäätteinen sukunimi *Chydenius*. Tämä Antti Chydenius, suvun ensimmäinen tunnettu jäsen, tuli papiksi ja oli kuollessaan v. 1711 Rymättylän kirkkoherra. Yksi hänen pojistaan, *Jaakko Chydenius*, pappismies kuten isäkin, palveli suurimman osan elämänsä Pohjanmaalla: Sotkamossa, Kuusamossa sekä vihdoin Kokkolassa, jossa hän kuoli rovastina ja kirkkoherrana v. 1766. Kolme

hänen ja vaimonsa, *Hedvig Hornaeuksen* poikaa saavutti pysyvän sijan Suomen aikakirjoissa, etenkin keskimäinen, isoisän jälkeen Antti niminen.

Vanhin näistä kolmesta veljeksestä, *Samuel Chydenius*, oli syntynyt v. 1727. Hän osotti omavansa erityisiä lahjoja, etenkin matemaattisia ja luonnontieteitä varten, joitten merkitys juuri tähän aikaan arvaamattomassa määrässä kasvoi. Ollen kemian ensi dosentti Turun yliopistossa, sai Chydenius toimen, joka maamme taloudelliselle kehitykselle oli erittäin tärkeä: hän määrättiin nimittäin Suomen koskenperkaustöiden johtajaksi. Näitten töiden tarkoituksena oli osaksi parantaa maan vesistöjen luonnollista yhteyttä, osaksi kuivattaa ajottain tulvien vallassa olevia viljelysmaita. Surullinen tapaturma katkaisi kuitenkin pian hänen lupaaivan uransa: mitatessaan Kokemäen joen syvyyttä Niskakosken yläpuolella, hukkui hän 11 p. Heinäkuuta 1757 soutajan taitamattomuuden tähden. Toinen suomalainen, Jaakko Stenius nuorempi, sai sittemmin johtaa tätä tärkeätä työtä, joka Samuel Chydeniukselta jäi kesken.

Kolmas poika, nimeltään *Jaakko Chydenius* kuten isäkin, oli syntynyt v. 1732, tuli papiksi sekä vihdoin rovastiksi ja kirkkoherraksi Vaasaan. Hän oli vakava ja innokas sielunpaimen, mutta vaikutti ainoastaan omassa seurakunnassaan. Vanhana sai hän kuitenkin osakseen huomiota laajoissa piireissä: kun maa oli valloitettu v. 1808, oli hän yksi niitä harvoja, jotka eivät suostuneet sodan kestäessä van-

nomaan uskollisuudenvaalaa voittajalle. Kova kohdeltu, joka tämän johdosta tuli hänen osakseen, joutui vanhuksen kuolemaa, v. 1809. Tästä Jaakko Jaakonpoika Chydeniuksesta polveutuvat kaikki suvun myöhemmät jäsenet.

Näitten kolmen veljeksen sisar, *Maria Chydenius*, joutui naimisiin pitäjänapulaisen Juhana Tengströmin kanssa, tullen nerokkaan ja kuuluisan arkkipiispa Jaakko Tengströmin äidiksi; tämän veljenpoika Juhana Jaakko Tengström tuli aikoinaan tunnetuksi ansiokkaana historiantutkijana.

Antti Chydenius, keskimäinen veljeksistä, jonka toimintaa tämä kirjanen käsittelee, syntyi Sotkamon pitäjässä 24 p. Helmikuuta 1729. *) Ensi opettajansa oli hänen isänsä, joka, pojan kiitoslauseiden mukaan, „tyytymättä silloin tavalliseen muiston rasittamiseen, totutti lapsensa ajattelemaan sekä antamaan ymmärryksen valon lämmittää sydäntä hyveisiin ja Jumalan pelkoon.“ Nautittuaan lyhemän ajan opetusta Oulun koulussa suorittivat veljekset Samuel ja Antti Chydenius v. 1745 ylioppilastutkinnon Turussa, saadakseen sittemmin jatkaa opinnoitaan Upsalassakin, missä matemaattiset ja luonnontieteet juuri olivat suurimmassa kukoistuksessaan. Vanhemman veljen matemaattisten tieteiden alalle suunnatut opinnot vaikuttivat varmaan-

*) Vanhan ajanlaskun mukaan, joka silloin vielä oli voimassa Ruotsissa ja Suomessa. Nykyisen ajanlaskumme mukaan olisi Antti Chydeniuksen syntymäpäivä 7 p. Maalisk. 1729.

kin nuoremman veljen lukuihin. „Minä tutkiskelin erilaisia aineita, joka tavallaan oli kandidaattitutkintoani varten tarpeellista“, sanoo hän kirjoittamassaan kertomuksessa elämästään, joka on erinomaisen arvokas lähde hänen vaikutustansa tutkivalle. Kun Samuel Chydenius v. 1751 Upsalassa julkaisi väitöskirjan maan jokien ja vesistöjen käyttämisestä kulkuväylinä, oli nuorempi veli väitöstilaisuudessa tämän tutkimuksen respondenttina eli puolustajana.

Filosofian kandidaattitutkinnon suoritti Antti Chydenius v. 1753, jonka johdosta hän sittemmin vihittiin filosofian maisteriksi. Heti sen jälkeen kääntyi hän isänsä ja isoisänsä uralle ja vihittiin papiksi samana vuonna, joutuakseen heti sielunhoitajaksi Alavetelin vasta muodostettuun kappeliin. Kaksi vuotta myöhemmin meni hän naimisiin *Beata Magdalena Mellbergin* kanssa; tämä avioliitto, vaikka lapseton, oli suurimmassa määrässä onnellinen ja kesti lähemmäs puolen vuosisataa.

Vaikka Alavetelin seurakunta käsitti ainoastaan 30 talonsavua, oli se niin tyydyttävä työala Chydeniukselle, että hän -- omien sanojensa mukaan -- ei koskaan olisi hakenut suurempaa toimialaa, ellei kehotus ja muitten päätös olisi saattanut häntä siihen. Mutta pitkille ja tärkeille valtiopäiville v. 1765—1766 valittiin säätyläistensä luottamusta nauttiva Chydenius edusmieheksi, ja saamme nähdä, että tämä oli erittäin tärkeä sekä hänelle itselleen, että myös hänen maalleen. Ja kun hänen isänsä seuraaja muutaman vuoden vaikutuksen jäl-

keen oli muuttanut Kokkolasta Vöyriin, nimitettiin Chydenius kirkkoherraksi mainittuun kaupunkiin oman hakemuksensa, äsken suorittamansa pappistutkinnon ja seurakunnan miltei yksimielisen kutsumuksen johdosta. Kuolemaansa asti pysyi hän sitten tässä virassa, jota hän oli hakenut ainoastaan isän kuolinvuoteellaan lausuman toivomuksen tähden sekä voidakseen tukea äitipuoltaan ja tämän kahta alaikäistä lasta, joitten kasvatuksesta hän piti huolta; sitä paitsi hän suurimmaksi osaksi kustansi sisarensa lapsien kasvatuksen. Muuta ylennystä hän ei toivonut eikä saanutkaan. Paitsi jäsenyyttä erinäisissä isänmaallisissa seuroissa ja yhdistyksissä, ei Chydeniuksen osaksi tullut muita kunnianosotuksia, kuin että hän v. 1778 nimitettiin rovastiksi, seuraavana vuonna jumaluusopin tohtoriksi sekä v. 1800 sai Pohjantähden ritarikunnan merkin.

Mutta ulkonaisten kunnianosotusten kautta tämä mies ei ollut tekevä nimeään tutuksi tuleville sukupolville. Varsin huomattava on sitä vastoin se työ, jonka hän itsevalitsemalla alallaan on suorittanut, ja varsinkin hänen merkityksensä ajattelijana ja kirjailijana on vuosien kuluessa huomattu suuremmaksi kuin hänen aikalaisensa edes voivat aavistaa.

Kääntäkäämme aluksi huomiomme siihen työhön, jonka hän itse on valinnut ja jonka hän varsinkin on koettanut paraan kykynsä mukaan täyttää, † tarkoitamme hänen työtään oman seurakunnan pienessä maailmassa.

Chydeniuksen aikana sielunhoitajan virka ei ollut erityisesti omiaan arvoa ja mainetta tuottamaan hoitajalleen. Uskonpuhdistuksen kaikkien epäilysten yli kohonneen sekä voitostaan varman uskonnollisuuden jälkeen, joka sai lukemattomat taistelemaan ja kaatumaan, maallisista eduista vähääkään välittämättä, oli seurannut aika, jolloin uudet tunteet ja uudet tarpeet anastivat sijaa uskonnollisten kysymysten rinnalla, jopa edellä. Mitä ankarammin kirkko koetti suojella jäseniään, jottei pieninkään poikkeaminen kerran hyväksytystä opista tulisi mahdolliseksi, mitä huolellisemmin se maallisten käskyjen ja rangaistusten avulla koetti pitää jumalanpelkoa ja hartautta voimassa, sitä enemmän uskonnollisuus hyytyi ulkonaisiin muotoihin, sitä enemmän totumus sai korvata mitä elävän vakaumuksen voimaa puuttui. Pietismi eli vanhempi herännäisyys, jota suuren Pohjan sodan äärettömät kauhut edistivät, hellitti tosin hiukan niitä siteitä, joilla lyhytnäköinen viisastelu oli yrittänyt henkisen elämän välttämättömät vaatimukset kahlehtia, ja herätti eloon uskonpuhdistuksen ajan parhaat tunteet, mutta tämä uudistus ei koskenut kansan suurta joukkoa, ja sai valtiokirkon puolelta osakseen katkeraa moitetta, vieläpä vainoakin.

Samaan aikaan uhkasi kirkkoa uusi vihollinen, vaarallisempi kuin se vapaakirkollinen liike, jota oli koetettu kaikin tavoin vastustaa ja tukahuttaa. Pohjolaan saapui ratsionalismi, tämä kuiva, kylmä järkeisoppi, joka luottaen omaan kykyynsä selittää

kaikki ihmiselämän arvoitukset, uskalsi kieltää kaiken yliluonnollisen ja alentaa henkisen elämän kaikki ilmiöt jokapäiväisen kokemuksen tasalle. Mitä uskonnossa vain oli yliluonnollista, hyljättiin ihmishengelle muka arvottomana taikauskona; korkeimman olennon olemassa-oloa ei tosin kielletty, mutta se joutui aivan syrjäseikaksi. Huolimatta sanojen paljoudesta, joilla uskonnonopetuksessa hyveitä, velvollisuuden käsitettä ja ihmisen menestystä ylistettiin, ei sillä tavalla voitu saavuttaa todellista kristillisyyttä. Hyveen ja velvollisuuden käsitteet muuttuivat yhä enemmän tyhjäksi kuoreksi; oikeutetun onnen etsiminen alentui itsekkääksi nautinnon himoksi, joka ei ottanut huomioon omaa sisällistä ja lostusta eikä lähimmäisen oikeutta. Etenkin sivistyneitten luokkien keskuudessa tämä suunta voitti alaa; papisto ei suinkaan muodostanut mitään poikkeusta. Niistä, jotka olivat ottaneet elämäntyökseen esittää uskonnon totuuksia, useat olivat aivan vieraat julistamalleen opille, — asianlaita, joka tavallisesti elämässäkin eikä ainoastaan saarnastuolissa tuli ilmi, — ja luonnolliseksi seuraukseksi tuli, että opetus oli arvoton ja että säädyn arvo aleni.

Tämä yleisesti vallassa oleva ajansuunta on otettava huomioon, kun tahtoo oikein käsittää Chydeniuksen työn arvon henkisellä alalla. Uuden ajan herätykset olivat tosin ainoastaan osittain saapuneet Pohjois-Suomeen ja sen tähden oli papiston tehtävä meillä helpompi kuin useassa etelämpänä olevassa ja edistyneemmässä maassa. Pietistinen

liike, vielä tuoreessa muistossa, oli sitä paitsi hyväksi avuksi jokaiselle, joka Suomessa koetti herättää eloon vilkasta uskonnollista elämää. Mutta erittäin tärkeä oli joka tapauksessa sielunhoitajan persoonallinen suhde siihen oppiin, jota hänen tuli tulkita, ja siinä suhteessa Chydenius seisoi säätyveljiensä suurta joukkoa paljon ylempänä. Useissa, ehkäpä useimmissakin kohden vuosisatansa valistusfilosofian lämmin ystävä, on hän samassa voinut uskonnonopettajana nojautua omintakeiseen vakaumukseen, joka muistutti uskonpuhdistuksen alkuaikoina vallitsevaa yksinkertaista uskonnollisuutta.

„Ryhdyttyäni kalliiseen, vaikka usean — papin — halveksimaan paimenvirkaan, on käytöllinen autuudenoppi ollut päätoimialani“, sanoo Chydenius puhuessaan elämästään, lisäten sen tunnustuksen, että hän kyllä yliopistossa oli koettanut „seurata jumaluusopin hienoja tieteellisiä määritelmiä, joten lopuksi en tietänyt, mistä korresta minun tuli vakaumuksinen riippua“, mutta sitten oli hän, kuten Paavali neuvoo Titusta, huomannut, että hänen vain tuli pitää kiinni puhtaasta ja opettavaisesta sanasta. Kun piti saattaa kuulijoita vakuutetuiksi ja liikutetuiksi, „täytyy perusteiden olla niin yksinkertaisia, keinojen niin ymmärrettäviä, kehotusten niin voimakkaita kuin suinkin mahdollista on, jota vastoin korkea oppi ainoastaan on pimittävä usva vaeltajalle, joka autuuttaan hakee“. Chydenius ei tyytynyt määrättyjen jumalanpalvelusten, kinkerien ja rippikouluopetuksen tarjoomaan tilaisuuteen antaa

hengellistä opetusta, vaan koetti aina tavatessaan seurakuntalaisiaan opettaa ja neuvoa heitä. Etenkin edistivät sunnuntai-iltapäivin pappilassa pidetyt uskonnolliset keskustelut, joitten tähden Chydenius kerta kaikkiaan oli kieltäytynyt kaikista tavanmukaisista vierailuista, kristinuskon asiaa. Näihin keskusteluihin, joissa hän selitti päivän saarnaa ja antoi hengellisissä asioissa neuvoja ja kehotuksia, saapui usein, vaikkei mitään pakkokeinoja käytetty, 200—300 henkeä. Muinakin päivinä Chydenius väsymättä piti katkismuksenkuulusteluja, selitti raamattua ja keskusteli yksityisesti seurakuntalaistensa kanssa; hänen omat sanansa osottavat tässäkin kohden, miten hän tehtävänsä käsitti. „Katekisasiointi, jona en pidä huolimattomasti lausuttuja katkismus-saarnoja tahi muodon vuoksi pidettyjä luku-kinkereitä, vaan kaikkea sitä suullista opetusta, jonka kautta opettajan tulee eri-ikäisille oppilaille opettaa oikean autuusopin horjumattomat perusteet, on mielestäni kaikista virkatoimistani vastuunalaisin. Siinä varsinkin tulee esityksen olla niin selvä ja yksinkertainen, että tuskin mitään pitää tuttua, ja vaikka huulen jotakuinkin hyvin voivani esittää ajatuksiani, olen juuri tällöin usein joutua neuvottomaksi. Vaaditaan näet järjestetty esitys, jossa tosiasiat vapaasti seuraavat toisiansa murtumattomassa jaksossa; vaaditaan selvä ja suora ajatus-tapa ja ankara huolenpito, jotta ei äkkinäinen siirtyminen seikasta toiseen tekisi kaikkea sotkui-seksi, ja lopuksi vaaditaan, että esittäjän sydämässä

on kipinä taivaallista tulta, nimittäin Jumalan suoma kyky vapauttaa sekä oma sielunsa että kuulijoitien. -- Tähän suulliseen johdatukseen voi opettaja paitsi lukukinkereitä käyttäen useita muitakin tilaisuuksia, kuten etenkin nuorison opetusta, silloin kun sitä valmistetaan ensi kerran nauttimaan pyhää ehtoollista, kun väkeä muuttaa seurakuntaan tai sieltä pois, sekä sairaitten luona käyntejä, kun he eivät ole liian heikkoja. Olen aina koettanut käyttää näitä tilaisuuksia, ja Jumala onkin usein siinä siunannut työtäni erinomaisella tavalla.“

Nämä ajatukset eivät ainoastaan tulleet paperille, niitä vastasi elämä. Suusta suuhun kulkeneet tarinat kuvailevat vielä tänä päivänä, kuinka ankara rasti ja samalla isällisesti Chydenius piti huolta laumastaan, ja kuinka hän tällöin aina tiesi sovittaa neuvonsa ja kehotuksensa kuulijain tarpeen ja tilan mukaan. Kutsu „pitkään kamariin“ yksityiskeskusteluun „tohtorin“ kanssa saattoi jokaisen paatuneen kauhistumaan, mutta innokkaan ja tunnontarkan opettajan lempeä totisuus hankki hänelle samassa kaikkien kunnan seurakuntalaisten vilpittömän kunnioituksen ja rakkauden.

Löytyy muitakin todisteita siitä, kuinka hyvää huolta Chydenius piti varsinaisesta toimestaan. Suurella menestyksellä esiintyi hän myöskin hengellisenä kirjailijana. Ruotsin „Teologisen seuran“ aikauskirjassa „Homiletiska försök“ julkaisi hän v. 1781—1782 ruotsin kielellä sarjan *Saarnoja Jumalan kymmenestä käskystä*, joka sai seuran sillä ker-

taa jakaman suuremman palkinnon, 10 kultadukaattia. Näitä saarnoja seurasi myös *Saarnoja jälkimäisestä taulusta, luonnoksessa*, jotka painettiin kokoelmaan, „sitä mieluummin, koska kirjoittajan tarkasti viittooma suunnitelma jättää jokaiselle tilaisuuden lähemmin esittää ehdotettuja aineita“. Kaksi vuotta myöhemmin palkitsi sama seura 15 kultadukaattilla Chydeniuksen kirjoituksen *Saarnoja katkismuksen toisesta pääkappaleesta*, jotka samoin painettiin mainitussa kokoelmassa „Homiletiska försök“. Vielä painettiin Chydeniuksen Kronobyn mestauspaikalla v. 1786 pitämä puhe kolmen rikoksenteikijän mestauksen johdosta sekä ruotsin että suomen kielellä. Palkinnon saaneet saarnasarjat osottavat kirjoittajansa muutenkin tunnettua kykyä hengellisenä puhujana.

Tavattoman monipuolinen kyvyltään sekä sitä paitsi varustettu murtumattomalla työvoimalla on Chydenius varsinaisen toimensa ohessa ehtinyt omistaa huolta monelle muulle haaralle yleishyödyllistä toimintaa. Oikeastaan ei näy olleen kuin yksi tiedonhaara, jonka hän tahallaan jätti sikseen, — lakitiedon, mikäli sillä piti oikeuden edessä suojella omia etujaan. Itse hän sanoo laiminlyöneensä melkein kaiken oikeudenkäynnin ja käytännöllisen lakitieteen, koska piti pientä tappiota parempana kuin mutkallisen oikeusjutun kautta saavutettua voittoa.

Sitä enemmän harrasti hän sitä vastoin tietojen saavuttamista eräällä toisella inhimillisen tiedon alalla, nim. lääketieteen.

Arvostellessamme hänen asemaansa tässä sulhteessa, tulee meidän muistaa, että lääketieteen ainoa professori yliopistossa 18:nneen vuosisadan keskivaiheille saakka samalla oli ainoa tieteellisesti sivistynyt lääkäri koko Suomessa, sekä että tähän virkaan aina yliopiston perustamisesta asti oli täytynyt kutsua ulkomaalaisia miehiä. Suurin osa maan väestöä ei siis edes nimeksikään tuntenut ammattisivistyksen saanutta lääkäriä; sen täytyi tyytyä siihen apuun, jonka maan harvat eikä suinkaan taitavat välskärin saattoivat antaa. Ei edes tätä etua aina voitu saada: niinpä esimerkiksi koko Pohjanmaa oli yhtenä ainoana välskäripiirinä vuosisadan koko alkupuoliskon. Kun Suomi 1700-luvun keskivaiheilla oli saanut 5 piirilääkäriä, muodostettiin Pohjanmaa yhdeksi piiriksi, joka vihdoon v. 1773 jaettiin kahtia. Apteekkeja perustettiin Vaasaan v. 1760, Ouluun v. 1762 ja Kokkolaan v. 1778; aikaisemmin oli ainoastaan niin sanottuja apteekki-laatikoita löytynyt vähäinen määrä, jota paitsi välskäreillä ja lääkäreillä matkoillaan tavallisesti oli mukanaan pienet, vaillinaisesti varustetut matka-apteekkinsa. Miltei jokaiselle sivistyneelle, etenkin papeille, oli lääketieteen tunteminen erittäin tärkeä; tätä huomauttikin tämän tieteen ensimmäinen kotimainen edustaja, professori Haartman julkisesti eräässä v. 1765 pitämässään puheessa.

Yliopistossa oli Chydenius m. m. harrastanut luonnontieteiden ja etenkin kemian tutkimista, jonka tähden hän tietysti paremmin kuin monet muut ai-

kanaan saattoi käyttää hyväkseen tietojaan terveydenhoidon alalla. Lääketieteen kolleegion vähää ennen toimittaman lasten tautien parantamista koskevan osviitan johdolla rupesi hän ensin koettamaan parantaa kuulijoittensa lapsia. Haartmanin Kotilääkitykset ja Dareliuksen Pitäjääpteekki antoivat hänelle enemmän johdatusta, ja menestymisensä rohkaisemana rupesi hän tutkimaan kemiaa, voidakseen valmistaa lääkkeitä; hankki itselleen koneita ja raaka-aineita, sekä pani kuntoon pienen kemiallisen laboratorion, jonka kautta hän saattoi valmistaa lääkkeitäkin tarvitseville. Pienestä Alavetelin seurakunnasta levisi huhu hänen vaikuttavista parannuskeinoistaan etäälle, ja koska 14 peninkulman päässä ei löytynyt varsinaista lääkäriä, tuli Chydeniuksen luo paljon potilaita muistakin seurakunnista, usein 20—30 peninkulman päästä. Alavetelissä asuessaan Chydenius täten auttoi suurta osaa lähipitäjiä lääkärinä sekä sen ohessa apteekkarina, ja päälle päätteeksi hän toimitti kaikellaisia leikkauksia, varsinkin silmätaudeissa. Mutta muutettuaan Kokkolaan, ei hänellä enää ollut aikaa tällaiseen työhön, vaan sitte hän tyytyi antamaan neuvoja vain omille kuulioilleen ja tekemään pienempiä leikkauksia.

Erityistä huomiota omisti Chydenius eräälle terveydenhoidon alalla esiintyvälle kysymykselle, jota 1700-luvun lopussa sekä Suomessa että koko sivistyneessä maailmassa pidettiin yhtenä lääketieteen tärkeimmistä tehtävistä, nim. rokonistutukselle.

1700-luvulla oli isorokko tauti, jonka hävityk-

sistä ainoastaan harva nyttemmin voi saada oikean käsityksen, ja yksi lääketieteen silloisia pääkysymyksiä oli tietysti rajoittaa tämän kauhean kulkutaudin tuottamaa tuhoa. Aikaisin oli huomattu, että varsinaisen isonrokon istuttaminen ihmiseen tuotti jonkunmoista suojaa: joka siten sairastui, sai rokot lievemässä muodossa ja oli sittemmin turvattu tautia vastaan. Tämä turvakeino oli kuitenkin hyvin vähän tyydyttävä, sillä tarpeellisiksi katsotut valmistukset ruuan ja lääkkeitten suhteen olivat erittäin vaivaloiset ja kestivät 5—6 viikkoa, eikä luultu suojelus lopulta ollut täysin luotettava. Sen tähden oli Jennerin vähän myöhemmin keksimä rokotus merkkitapaus terveydenhoidon historiassa. Vanhempi tapa, jolloin oikeata rokkoa istutettiin, oli kuitenkin parempi kuin ei mitään, ja Chydenius oli yksi niitä isänmaanystäviä, jotka horjahtamatta tekivät työtä asian hyväksi, huolimatta siitä, että hänen seurakuntansa piti asiaa niin vääränä, vieläpä syntisenä, että hän omien sanojensa mukaan oli vaarassa opettajana menettää kaiken pappisviran haltijalle kuuluvan luottamuksen.

Mutta vastustus kiihotti häntä vain suurempiin ponnistuksiin, jotka myös menestyivät: hän oli ensimmäinen, joka Pohjanmaalla sai rahvaan yleisemmin suostumaan lasten rokottamiseen (vuodesta 1761). Sittemmin kun rokottamistapa oli saatu yksinkertaisemmaksi, otti Chydenius tästä tarkasti selkoa. Hän oli myös ensimmäisiä, jotka Suomessa vaativat, että rokotus olisi jätettävä opinkäymättö-

mille; itse pani hän neulan lukkarien, äitien y. m. käsiin; kokemus todistikin tämän tavan oikeaksi. Mutta elämänsä lopulla sai Chydenius surukseen nähdä tämän suojeluskeinon „olevan ikäänkuin kuoleman kielissä ja ehkä pian sammuvan“; isorokko, joka useissa paikoin oli pysynyt kätkettynä, levisi v. 1799 suuressa osassa Pohjanmaata ja sai aikaan ääretöntä hävitystä Vaasan seutuvilla ja Oulun läänissä. Aiheena tähän pitää Chydenius täydellä syyllä niitä sopimattomia toimenpiteitä, joihin Pohjanmaan viranomaiset vuosisadan viime vuosikymmenien kuluessa olivat ryhtyneet rokotuksen suhteen. Jennerin v. 1798 julkaisemasta suuresta keksinnöstä, että lehmänrokot tarjoisivat paremman istutusaineen kuin varsinaiset isorokot, ei Chydeniuksella ollut mitään tietoa, kun hän v. 1797 tarttui kynään esittääkseen ruotsinkielisessä kirjoituksessa *Ajatuksia rokonistutuksesta* paraat keinot tämän suojeluskeinon voimassapitämistä varten.

Kirjoitus, ainoa Chydeniuksen tekemä lääketieteellinen, sekä samalla hänen viimeinen painettu kirjoituksensa, on kumminkin arvokas: siinä kuvataan selvästi suojelusistutuksen aikaisempia vaiheita Pohjois-Suomessa, ja useita tässä esitettyjä vaatimuksia seurattiin myöhemmin sekä Suomen Talousseuran vuoteen 1825 asti hoitaessa rokotusta että myöhemmin, kun tämä velvollisuus oli siirtynyt lääketieteen kollegiolle — kuitenkin sovittamalla vaatimukset nykyaikaiseen rokotukseen. Etupäässä vaatii kirjoittaja, että lyhyt ja selvä selitys roko-

tuksen hyödyllisyydestä olisi maan molemmilla kielillä jaettava joka pitäjään; että papit y. m. sivistyneet edistäisivät käyttöä ja hankkisivat tietoja rokottajiksi sopivista henkilöistä; että Talousseuran toimesta hankittaisiin aineksia ja apuneuvoja j. n. e. Vaikka jalo isänmaanystävä ei saanut seurata kysymyksen myöhempää kehitystä, ei hän ollut turhaan kirjoittanut ajatuksiaan: tärkeissä kohdin seurattiin hänen neuvojaan, kun myöhemmin rokotus tuli yleisesti käytäntöön, arvaamattomaksi eduksi terveydelle maassa.

Mutta löytyi muitakin vaikutusaloja, jotka tarjosivat Chydeniukselle tilaisuutta osottamaan tavatoman monipuolista työkykyänsä. Käytännöllisesti toimien maatalouden alalla sai hän ensi aiheensa esiintyäkseen kirjailijana.

Pappilan haltijana oli Chydenius muun muassa velvollinen hoitamaan — tosin pienessä määrässä — maanviljelystä, ja menestys tässäkin seurasi hänen työtään. Everstiluutnantti Boijen talouskirja oli hänen apuneuvonaan, ja tilaisuutta työhön tarjoutui runsaasti. Alavetelin uusi kappalaistalo oli rakennettu kosken partaalle „kovin karulle kivikkomäelle“. Tilan ensi haltijana Chydenius perusti siihen pienen ryytimaan ja puutarhan, rakensi kivimuurit sen ympärille, laitatti penkereitä jokea ja keinokekoista koskenhaaraa kohti, jota myöten puutarhaan johdettiin vettä, kuivatti jotenkin syvän suon ensin pelloksi ja sitten niityksi, rakensi lehtilatoja, kokosi joka vuosi lehtiä Boijen neuvon mukaan j. n. e.

Etenkin hän harrasti lampaanhoitoa; hankki Boijelta oikeita espanjalaisia lampaita, jotta saisi hyvän rodun noilla seuduilla kotiutumaan. Siksi hyvin onnistuivat hänen yrityksensä, että täten hankkimistaan villoista valmistettu verka mainitaan olleen yhtä hyvää, kuin senaikuiset paraat ruotsalaiset. Muutettuaan Kokkolaan, müokkautti Chydenius samoin kivikkomaata pelloksi, rakensi sen ympärille muurin, teetti satojen sylien pituisia multavallia niittyjen ympäri, rakensi ison navetan, tallin 10:lle hevoselle, lämmityshuoneen (kaikki nämä harmaasta kivistä) sekä panimo- ja leipomorakennuksen tiilistä. Tällaiset rakennukset olivat siihen aikaan kovin harvinaisia; sitä paitsi rakennutti Chydenius ne omalla kustannuksellaan, jonka tähden hallitus vapautti hänet kaikista mieskohtaisista maksuista omasta ja väkensä puolesta.

Käytännöllisenä maanviljelijänä saavuttama menestys, yleisten asiain harrastus sekä synnynnäinen taipumus kirjailijatoimeen, saattoivat Chydeniuksen kääntymään uralle, missä varsinaisen maineensa saavutti.

V. 1761 oli Ruotsin tiedeakatemia määrännyt kaksi palkintoa paraista vastauksista kysymykseen „*Syyst niittyjen sammaltumiseen* sekä miten se paraiten ja halvinten hävitetään? Kirjoitukset olivat annettavat akatemialle saman vuoden kuluessa, mutta Chydeniuksen saapui vasta Tammik. 13 p. 1762, eikä siis voinut saada palkintoa. Tämän, 10 dukaatin painoisen kultarahan, sai filosofian maisteri, sittem-

min Pielisten kirkkoherra, Jaakko Stenius, joka silloin toimi Pohjanmaan koskenperkauslaitoksessa, mutta koska ruotsalaisen kirkkoherran Hans Hederströmin ja Antti Chydeniuksen vastausten oli huomattu kilpailevan palkinnon saaneen kanssa ensi sijasta, päätti akatemia antaa kirjoittajille kummallekin hopearahansa, ja yleisön tiedoksi painattaa mainitut kolme kirjoitusta, ynnä ne kolme, jotka olivat palkittuja lähinnä; muut 12 vastausta ainoastaan mainittiin lyhyesti esipuheessa. Chydenius jakaa vastauksensa 14 pykälään ja osottaa siinä, kuinka maan märkyys on syynä siihen, että suden- ja rahkasammalta kasvaa niityillä, tehden heinäkasvulle haittaa. Sitten hän selittää eri tapoja hävittää sammal ja saada maa pelloksi ja niityksi.

Kaksi vuotta myöhemmin määräsi tiedeakatemia tavanmukaiset palkinnot paraista vastauksista kysymykseen: „*Voidaanko rattaita siten parantaa, että sama hevonen samalla tiellä voi vetää 70 leiviskää, kuin nykyisillä työrattaillamme 40?*“ Kilpailuvia vastauksia oli tällä kertaa 11, ja pidettiin akatemian jäsenen, tirehtööri Jaakko Faggotin vastausta paraana; tälläkin kertaa annettiin kuitenkin hopeamitali Chydeniukselle, jota paitsi hänen vastauksensa painettiin. Epäilemättä olisi hänen kuitenkin pitänyt saada ensi palkinto. Kirjoitusta valaisevat eri piirrokset; vastaus on laadittu tieteellisellä tarkkuudella; näkee, että kirjoittaja aikaisemmin täydellä todella on tutkinut matematiikkaa ja fysiikkaa. Chydenius ei tyytynyt todistamaan väit-

teensä paperilla, vaan oli teettänyt rattaat, joita koetettiin todistajien läsnäollessa; tällöin huomattiin niitten onnistuneen niin hyvin, että Chydenius piti niitä vaivojensa ja kustannusten riittävänä palkintona; kun niissä oli 70 leiviskän kuorma, voitiin ne saada liikkeelle vähemmällä voimalla kuin tavalliset, joissa oli 40 leiviskän kuorma. Vähitellen saatiin tuommoiset parannetut ajoneuvot yleisesti käytäntöön.

Huolimatta menestyksestään ei Chydenius vielä ruvennut ajattelemaan kirjailijatoimintaa valtiollisella alalla; „mikään ei ollut minulle niin vierasta kuin politiikka, kun tulin papiksi“, sanoo hän itse. Hän lisää kuitenkin, että „kirjalliset harjoitukset ovat huvittaneet minua ylioppilasvuosistani asti“, joten hän mielellään lueskeli kaunokirjallisuutta ja koetti edistyä niissä, sekä kirjoituksissa että puheissa ja saarnoissa. „Päämääräni on tällöin aina ollut kevyet ajatukset ja lauseet, vakaumus ja luontevuus; ja vaikka lauseeni usein ovat tuntuneet kummallisilta, on kirjoitustapani saavuttanut yleisön mieltymyksen, enemmän kuin olisin voinut odottaa tai luulla. — Ystäväni kehottamalla kehottivat minua ensi yrityksiini, kansalaiset ottivat ne vastaan huomavasti ja hyväksyen, ja pakottivat minut siten suurentamaan pieniä tietojani lueskelemisen ja ajatteleminen kautta. Yritysteni jatkuva menestyminen ja näitten kautta syntynyt halu hyödyttää ovat sitten saattaneet kirjailijatoimen velvollisuudekseni, vieläpä jaloimmaksi huvikseni. Mutta päätoimeni, vastuun-

alaisen virkani tähden olen saanut tyytyä pieniin kyhäelmiin, jotka harvoin ovat syntyneet päivän valossa, tavallisena työ-aikana, vaan aina yön hiljaisina hetkinä, jotka muut hyödyttä viettävät, ellei paheissa, niin unen helmassa mukavalla vuoteella. — Pienet tietoni, hiljainen elintapani, suuren maailman touhuista pois kääntynyt sydämeni sekä imartelevan kunnian täydellinen halveksiminen saivat minut hylkäämään ajatuksen kirjoittaa yleisölle tai pyrkiä tärkeämpään virkaan, kuin siihen, joka minulla oli ensimmäinen. Mutta katselmuksen tiet ovat minun arvottoman suhteen olleet aivan toiset, kuin olisin voinut ajatella.“

Vapaudenajan vilkas valtiollinen ja kirjallinen elämä kehotti Chydeniusta vapaina hetkinään panemaan huomiota yleisiin asioihin.

Tosin ei aikakauden nimeen suinkaan ollut niin suurta syytä, kuin silloin luultiin; päinvastoin olivat „valtakunnan hallitsevat säädöt“ useassa suhteessa paljon ankarampi valtiot kuin kaikkimääräävä itsevaltiot kuningas ennen. Paljon kokemusta tarvittiin, etenkin ennenkuin ajatus- ja sanavapaus tuli tunnustetuksi. Mutta luonnollista oli, että kehitys ennemmin tai myöhemmin johtaisi sanavapautteen, ja hattupuolue alkoi, laajalti käyttämällä julkisuutta. Vuosien 1755—56 valtiopäivillä ajoi puolue samalla sekä vapauden että voimassa olevan valtiomuodon asiaa, ja koskei vetoaminen yleisöön sillä hetkellä tuottanut mitään vaaraa puolueelle itselleen — etenkin kun vastustajan mielipiteet helposti voitiin sen-

suurin ja pakkokeinojen avulla tukahuttaa — eivät puolueen johtajat malttaneet olla sanomalehdistön mahtavaa asetta käyttämättä.

Aikakauskirja „En ärlig svensk“ (Rehellinen ruotsalainen) syntyi v. 1755, julkaisu Valtiopäiväsanomina seuraavana vuonna, saattaen tuhannet kansalaiset tilaisuuteen muodostaa itselleen valtiollinen vakaumus. Eräs vapaudenajan kuuluisimpia kirjailijoita, kauppaneuvos Nordencrantz, jolle hallitus jo v. 1754 oli antanut toimeksi tutkia valtakunnan rahan arvon laskemisen syitä, antoi v. 1760 „nöyrän esityksen valtakunnan säädylle“, joka, vaikka sisälsi muistutuksia hallitusta vastaan, säätyjen erityisellä luvalla painettiin ja levitettiin. Koska teoksessa ilmaantui mielipiteitä, jotka sitä ennen ainoastaan poikkeustapauksessa olivat julkisuuteen päässeet, herätti se tavatonta huomiota, kuinka pitkä-veteinen ja raskas se esitystavaltaan olikin; se ynnä kirjoittajan muut teokset saivat aikaan julkisen ajatustenvaihdon.

Sille, jossa yhdistyi elävä tiedonhalu ja selvä järki, oli Nordencrantz hyvä opettaja. „Huomasin tämän kirjailijan olevan niin tietorikkaan, omaavan niin monta ajatusta valtiollisissa aineissa“, sanoo Chydenius elämäkerrassaan, „että vaikka hänen kirjoitustapansa oli raskas, — vaikka useissa kohdin paljastui yksipuolinen katkeruus, oli tässä kuitenkin runsas ainemäärä, joka voi herättää tarkkaavan lukijan koko huomion, sekä perustotuuksia politiikan alalla, jotka isänmaan parasta tarkasti punnitessa

täytyi hyväksyä.“ Kauan ei kuitenkaan kestänyt, ennenkuin oppilas voitti opettajansa.

Tiedeakatemian julistama kilpailu antoi taas Chydeniukselle aiheen tarttua kynään. Nyt ei ollut kysymyksessä vähempi asia, kuin kaikkina aikoina tärkeä kysymys, miksi niin useat kansalaiset hakivat elantonsa vieraisissa maissa, eivätkä siis käyttäneet työvoimaansa oman maan hyväksi.

Jo aikaisin oli eteläisemmissä maissa herännyt liiallisen väenkarttumisen pelko, joka painoi leiman ajattelijain mielipiteisiin ja valtiomiesten toimiin. Ruotsissa ja Suomessa sitä vastoin oli väkiluku niin pieni, että täytyi levottomuudella katsella työkykyisten henkilöiden maasta muuttoa; samassa olivat sivistyneet vakuutetut siitä, ettei voisi ilman lain pakkoa saada rahvasta työhön, josta olisi maalle eniten hyötyä. Lait maanjakoa, palstoittamista ja yleensä elinkeinovapautta vastaan saivat yleensä alkunsa siitä, että pelättiin irtaimen, varmaa toimeentuloa vailla olevan väestön syntymistä, mutta ei kukaan epäillyt, että löytyi toimia, jotka tarvitsivat suurempaa työvoimaa. Sen tähden oli palkollispakon, ammattipakon y. m. keinojen kautta koetettu saada työvoimaa kääntymään sille alalle, missä paraiten tekisi hyötyä.

Kehityksen kulun määräsi se käsityskanta taloudellisen elämän laeista, joka siihen aikaan vallitsi Keski-Europassa ja sieltä tunki Pohjolaan. Tarkoitamme n. s. *merkantilisteja* ja *fysiokraatteja*.

Merkantilismi piti jaloja metalleja kansan varsinäisenä rikkautena, ja tuli siihen johtopäätökseen, että ennen kaikkea tulisi koettaa koota niitä, toisin sanoen rahaa, omaan maahan. Tämän koulun miehet menivät niin pitkälle yksipuolisuudessa, että esim. eräs heistä, professori Berch Upsalassa vapaudenajan alussa rohkeni väittää, että sisäiset sodat ovat ulkonaisia paremmat, koska rahat silloin pysyvät maassa. Koska kauppa ja teollisuus näkyvämmiin kuin maanviljelys johtivat raha-ansioon, oli nüitten edistäminen yksi merkantilistisen valtiomiehen päätarkoituksia; maanviljelyksen tarpeet jätettiin jotakuinkin huomioon ottamatta. Mainittu katsantokanta ilmeni Ruotsissa ja Suomessa selvimmin n. s. tuoteplakaatissa vuodelta 1724, jonka tarkoituksena oli mikäli mahdollista koota kauppa oman maan kauppiasten käsiin; lisäksi ruvettiin kaikin tavoin suosimaan tehtaita ja teollisuutta. Tämän kautta maanviljelykselle syntyvää haittaa koetettiin korvata m. m. ankarien palkollisasetusten kautta (vuosilta 1723 ja 1739), jotka uhraten tilattomien luonnollisen oikeuden, ottivat huomioon maanomistajain työvoiman tarpeen.

Kuvaamaamme yksipuolisuutta vastustamaan nousivat niin sanotun fysiokraattisen koulun miehet. Kotoisin Ranskasta, oli koulu jo aikaisin saavuttanut jalansijaa Pohjolassakin. Opin lähtökohta oli vakaumus, että valtiomiehen tärkein päämäärä oli kansan tulolähteiden parantaminen ja että tämä paraiten saavutettiin antamalla vapauden vallita talou-

dellisella alalla; oltiin varmat siitä, että taloudellisen hyvinvoinnin kasvaessa väestökin lisääntyisi. Toiset panivat sitä vastoin pääpainon väenlisäykseen, arvellen sen antavan paraan takeen hyvinvoinnin kasvamiseen. Käsityskannan muuttuminen tuli varsin selvästi esille kun Ruotsissa ja Suomessa tabellilaitoksen kautta oli saatu tarkkoja numeroita väkiluvusta. Kysymys väenlisäyksen edistämisestä tulikin sitten pääkysymykseksi, ja sitä harkittiin innokkaasti.

Eriytyinen asiahaara sai tässä osakseen paljon huomiota: naapurimaihin, etenkin Saksaan ja Itämeren maakuntiin, osaksi kauemmaskin, laskettiin vuosittain muuttavan noin 8,000 henkeä. Sikseen jääköön kysymys, kuinka tarkka tämä usein mainittu luku on ollut; joka tapauksessa menetti valtakunta, etenkin Suomi, maastamuuton kautta vuosittain paljon työvoimaa. Yleisön puolelta saikin kysymys *maastamuuton syistä* osakseen tavattoman vilkasta huomiota, kun tiedeakatemia v. 1763 otti sen kilpailuaineeksi: saatiin kokonaista 28 vastausta, jotka omituisella tavalla osottavat, kuinka jyrkästi mielipiteet siirtolaisuuden syistä erosivat toisistaan, jos kohta kaikki olivat miltei yksimielisiä ilmiön vahingollisuudesta.

Vanhoillisen katsantokannan etevin edustaja oli Anders Schönberg, joka piti yleistä tapainturmelusta maastamuuton pääsyynä. Komisarjus J. Fr. Kryger, vallalla olevan pakkojärjestelmän lämmiin ihailija, tunnusti tosin, että se paljon oli vaikuttanut siirtolaisuuteen, mutta ei uskaltanut vetää

tästä seuraavaa johtopäätöstä, vaan piti kuitenkin kiinni vanhoista hallitusperusteista. Tiedeakatemia antoi tunnustusta Schönbergille, mutta palkitsi Krygerin vastauksen, jota se ei kuitenkaan, asian arkaluontoisuuden vuoksi, uskaltanut tavallisessa järjestyksessä julaista; Kryger painatti sen sittemmin omalla vastuullaan. Antti Chydenius vastusti rohkeasti koko taloudellisen lainsäädännön alalla seurattua pakkojärjestelmää, katsoen laajaa vapautta epäkohtien ainoaksi parannuskeinoksi. Tämä vastaus ei saavuttanut hyväksymistä: „kuvaukset olivat liian vapaita, liian selviä, ne eivät kelvanneet“. Chydenius painatti kuitenkin kirjoituksensa v. 1765 ja omisti sen valtakunnan paraikaa koossa oleville säädyille; tästä asti oli teos julkisuuden.

Tämä Chydeniuksen esikoiskirjoitus valtiollisella alalla on tärkeä alkua hänen myöhempään taisteluunsa monopoleja vastaan, kauppa- ja elinkeinovapauden, ajatus- ja sanavapauden sekä järjestetyn rahalaitoksen puolesta ja ansaitsee siis täydellä syyllä jälkimailman huomion. Kirjoittaja oivaltaa täydelleen maanviljelyksen tärkeyden valtakunnan taloudelle, joka huomio tosin ei ollut uusi, mutta itsessään hyvinkin tärkeä. Kirjoituksen pääkohta on kuitenkin sen ankara vastalause itse holhous- ja pakkoperiaatetta vastaan, — oppi, jota aika juuri paraiten tarvitsi.

„Maa ilman asukkaita on erämaa; valtakunta ilman alamaisia on varjo, joka ei peloita muita kuin niitä, jotka luulevat siellä olevan asukkaita. Laajalle

ulottuvat rajat ovat kartalla loistavia, mutta eivät itsessään merkitse mitään; muutenpa suuri aasialainen tataarilaisvaltakunta olisi maailman mahtavin maa. Palestina muuttuu erämaaksi, kun työntekijät kuolevat ja muuttavat pois; Ruija ja Lappi tulevat Kaanaan maaksi, kun niissä asuu ihmisiä.

Kuinka monta tuhatta ruotsalaista onkaan kaatunut, laajentaakseen rajojamme, mutta kuinka harvat ovatkaan todenteolla ajatelleet, millä tavoin vanhatkaan alueet saataisiin väkeä täyteen! Yhtä paljon voisi kuitenkin kummallakin tiellä saada aikaan. Olemme joskus leikanneet naapurimaistamme suuria kaistaleita, mutta ennen pelin loppua on voitto ollut heidän. Taistelemme maasta, jota meillä on kyläksi, mutta panemme tärkeimmän alttiiksi.“

Täten alkaa Chydenius esityksensä, huomauttaen sitte, kuinka silloinen asema Ruotsissa ja Suomessa tosin monessa suhteessa oli parempi kuin aikaisempi: rauha ja vapaus, tiede ja teollisuus kuikoistivat enemmän kuin koskaan ennen. Mutta tabellilaitoksen kautta saatu tilastollinen selvitys osotti arveluttavan asianhaaran: „täällä syntyy ihmisiä, mutta kun niiden tulee olla hyödyksi, ei niitä ole kansalaisten joukossa“. Kaikki ihmisen toimet tarikoittavat hänen onneaan, ja maastamuuttojen täy-tyy riippua samasta syystä. Jokainen kansalainen oli niin vahvoilla siteillä kiinnitetty isänmaahansa, ettei jalallaan kosketanut vierasta alaa, ellei luullut sillä saavuttavansa suurempaa onnea. Puuttuva vapaus kotona edistää menestystään oli kaikkien maastamuuttojen ainoa syy.

„Jos isännälle aina tarjoutuu enemmän pal-

kollisia, kuin hän tarvitsee, ja hänen naapurinsa ovat ilman, on selvä, että edellisen palvelijoilla on enemmän vapautta ja parempi tilaisuus onnensa edistämiseen kuin jälkimäisten. Tässä suhteessa puutetta kärsivä syyttäköön väenpuutetta, vallattomuutta tai mitä tahansa; jokainen järkävä tietää kumminkin että se, mikä ajaa palkollisen pois ja pidättää muita tulemasta sijaan, on pakko. — Samoin on asian laita puheena-olevassa kysymyksessä. Valtakunta on iso talo, jossa korkein valta on isäntä ja alamaiset tämän taloväkeä. Useat toisiinsa verratut valtakunnat ovat tässä suhteessa useitten isäntien veroiset. Kun jostain maasta paljon väkeä muuttaa pois, voi varmuudella päättää, että pakko siellä vallitsee, mutta jos jonnekin kokoontuu väkeä, on vapaus houkuttuksena. En tässä puhu vapaasta hallitustavasta, sillä n. s. vapaissa yhdyskunnissa on kansalla usein vähimmin vapautta, jota vastoin viisaat hallitsijat sitä suojelevat ja kohtelevat hellävaroin.“

Aikana, jolloin pidettiin miltei uskonkappaleena, että Ruotsissa ja Suomessa kaikenkaltainen vapaus jo oli saavutettu, uskalsi Chydenius siis asettaa vastakkain valtiollisen vapauden ja yhteiskunnallisen vapauden, lukien edellisestä, että kansa seisoi vapaana kuningasta kohti, sekä jälkimäiseen että yksityinen kansalainen jokapäiväisessä toiminnassaan saisi esteettömästi voimiansa käyttä. Hän tunnusti suoraan mitä edellisessä suhteessa jo oli saavutettu, mutta lausui suoraan ja todisti, että jälkimäiseen nähden paljon vielä puuttui. Hän osotti, että maanviljelys kärsi pakkoa epätäydellisen jakolaitoksen kautta, jota paitsi paljon maata oli jätetty sellaistenkin haltuun, jotka eivät ottaneet osaa sen viljele-

miseen; että liikenne eri maakuntain välillä usein oli vaikea, samoin että maatullit sekä raskaat, kärsimättömät verot rasittivat maata. Vielä arveluttavimpana kuin maanviljelystä semmoisenaan painavia taakkoja, piti hän kuitenkin niitä lakeja, jotka rasittivat itse maanviljelijöitä. Rahvas ei saanut tiluksillaan elättää muuta kuin verojen mukaan määrätyn luvun työväkeä, jota paitsi suuri osa työntekijöitä oli eduilla ja palkinnoilla houkuteltu menemään tehtaisiin. Kun sitä paitsi ei tahdottu suvaita uutisasukkaita, itsellisiä ja mäkitupalaisia; kun kruununmaitten työväellä ei ollut varmuutta asunansa maan suhteen; kun torpparien ja herraskartanoiden alustalaisten asema ei sekään ollut varma, — voiko ihmetellä, jos tällaisillä kansalaisilla ei ollut halua pysyä maassa? Lisäksi hän vielä mainitsee syyksi maastamuuttoon senkin, että talonpojat y. m. elinkeinonharjoittajat nauttivat jotenkin vähäistä kunnioitusta.

Puhuttuaan itse pääelinkeinon asemasta, siirtyy Chydenius muihin elinkeinoihin, etenkin vuori-työhön, ja huomauttaa tässäkin useita epäkohtia, jotka kaipasivat parannusta. Siinäkin kohdin vapauden puute teki haittaa, vaikka kyllä paraasaa aikomuksessa oli säädetty ammattijärjestyksiä y. m. asetuksia. Kauppa oli samoin liiaksi pakon alaisena: tähän kuuluva lainsäädäntö, jota Chydenius pian käsitteli erityisessä kirjoituksessa, on jo hänen esikoiskirjoituksessaan mainittu epäonnistuneena parannuskeinona.

„Näistä syistä tuhannet työkykyiset kansalaiset jättivät isänmaansa; kaukaiset seudut kuihtuvat työnpuutteen tähden ja työmiehet pakenevat pois niin huonoista asumusaloista. He kokoontuvat meren rannikoille, jossa on enemmän eloa ja liikettä, mutta huomaavat pian, ettei nykyisessä asemassamme kaupungeissa eikä maalla anneta heille maatilkkää kodiksi, missä voisivat asua, elää ja hankkia eläystä. — He asuvat mieluummin seuduissa, joissa eivät ymmärrä asukasten kieltä, mutta jossa elämä on vapaa, kuin omien veljiensä seassa, missä kaikki on huonoa ja kuollutta. Heidän toimensa selittää, mitä he ajattelevat: *isänmaa, ilman vapautta ja ansiota, on suuri sana, jonka merkitys on pieni.*

Siten jalo, työtätekevä joukkomme siirtyy pois. Se kai ei mitään merkitse? Rahvas, se se panee suuhumme jokaisen leipäpalan; sen verojen ja työn kautta pukeudumme ja koristamme ruumiimme, joita muuten ei isien kunnia eikä aatelisarvo erota halvimmankaan työmiehen ruumiista. Korkeus katoa, kun ei kukaan meitä palvele, ja isännäys loppuu, kun käskynalaiset ovat poissa.“

Muillakin aloilla huomautti Chydenius, lähtien täten aineensa ulkopuolelle, pakon olevan vallalla, missä vapautta olisi tarvittu. Aikana, jolloin ankaraasti oli kielletty sanallakaan moittimasta säätyjen toimintaa, huomautti hän rohkeasti joka valtiopäivillä uudistuvaa vallattomuutta, kun nimittäin runsaasti aikaa käytettiin yksityisten virkanimitysten tutkimiseen. Puhuessaan pakosta oikeudenkäytössä, koskettaa hän erästä ajan arimpia kohtia: kuinka vallassa oleva puolue oli voinut polkea oikeutta, kun tahtoi päästä käsiksi vihattuun vastus-

tajaan, (suomalaiseen Mathesiukseen). Chydenius ei jätä lausumatta, että raha-asian epäjärjestys haittasi itse omistus-oikeutta; lopuksi hän huomauttaa puutetta, jonka selvänäköisimmät yhä enemmän rupeivat oivaltamaan: „järjen, kynien ja painattamisen pakkoa“. Vapaassa valtiossa on, sanoo hän, tieto omasta menestyksestä tai rappiosta mitä tärkein. Ei riitä, että muutamat harvat tuntevat valtion tarpeet, enemmistö ratkaiskoon kysymykset.

„Jotta tämä voisi tapahtua, tulee itse kansan olla valistuneen, mutta siihen vaaditaan järkeä. Järki harjaantuu paraiten, kun panemme ajatuksemme paperille, mutta kehoitus tähän on pieni, ellei painatus tee sitä yleisölle tutuksi. Julkisuus on totuuden ja viattomuuden jalo puolustus. Panettelijan muste ei hyvettä likaa, vaan puhdistaa sen kuonasta ja kirkastaa sen kaksin verroin. Hyve ei päivää pelkää, ei koskaan epäile valoa ja pelkää vähemmän seikkailuja, jos se saa vallita. — On ristiriitaista olla tasavaltalainen eikä tuntea isänmaansa ulkonaista ja sisäistä etua vallalla olevien salaisuuksien ja järkipakon tähden. Pimeys ja raakalaisuus sopivat yhteen, mutta pimeys ja vapaa tasavaltainen henki eivät sitä tee.“

Tämä oli selvää puhetta; yhtä selvään lausui kirjoittaja ajatuksensa mainittujen puutteiden poistamiskeinoista.

„Vapaus on pakon varsinainen vastamyrkky, vapaudella on laaja merkitys, ja sitä voi väärinkäyttää lukemattomin tavoin; sitä tulee siis tarkkunnella käyttää, jottei se tuottaisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Sillä muutamain harvain henki-

löitten vapaus on saattanut monta valtiota perikatoon, ja se voi tehdä meidänkin valtiostamme lopun, ellei sitä ajoissa ehkäistä.

Emme nyt puhu vapaasta valtiomuodosta. Se on kallis saalis, jota emme koskaan tahdo menettää, niin kauan kuin me tahii jälkeläisemme ruotsalaisten nimeä kannamme.

Sillä vapaudella, josta nyt puhun, käsitän jokaiselle kansalaiselle valtakunnan lakien ja asetusten mukaan kuuluvaa oikeutta edistää omaa menestystään niin kauas, ettei hän haittaa muiden kansalaisten tahi koko yhteiskunnan menestystä.“

Tästä tuli kirjoittaja johtopäätökseen, että elinkeinoja tulisi kunnioittaa siinä järjestyksessä kuin ne olivat yhteiskunnalle hyödyllisiä ja tarpeellisia; yhteiskunnan kuluttavat jäsenet pitäisi saada hylkäämään epäedullisemmat ammatit ja ryhtymään elinkeinoihin. Asian laita ei kuitenkaan siihen aikaan ollut sellainen. Korkein valta oli — tosin parasta tarkoittaen — koettanut mitä tarkimmin määritellä kaikkien tehtävät, oli määrännyt kansalaisten miltei jokaisen askeleen ja edistänyt milloin yhtä, milloin toista elinkeinoa, mutta tällä ainoastaan saanut aikaan auttamattoman sekasorron ja säädöksiä niin paljon, ettei edes miehen ikä riittänyt niitten oppimiseen ja sovelluttamiseen.

„Emme tyydy pitämään valtiota siksi yksinkertaisena kuin kaikkivaltias on sen ihmisille jättänyt, vaan kömpelöin sorminemme yritämme panna kaikkivallan mestarityön tasaiseen liikkeeseen ja muodostella sen pyöriä oman mielemm mukaan, vaikka meidän, vähäksi kunniaksemme, täytyy jät-

tää se käsistämme, huonompana kuin olemme sen vastaanottaneet.

Eivätköhän maatullit, ammattikuntia, rahalaitosta ja maakauppaa koskevat säädökset, tuotepilaatit, tapulikaupungit, etuoikeudet, yhdistykset, kauppaseurat y. m. liene lähemmän tarkastuksen tarpeessa, niin että Ruotsin mies voisi oppia tuntemaan velvollisuutensa ja muutenkin vapautuisi tarpeettomasta pakosta ja itsekkyyden tyranniudesta? Pelätään kai, että koko yhteiskunta, ohjasten ollessa näin höllällä, menisi kumoon, mutta kokemus opettaa päinvastoin, että mitä enemmän vapautta maassa on vallinnut, sitä enemmän ovat sekä väkiluku että varallisuus lisääntyneet, mutta mitä enemmän vapautta on rajoitettu, sitä köyhempi on kansa ollut. — Joko on luuloteltava kansalaiselle, että hän on vapaa, vaikka hänen jalkansa ovat sidotut, taikka on hän todella saatettava vapaaksi, niin että ruotsalainen voi kehua: kun pelkään Jumalaa ja tottelen esivaltaani, ei kukaan voi minua hätyyttää. Mutta irtolaisjoukkomme muistuttaa mielestäni kauan ahdistettuja hirviä: kun kuulevat rasauksenkin, syöksähtävät he pois; kaikkialla on heidän edessään ansoja. Jolle kohtalo on isäksi antanut rengin, torpparin tahi itsellisen, tai joka onnettomuudekseen on syntynyt talonpojan kolmanneksi, neljänneksi tahi viidenneksi lapseksi, hän on syntynyt orjaksi.“

Epäkohtaan vaikuttavista syistä Chydenius täten oli siirtynyt kysymykseen, jota kilpakirjoituksen oikeastaan tuli koskea, työtätekevän luokan keskuudessa esiintyviin maastamuuttoihin.

Katsaus ajan asetuksiin vahvistaa hänen synkän kuvauksensa. V. 1757 oli tosin julkaistu asetus, jonka tarkoituksena oli helpottaa torppien ja uutis-

asutusten raivaamista, mutta jo kaksi vuotta myöhemmin, 3 p. Heinäk. 1759 julaistiin asetus, joka, yksinvaltaisuuden periaatteiden mukaan uhkasi palauttaa kaikki entiselleen. Kaikki vapaat miespuolet velvoitettiin muitta mutkitta hankkimaan itselleen tila (mikä tietysti monelle oli mahdotonta) tahi ryhtymään johonkin muuhun lailliseen elinkeinon, — muuten tuli heidän astua sotapalvelukseen. Tämä viimeainittu mahdollisuus ei siihen aikaan voinut muuta kuin pelottaa jokaista, ken riippumattomuudesta välitti.

Chydenius huomauttaa lopuksi, että virkamiesten pitäisi tulla ankaramman tarkastuksen alaisiksi, sekä mainitsee muita näkökohtia, joista hän laajemmin puhuu seuraavissa kirjoituksissaan. Näihin vaatimuksiin saamme vastedes paremmin tutustua, ottaessamme huomioon, mitä hän yhteiskunnan eri pääkysymyksiin nähden on esittänyt. Erittäin tärkeä on joka tapauksessa hänen esikoiskirjoituksensa: kenties paremmin kuin missään muodostavat Chydeniuksen eri vaatimukset siinä eheän kokonaisuuden. Huolimatta kirjoituksen lyhyydestä — hän oli 36 pykälässä (112 pientä painosivua) käsitellyt mitä erilaisimpia asioita — oli se siksi merkittävä, että nykyaikainen lukija tunnustaa hänen olevan oikeassa, kun hän lopussa sanoo: „Yhtä vähän minä tässä pelkään saavani häpeää osakseni jälkimaailmalta, kuin Cicero, kun hän toivoi sielun kuolemattomuutta. — Asiat, joista tässä on puhe, ovat enimmäkseen vanhoja, mutta totuus on aina

rakas ystävilleen. Sen, mitä aikamme polkee, poimii jälkimaailma maasta, ja mitä nyt kutsutaan rohkeudeksi, kantaa silloin totuuden nimeä.“

Kirjoitus sai osakseen paljon huomiota kun se kaksi vuotta myöhemmin tuli painetuksi, ja aiheutti vastakirjoituksia, jotka eivät kuitenkaan vaikuttaneet sanottavasti kysymyksen selvittämiseen. Yleistä mielipidettä ei tietysti yhdellä iskulla saatu muuttamaan: syvälle juurtuneita epäkohtia ei ensi hyökkäys kaada. Mutta ennenkuin yleisö vielä oli ehtinyt unohtaa sen nuoren kirjailijan nimen, joka näin rohkeasti oli uskaltanut järkyttää vanhoja, mukukumoamattomia perusaatteita, julkaisi hän uusia kirjoituksia, jotka tuskin vähemmin olivat ristiriidassa silloisen ajatuskannan kanssa.

Seuraava asia, jota Chydenius käsitteli, oli merkitykseltään erittäin tärkeä koko Suomelle. Tällöin oli kysymyksessä pohjalaisen tapulipakon poistaminen, joka seitsemännentoista vuosisadan alusta asti oli kahlehtinut sekä maamme että Pohjois-Ruotsinkin hyvinvoinnin.

Silloin kun Pohjanmaalla vielä ei ollut kaupunkeja, oli merenkulku näillä seuduin vapaa: eteläisemmissä seuduissa olevien kaupunkien, etenkin Turun ja Tukholman porvarit, kävivät noilla Pohjanperillä kauppaa; samoin noiden seutujen rahvas pienine aluksineen purjehti maan pääseuduille, vieläpä kaukaisempiinkin Itämeren satamiin tuotteitaan myymään ja ostamaan mitä tarvitsi, etupäässä suo-
loja. Mutta kun 1600-luvun alussa oli perustettu

Vaasa, Oulu sekä myöhemmin muita kaupunkeja Pohjanlahden itäiselle tai läntiselle rannalle, näytti luonnollinen kehitys viittaavan siihen, että kauppa- ja merenkulku tulisi kaupunkilaisten elinkeinoksi sillä välin kuin maanviljelys sivuelinkeinoineen jäisi rahan tulolähteeksi.

Mutta vuosien 1614 ja 1617 kauppajärjestykset, jotka pysyivät voimassa suuren osan vapaudenaikaakin, saivat kehityksen omituisen kieroksi muodostumaan. Jakamalla valtakunnan kaupungit tapulija maakaupunkeihin oli tahdottu edistää sellaista työnjakoa, että ulkomaan kauppa ja yleensä suurkauppa erotettaisiin kotimaisesta tavaravaihdosta; tapulioikeudet suotiin verrattain harvoille kaupungeille, mutta ei yhdellekään Pohjanlahden rannalla sijaitsevalle. Näiden maakuntain kaupungeilta, joilla oli merenkulkuun erittäin sopiva asema, riistettiin siten suuri osa niiden luonnollista elinkeinoa ja täten meni niitten perustamisella tarkoitettu hyötykin hukkaan.

Mutta tämäkään ei ollut kylläksi: niitten liikettä kahlehdittiin samassa toisellakin tavalla, joten epäkohta saatettiin huippuunsa. Arvostellen maan parasta etupäässä Tukholman etujen mukaan oli hallitus antanut tälle kaupungille ja Turulle yksinoikeuden käydä kauppaa Pohjanlahden rannalla olevien maakuntain kanssa, jonka kautta näitten väestö niin sanoaksemme oli heitetty Tukholman porvarien armoille (Turun köyhä porvaristo ei tässä paljon merkinnyt). Meren rannalla olevat maakaupungit koet-

tivat tietysti ympäröivän seudun rahvaalta voittaa takaisin, minkä olivat menettäneet pääkaupungin eduksi, mutta talonpojat puolestaan hakivat suojaa tätä sortoa vastaan purjehtimalla vanhan tavan mukaan Tukholmaan, — mikä vallanpitäjistä oli erittäin edullista, koska tähän kaupunkiin siten tuotiin enemmän maalaistuotteita. Se pieni kehitysmahdollisuus, joka Suomen ja Pohjois-Ruotsin sekä porvaristolla että maakansalla luonnollisissa oloissa olisi ollut, kärsi siis huomattavasti haittaa tämän kautta, mutta kaikki yritykset saada vallitsevia oloja parannetuksi olivat miespolven ajan turhia.

Luonnollinen raja Venäjää vastaan ja kehittyneet kulkuneuvot olisivat vielä voineet vähentää mainittujen asetusten tuottamia epäkohtia. Mutta suurempaa tavaravaihtoa varten kelpaavia teitä oli harvassa; ainoastaan talvisaikaan saattoi koettaa viedä raskaan kuorman Pohjois-Hämeestä tahi Savosta johonkin satamakaupunkiin, ja tällöinkin oli suuria vaikeuksia voitettavina. Vähän vaan voitiin maan vesistöjä käyttää: suurten sisäjärvien yhdistäminen kanavoitten kautta oli tuskin päässyt alkuunkaan. Kun sitä paitsi rauhoissa v. 1721 ja 1743 kaakkoisosa maata oli luovutettu Venäjälle, ja ajan kauppolitiikan ensi sääntöjä oli keinolla millä tahansa johtaa kauppa pois naapurin alueelta, täytyi sisäisen Suomen kaupan tehdä iso mutka Pohjanlahdelle. Pohjois-Hämeen, Savon ja Karjalan asukkaiden täytyi siis, mikäli eivät saaneet tarpeitaan tyydytetyksi arkangelilaisten kulkukauppiaiden ja salakaupan

kautta, turvautua Pohjanmaan kaupunkeihin. Näiden kotimainen kauppa-alue oli melkoista suurempi kuin myöhempinä aikoina, etu jota luonnollisesti Satakunnan ja Norrlannin kaupungit eivät voineet käyttää hyväkseen. Siksi Pohjanmaan porvaristo pian tulikin kaikkien niiden itsemäärätyksi edustajaksi, jotka saivat kärsiä luonnotonta purjehduspakkoa.

Usein olivat Suomen miehet esittäneet vallassa-olevan kauppajärjestelmän kieroutta, joko sitten — kuten 17:lla vuosisadalla tavallista oli — koetettiin tukahuttaa naapurikaupungit ja sitoa lähin maa-seutu oman kaupungin alaan, tahi — kuten vapaudenajalla yhä enemmän tuli säännöksi — käännettiin aseet Tukholman etuoikeuksia vastaan. Etevät suomalaiset, silloinen majuri K. H. Sprengtport, rovasti J. Amnell, pormestari Henrik Pipping, kauppa- ja raatimies Pietari Stenhagen y. m. olivat eri valtiopäivillä esittäneet tärkeitä muistutuksia vanhoja kauppajärjestyksiä vastaan, mutta aina turhaan. Tukholman porvaristo puolusti kivenkovaan etuoikeutetaan valtakunnalle hyödyllisenä säädöksenä, vieläpä lakina, jota ei perustuslakia rikkomatta muka voitaisi muuttaa, ja vallanpitäjien suuri enemmistö, herat neuvostossa sekä keskusvirastoissa, käsittivät yhä asian yksinomaan pääkaupungin kannalta.

Valtiopäivillä v. 1761—1762 tämä kysymys oli saanut osakseen suurempaa huomiota kuin koskaan sitä ennen. Tehdyn ehdotuksen mukaan päätti talonpoikaissäätö, vaatimatta edes minkään valtiokunnan lausuntoa asiassa, että kolmen Pohjanmaan

kaupungin tulisi saada tapulioikeudet. Pappissääty ja aateli suostuivat ehdotukseen, lisäten kuitenkin, että samat oikeudet olisivat suotavat kahdelle kaupungille Pohjanlahden toisella puolen. Mutta porvarissääty hylkäsi suurella enemmistöllä ehdotuksen, uhaten, että pappissäädyn etuoikeudet voitaisi muuttaa ilman säädyn suostumusta, jos eivät tapulikaupunkien vanhat oikeudet saisi olla koskematta.

Vaikka kolmen säädyn päätösten olisi pitänyt ratkaista asia, saatiin talonpoikaissääty kumminkin lykkäämään se hallituksen harkittavaksi, johon pappissäätykin lopulta suostui. Varmaa on että kummalta puolen on runsaasti käytetty tuota yhtä häpeällistä kuin siihen aikaan tavallista keinoa lahjoa yksityisiä valtiopäivämiehiä. Chydenius kertoo myöhemmin, että tapuliasia vuosina 1760—61 lahjoiksi jakamalla „monta tynnyrillistä kultaa“ (s. o. monta sataatuhatta talaria hopearahaa) oli ajettu huippuunsa asti; toisista lähteistä käy selville, että Vaasan edustaja, raatimies Niilo Thölberg sittemmin laillista tietä myöten, jos kohta turhaan, on koettanut valitsijoiltaan saada korvatuksi 35,192 talaria 17 äyriä vaskirahaa, jotka ilmoitti valtiopäivillä maksaneensa „vaikuttavien jos kohta kalliitten auttajien hankkimiseksi“, jotta asia saataisiin selville. Sillä kertaa oli kaikki kuitenkin turhaa. Hattupuolueen, jonka valta nyt oli erittäin horjuva, oli lopulta onnistunut pitää se käsissään, ja puolue katsoi asiaa kokonaan Tukholman porvariston kannalta.

Niissä maakunnissa, joita asia lähinnä koski, ja etenkin Pohjanmaalla, jossa oli ehtinyt muodostua vankka ja valpas yleinen mielipide asian suhteen, ei voitu tyytyä tällaiseen ratkaisuun, vaan ryhdyttiin hyvissä ajoin valmistuksiin seuraavia valtiopäiviä varten. Se seikka, että hallitus, jolle asia oli jätetty, oli vaatinut kauppakollegion lausuntoa, ei herättänyt mitään toiveita. Vuoden 1765 alussa olikin päästy niin pitkälle, että uudestaan oli hyljätty pohjoisten kaupunkien pyyntö saada tapulioikeudet, koska ne, kuten yhä vielä vakutettiin, tuottaisivat haittaa valtiolle.

Jo v. 1763 oli siis Pohjanmaan silloisen varamaaherran, Juhana Mathesiuksen alotteesta pidetty Kokkolassa yleiset maakuntapäivät, s. o. kokous, jossa oli edustajia koko maakunnasta. Neuvottelun tarkoitus oli sekä lähemmin yhdistää Pohjanmaan kaupungit ja ympäröivä maaseutu yhteiseen työhön ensi valtiopäivillä vaadittavan purjehdusvapauden puolesta, että myös varustautua voittamaan Turun ja Tukholman porvarien vastustus. Oman kertomuksensa mukaan Chydenius silloin muutamilta ystäviltä Kokkolassa sai kehotuksia jollain kirjoituksella kaupungin puolesta edistämään niin hyvää tarkoitusta. Kauppias Henrik Rahm, yksi Kokkolan arvossapidetyimpiä porvareita ja Chydeniuksen läheinen ystävä, sai tällä kertaa hänet kynään tarttumaan. Chydenius sai kuulla kaikki ne syyt, jotka Tukholman kauppiat edellisillä valtiopäivillä olivat esittäneet ja „jotka olivat niin voimakkaita, ettei niitä

voitu muutamilla lyhyillä muistutuksilla kumota. Pidin itseäni liian heikkona tähän työhön, mutta ystävieni pakottamana päätin kuitenkin koettaa. — Kirjoitukseni oli rohkea; minä olisin tahtonut pysyä tuntemattomana, mutta ei kukaan muu uskaltanut lukea sitä maakuntapäivillä; sen tähden luin minä sen itse kokouksessa, saavuttaen yleisön innokasta hyväksymistä, mikä kuitenkin kateuden tähden samana iltana oli saattaa minut vangituksi; sen joku minun ystävästäni kuitenkin, minun siitä mitään tietämättä, sai estetyksi“. Tämä kaikki Chydeniuksen oman kertomuksen mukaan; muita tietoja ei mainituista maakuntapäivistä ole jälkimaailmalle säilynyt, kuin että kokoontuneet silloisen Vaasan sataman huonouteen katsoen sekä siihen nähden, mitä jo enemminkin samassa suhteessa oli ajateltu, puolustivat tapulioikeuksien pyytämistä Vaasalle sillä ehdolla, että sen porvarit aikanaan muuttaisivat Kaskisiin. Mielipiteet olivat tässä kohden erilaiset, mutta ei tahdottu syrjäiseikan tähden saattaa pääasiaa vaaraan. Mainittu ehto synnytti seuraavana aikana selkkauksia, kun voitto jo oli saavutettu.

Mainittu kirjoitus, *„Niitten syitten kumoaminen, joilla koetetaan kieltää Pohjanmaan ja Länsipohjan sekä läntisen Norrlannin kaupungeilta vapaata purjehdusoikeutta“* painettiin v. 1765 Tukholmassa Kokolan kaupungin kustannuksella ja jaettiin valtiopäivien kestäessä maksutta kaikissa säädyissä. Kirjoitus on todellakin rohkea ja täydentää huomattavasti kirjoitusta siirtolaisuuden syistä. Edellisessä

kirjoituksessaan Chydenius pääasiallisesti oli vastustanut pakkoa yleensä taloudellisen lainsäädännön alalla, mutta nyt hän kääntyy etenkin kauppapakkoa ja kauppajärjestyksiä vastaan, seuraten edellisen kirjoituksen perusaatteita. Erittäin perinpohjaisesti — voisi melkein arvella: liiankin perinpohjaisesti — ja kumoamattomalla tavalla hän osottaa, etteivät tehdyt ehdotukset loukanneet porvarissäädyn, tapulikaupunkien tahi Tukholmankaan laillisia etuoikeuksia, vaan että pääkaupunki päinvastoin kaupan vapautuessa voisi saada enemmän ruokatavaroita tasaisempiin hintoihin; hän osottaa kuinka liikenteen keinotekoinen Tukholmaan kokoaminen jo itsessään oli luonnoton ja kuinka sillä porvaristoon nähden voisi olla mitä haitallisimpia seurauksia. Hän huomauttaa, että maakaupungit tietysti eivät tulisi käyttämään purjehdusoikeutta, josta heille ei olisi hyötyä, ja että he, erilaisten mutkien, lossausten, rettelöimisen y. m. kautta kaikellaisten teko syitten nojalla eivät sitä ennen saaneet nauttia jokaisen kansalaisen yleisessä laissa vahvistettuja oikeuksia, j. n. e. „Pohjalaisilla ei ole oikeutta purjehtia, koska eivät sitä osaa. Ja he eivät sitä osaa, koska eivät ole saaneet purjehtia“, — tällainen oli Tukholman edustajain eriskummallinen todistelutapa. Tätä vastaan, ja jyrkästi huomauttaen, ettei maakunnan etua ja oikeutta voitu siltä kieltää sen tähden, että se oli rajaseutu, todisti Chydenius voimakkaasti, kuinka tarpeen tapulioikeudet olivat suomalaisille rannikkokaupungeille, jos Ruotsin kruunu

tahtoi pitää Pohjanlahden toisella puolen o'evat alueensa. Hänen sanansa olivat aivan suorat, vastaten varsin hyvin alkulehdelle painettuja raamatun sanoja: „Jumala Zebaot, käänny siis; katso alas taivaasta ja näe, ja etsi sitä viinapuuta. — Huomaa ja rankaise, että polttamisesta ja hävittämisestä tulisi loppu“, j. n. e.*) Epäilemättä olikin ajatusten ja sanojen ankaruus paikallaan: paljo myöhemminkin oli pohjalaisten kaupunkien ulkomaankauppa tikku monen mahtavan miehen silmässä. G. J. Ehrensvärdin kaltainen mies puhuu Kustaa III:n aikana muistiinpanoissaan Suomen kasvavasta hyvinvoinnista Ruotsille muka suurta vaaraa tuottavana; suomalaisten „synnynnäisen vihan ja kateuden Ruotsia kohtaan“ ja venäläisten halun tähden laajentaa valtakuntaansa voisi Suomi, jos se rikastuisi, saisi hyviä teitä j. n. e., tulla maaksi, joka omin voimin voisi pystyssä pysyä, valittaa hän! Näin selvät suurruotsalaisen itsekkyyden ilmaukset olivat tosin harvinaisia, mutta harvinaista ei ollut tätä käsityskantaa tavata. Tämöinen kanta saikin Suomen miehiä taisteluun synnyinmaansa oikeuden puolesta. Chydeniuksella on tässä kamppailussa ollut yksi ensimmäisiä, ellei kaikkein etumaisin sija.

Vielä eräässä myöhemmin julkaistussa kirjoituksessa Chydenius palasi kysymykseen, jota hän kirjoituksessaan tapulipakosta oli käsitellyt.

*) Ruotsalaisen raamatunkäännöksen sanamuodon mukaan, katso Ps. 80, 15, 17.

Hänen kirjoitustaan vastaan oli laadittu kyhäelmä, joka oli niin vailla sisällystä, että sitä tuskin voi vastustaa muuten kuin ivan mahtavalla aseella. Uudestaan Chydenius sai aihetta osottaa, kuinka Tukholman puolustajain perustukset olivat niin horjuvia, että kumosivat toinen toisensa. Välistä sanottiin, että pääkaupunki muka tulisi kärsimään tuonnin puutetta, jos suostuttaisiin vapaampaan liikkeeseen, välistä taasen väitettiin, etteivät ne kaupungit, jotka vaativat purjehdusvapautta, voittaisi mitään sen kautta. Kumpikin väite oli perää vailla. „Kauppa on aivan virran kaltainen: vesi juoksee aina alaspäin, eikä muu kuin voitonpyynti määrää kaupan suuntaa. Jos muille kaupungeille ei olisi edullisempaa purjehtia ulkomaille kuin Tukholmaan, näyttää kielto tätä vastaan olevan yhtä turha, kuin asettaa vartija estämään virtaa kulkemasta ylöspäin“; miksi ei tahdottu suostua pyyntöön, joka ei muka mitään merkinnyt? Vuosittain ja ilman minkäänlaista pakkoa tuotiin ulkomailta Tukholmaan kaikki mitä kaupunki sieltä tarvitsi; miksi pelkäsivät siis Tukholman kauppiaat palelevansa ja kuolevansa nälkään, jos muutkin vapaasti saisivat käydä kauppaa? Ei mikään kauppajärjestys velvoittanut Tukholman ympäristön rahvasta tuomaan kaupunkiin puuastioita, luitia ja seuloja, ja kuitenkin myytiin näitä tavaroita kuormittain torilla joka päivä. Syntyisipä murhetta ja päänvaivaa, jos täytyisi laskea, paljoko näitä esineitä vuosittain tarvittiin, ja jos vielä todistukseksi, kuinka vaaralliseksi vapaa kauppa voisi tulla, ru-

vettaisiin kuvailemaan, millainen paha siivo kaduilla ja pihossa olisi, jos ei enää luutia y. m. voitaisi saada! Ja varmaa oli, että jos näitä tarvekaluja ei koskaan ennen ollut puuttunut, kyllä Tukholma ainakin silloin jäisi niitä vaille. — Näemme, että Chydenius yhtä hyvin osasi käyttää ivan terävää asetta kuin vakavaa, painavaa todistelua.

II.

**Chydenius valtiopäivillä 1765—66. „Valtakunnan voimattomuuden lähde.“ Vaikutus merenkulku-, kalastus- ja vuoritoimilainsäädäntöön.
Uusia valtiollisia kirjoja.**

Se kyky, jonka Chydenius aikaisemmissa kirjasissaan sekä etenkin kumotessaan pohjalaisen kauppapakon syytä, oli osottanut, tuli tärkeäksi hänelle itselleen ja myös hänen isänmaansa tulevaisuudelle. Vaikka kirjoitus vasta myöhemmin pääsi julkisuuteen, tuli se heti tunnetuksi siinä maakunnassa, jonka taloudellisen elinkysymyksen hän nerolla oli saanut valaistuksi. Chydeniuksen esiintyminen kauppajärjestyksiä vastaan, se se epäilemättä sai aikaan, että hän pidettiin sopivana edustajana v. 1765 kokoontuville valtiopäiville, joilta syystä odotettiin tärkeitä muutoksia.

Hattupuolue oli alusta asti ja useassa kysymyksessä osottanut suurta yksipuolisuutta; etenkin olivat kevytmielisesti aletut ja huonosti käydyt so-

dat Venäjää ja Preussia vastaan arveluttavalla tavalla paljastaneet sekä hallitusmuodon että silloisen hallituksen heikkouden. Rohkeasti ja suurella neuvokkuudella, mutta käyttäen vähemmänkin rehellisesti hyväkseen asianhaaroja, varsinkin Venäjää vastaan yhä yltyvää kansallisvihaa sekä myssy-puolueen moitittavaa yhteyttä tämän maan kanssa, oli hallitseva puolue 1740-luvunkin vaikeissa oloissa voinut säilyttää valtansa. Toisessa suhteessa hatut eivät sitä vastoin onnistuneet: heidän oli mahdoton välttää kaikkien vanhentuvien puolueiden suurta vaaraa: vallassa pysyäkseen puolue usein oli uhrannut juuri sen, joka sille olisi antanut siveellisen oikeutuksen. Kun hatut, voittaakseen asialleen pääkaupungin mahtavain porvarien tuen, jättivät huomioon ottamatta kaukaisten maaseutujen täysin oikeutetut vaatimukset saada tilaisuutta samanlaiseen taloudelliseen kehitykseen, kuin valtakunnan pääosalla oli, näemme siinä ainoastaan yhden esimerkin siitä, että oikeuden selvimmätkin vaatimukset saivat väistyä hetken etujen tähden. Sivumennen mainittakoon sen lisäksi, että hattupuolue lukemattomia kertoja oli käyttänyt hyväkseen myöskin niitä etuja, jotka hallitusmuodon aukot sekä julkisuuden puute tarjosivat valtiolaivaa ohjaavalle puolueelle.

Yli koko valtakunnan oli uusien miesten ja uusien periaatteiden tarve tunnettu, ja laillansa tämäkin taisi vaikuttaa siihen, että Pohjanmaan kappalaiset, käyttäen v. 1727 hiippakuntain kappalai-

sille yleensä suotua oikeutta, päättivät lähettää oman edustajan valtiopäiville sekä siksi valitsivat Chydeniuksen. Koska valitsijoitten lukumäärä oli suuri ja Pohjanmaan asema vanhoista ajoista asti oli ollut jotenkin erotettu muusta Suomesta, näkyy Turun tuomiokapituli empimättä antaneen valitulle tavanmukaisen valtakirjan.

Mutta valtiopäiväin alussa herätti tämä sekä muutamat muut Suomessa toimitetut vaalit epäilystä ja vastustusta; lopulta hyväksyttiin kuitenkin Chydenius, samoin kuin Ahvenanmaan rovastikunnan edustajaksi valittu kirkkoherra Grunerus valtiopäivämiehiksi, kuitenkin nimenomaisella ehdolla, että kysymys Pohjanmaan kappalaisten oikeudesta asettaa oma edustaja oli avonaiseksi katsottava. Suomalaisia miehiä oli pappissäädysssä tällä kertaa ainoastaan yksitoista, mikä kenties vaikutti myöntytykseen. Valitun erinomaisten persoonallisten ominaisuuksien tähden Chydeniuksen jäsenyyttä koskeva päätös sai paljon suuremman merkityksen, kuin kukaan silloin osasi aavistaa.

Chydenius, joka kaukaisesta maaseudusta saapui kansanedustajan silloin juuri harvinaisen tärkeään toimeen, ei tuntenut useata seikkaa, jotka ratkaisevasti vaikuttivat tähän toimeen. Pappissäädysssä oli vanhastaan vallalla ankara arvoerotus piispojen ja muitten jäsenien välillä; edelliset eli „mensales“ saivat kunnian istua pöydän ääressä; muut eli „scannales“ saivat tavallisiin penkkeihin tyytyä; suuri merkitys oli niin ikään hiippakuntajaolla,

kun piti valita jäsenet valiokuntiin, eli niinkuin silloin sanottiin „deputatiooneihin“. Ennen kaikkea vallitsi jyrkkä puoluejako hattujen ja myssyjen välillä.

Näistä salakareista mitään tietämättä tai huolimatta uskalsi Chydenius, harvoja päiviä sen jälkeen, kuin sääty oli äänestänyt hänen vaalinsa pätevyydestä, esittää ehdotuksen, joka uhkasi kokonaan muuttaa entiset vaalitavat. Erityisessä esityksessä ehdottaa hän nimittäin, että valitsijamiesten y. m. vaaleissa ei ketään valittaisi, jota jollakin tavalla voitiin pitää jäävinä. Täydellä syyllä sanoo hän kirjallisessa esityksessään:

„Se, joka näihin asioihin panee hiukankin huomiota, oivaltaa helposti, kuinka paljon tämä vaikuttaa valtakunnan kohottamiseen ja kuinka turhia kaikki muut asetukset ovat, jos tämä laiminlyödään.

Sillä silloin tapahtuu välttämättömästi, että hoitaja saa arvostella omaa hoitoaan tahi niitten, jotka ovat samassa asemassa kuin hän; velallinen saa määrätä lainan maksamisen tavan ja ajan, tahi velkoja miten laina on maksettava; palkannostaja saapi päättää, onko hän ansainnut palkkansa vai ei, ja tuomari ratkaisee, onko hän itse tuominnut oikein, j. n. e.

Yleinen laki pitää näissä asemissa olevia henkilöitä esteenalaisina. Jos tahdotaan, että järjestys, vapaus ja oikeus tässä maan korkeimmassa oikeudessa kukoistaisivat, on sitä tärkeämpi asettaa ihan jäävittömiä jäseniä, koska ei tästä oikeudesta voi vedota korkeampaan maalliseen tuomioistuimeen.“

Kieltämättä nuori, kokematon valtiopäivämies jo tässä ensi lausunnossaan kosketti vapaudenajan koko säätyedustuksen arimpaa kohtaa, mutta jos

hän todella oli toivonut ehdotuksellaan voivansa lopettaa syvälle juurtuneen vallattomuuden, sai hän pian huomata erehtyneensä. Miltei kaikki vaikutusvaltaisemmat ja kokeneemmat valtiopäivämiehet olisivat tällöin saaneet pysyä poissa yhdestä tahi useammasta valiokunnasta. Joka ottaa huomioon, että valtiopäivien alussa ensi taistelu jo kolmen vuosikymmenen ajan oli koskenut valitsijamiesvaaleja, jotka usein pääasiassa ratkaisivat koko säätykokouksen valtiollisen kannan, ei voi ihmetellä, että pappissääty ei ottanut esitystä huomioon. Itse kertoo Chydenius, että hänen ehdotukselleen „tölisteltiin“; pöytäkirja ei siitä kerro muuta kuin että se pantiin pöydälle, — ikuisiksi ajoiksi.

Sääty päätti vain valita valitsijamiehet, jotka sitten toimittivat valiokuntavaalit. Kaikesta päätäten pantiin tällöin paljon huomiota asianomaisten puoluekantaan ja asemaan aikaisemmillä valtiopäivillä; heidän esteellisyytensä jäi sitä vastoin jokseenkin sikseen. Koska sääty — täytettäviin paikkoihin nähden — oli varsin harvalukuinen, saivat kuitenkin nuorimmatkin ja vähimmin huomatuksi jäsenet paikkoja valiokunnissa eli deputatiooneissa. Chydenius valittiin jäseneksi kalastusvaliokuntaan, yleiseen valitusvaliokuntaan ja suostuntavaliokuntaan; ollen suuren valiokunnan jäsen (johon koko sääty kuului) valittiin hän myöhemmin jäseneksi tämän valiokunnan kolmanteen alaosaan.

Chydeniuksen kaikkea muuta kuin tyydyttävä kokemus ensi esiintymisestään ei liene ollut vai-

kuttamatta hänen asemaansa lähimmässä tulevaisuudessa.

Silloisissa oloissa ei mies ilman ystäviä ja ilman monivuotista, vakaantunutta arvoa voinut puhutun sanan voimalla luoda itselleen paikkaa säädysään. Paljon helpompi oli saada äänensä kuululle valiokunnassa, jonka nimessä sittemmin, jos kaikki kävi hyvin, saattoi vedota neljään säätyyn yht'aikaa, mutta kaikkein mahtavimmat olivat kuitenkin ne sanat, jotka kirjavainon kautta löysivät tien yleisöön.

Valtiopäivien ensi aikojen pöytäkirjoissa huomammekin ainoastaan harvoja ja vähäpätöisiä Chydeniuksen lausuntoja, mutta siitä, ettei hän suinkaan ollut toimetonna, on meillä sittenkin mitä selvimpiä todistuksia.

Kokonaan vapaana niistä erilaisista ja työläistä velvollisuuksista, jotka kotona anastivat häneltä aikaa ja huomiota, voi hän nyt sitä suuremmalla menestyksellä kääntyä valtiollisiin kysymyksiin, ja se luottamus omaan kirjailijakykyynsä, jonka hän oli saavuttanut käsitellessään siirtolaisuus- ja tapulipakkokysymyksiä, kiihotti häntä jatkamaan alottamaansa uraa. Tukholmassa olo sekin tuli tässä suhteessa erittäin tärkeäksi. Tässä kaupungissa voi Chydenius tavata ja puhutella opettajaansa valtiollisissa kysymyksissä, vanhaa Nordencrantz'ia; muista henkilöistä, joilta hän sai johtoa ja opetusta, mainittakoon ensi sijassa kirjanpainaja ja kirjakauppias, tirehtööri Lars Salvius sekä vanha, kaikissa

valtiopäiväkiistoissa kokenut puoluejohtaja, piispa Jaakko Serenius. Tärkeimmät herätyksensä sai Chydenius kuitenkin ahkerasti lukemalla kotimaista ja ulkomaista valtiollista kirjallisuutta. Ruotsin pääkaupungissa siihen aikaan yleinen tapa kirja-kaupoissa lukea tahi sieltä lainata uudempia teoksia saattoi vähävaraisemmankin tilaisuuteen hankkia tietoja, ja ahkerasti Chydenius käytti tätä tilaisuutta hyväkseen. Lopuksi oli hänellä monella tavoin hyötyä edusmiehentoimestaan, joka antoi hänelle tilaisuuden tutustua moneen tärkeään asiakirjaan, joita hän muuten ei ollenkaan tahi ainoastaan suuria vaikeuksia voittaen olisi voinut saada tutkia.

Kirjoitukset tapulipakosta ja siirtolaisuuden syistä olivat ilmestyneet alussa vuotta 1765, mutta jo Huhtikuun keskivaiheilla samana vuonna ilmestyi uusi, nopeasti tutuksi tulleen kirjailijan teos, josta tuli tämän ajan kenties kuuluisin valtiollinen lentokirja: „*Valtakunnan voimattomuuden lähde.*“

Tämän alkuperäisestä käsikirjoituksesta päättäen valtiopäiväesitykseksi aiotun kirjoituksen julkaisi Chydenius suorastaan painettuna, ja se levisi niin laajalle, että neljäntoista päivän kuluessa muuttamatta ilmestyi kahdessa painoksessa; samana vuonna painettiin se myöskin Tukholmassa saksaksi, ei tiedetä kenen toimesta. Olivatpa Chydeniuksen aikaisemmatkin kirjoitukset tulleet luetuksi, mutta tämäpä lentokirja västä herätti yleistä huomiota.

Tätä ei voikaan ihmetellä, sillä kirjoituksessa ottaa Chydenius pitkän askeleen eteenpäin edellisestä, jo itsessään huomattavasta kannastaan. Hän alkaa huomauttamalla, että kansalle on tärkeämpi estää sisäisiä epäkohtia pääsemästä valtaan, kuin saavuttaa mitä suurimpia ulkonaisia voittoja.

„Meidän pitäisi tietää, että ihminen, missäpä oleksiikin, aina on itsensä kaltainen, ja että hän aina voi helpommin vahingoittaa isänmaallisessa asussa kuin vihollisena, helpommin nauttiessaan luottamusta, kuin ollessaan sotisopaan puettu. — Suurin kansallinen voitto kaupassa ja liikenteessä voi, jos se joutuu harvojen osaksi, tuottaa valtakunnalle paljon enemmän vauriota, kuin jos sodassa menettäisi kokonaisen maakunnan. Jos kansa tahoo säilyttää vapautensa, täytyy sen siis huolellisesti tarkata yhteen paikkaan kokoontuvia rikkauksia. Valtiolla ei tosin ole mitään oikeutta laillisesti koottuun yksityisomaisuuteen, mutta toiselta puolen ottaa se osaa isänmaan häviöön, jos ei se pikaisesti avaa niitä sulkua, jotka ovat koonneet aarteita muutamille harvoille seuduille, köyhdyttäneen muut.

Mitä yksinkertaisemmin kansa on seurannut luontoa, sitä rikkaammaksi ja lukuisemmaksi on se tullut, sitä tasaisemmin on rikkaus jaettu, sitä onnellisempi on sen hallitus, mutta päinvastoin, mitä luonnottomammat kauppa ja elinkeinot ovat, sitä huonompi ja onnettomampi on valtiokin.“

Näistä siihen aikaan hyvinkin rohkeista väitteistä johtaa kirjoittaja vielä rohkeamman loppupäätöksen, — vielähan oli ikäänkuin uskonkappale, että olisi „yksi vaarallisimpia yrttyksiä vapauden

hävittämiseksi“, jos väitettiin säätyjen enemmistön voivan erehtyä. Mutta Chydenius uskalsi suoraan käydä koko silloisen kansantaloudellisen järjestelmän kimppuun.

Ruotsissa oli luultu, sanoo hän, että kauppasalaisuudet, etuoikeudet, palkinnot, rajoitukset y. m. johtaisivat varallisuuteen, mutta kaikista hommista huolimatta oltiin jouduttu siihen vain, että väen puute vallitsi, vaikk’ei sodat tahi rutto olleet vaurioita tuottaneet, leivän puute, vaikk’ei katovuosia ollut ollut ja rahan puute, vaikka maalla oli erinomaisia vuorikaivoksia. Kotimaan kauppiaat olivat muukalaisten asiamiehiä, vaikk’ei jälkimäisille oltu etuoikeuksia suotu. Yksi näiden onnettomuuksien perussyö oli 10 p. Marrask. 1724 säädetty tuoteplakaatti. Chydenius tekee perinpohjin selkoa siitä, kuinka tämä asetus oli syntynyt mahtavien etujen vaikutuksesta, valtiosäätyjen ja hallituksen v. 1723 tekemästä päätöksestä huolimatta. Hän esittää yksityiskohdittain, kuinka englantilaisia ja hollantilaisia todenteolla tämän kautta suorastaan estettiin purjehtimasta Ruotsiin; kuinka suolat, joita ulkomaalaiset laivat ennen olivat tuoneet halvalla kuletushinnalla, vieläpä painolastinakin, nyt välttämättömästi kallistuivat sen kautta, että niitä sai tuoda maahan ainoastaan kotimaisilla laivoilla, ja kuinka toiselta puolen valtakunnan vientitavaroitten hinnat olivat laskeutuneet sen kautta, että ostajat vähenivät. Siten isoimmille tapulikaupungeille annettu yksinoikeus oli rasittanut ja kohtuuttomasti

verottanut sekä pieniä kaupunkia että maaseutua, minkä myös yhä uudistuvat valitukset todistivat. Sekä suolat, että muutkin valtakunnan välttämättömät tarpeet olivat siten kallistuneet ja tulleet harvinaisemmiksi, ja tätä ei kuningas eivätkä säädyt, huolimatta kaikista yrityksistään, olleet voineet auttaa, sillä kun itsekkyyks oli päässyt juurtumaan aseptuksiin, eivät lait eivätkä välipuheet voi sitä hillitä.

Oman järjestelmänsä perustaa Chydenius kahden kaupan perussääntöön. Edellinen on: *Mitä enemmän ostajia on, sitä korkeamman hinnan myyjä saa tavarastaan ja päinvastoin, sekä jälkimäinen: tavara ei koskaan maksa niin paljon, kun myyjän täytyy sitä kaupitella, kuin jos ostajan täytyy sitä hakea.* Mutta hän lisää samassa, että vaikka tämä selitys on niin selvä, että yksinkertaisinkin voi sen ymmärtää, oli se niin jyrkästi kansakunnan, vieläpä koko Euroopan ajatuskantaa vastaan sotiva, ettei voinut väitteen hyväksymistä odottaa muilta kuin niiltä, joille aine oli aivan uusi, tai joita ennakkoluulot ja omanvoitonpyyntö eivät päässeet sokaisemaan. Mutta tämä ei pidättänyt Chydeniusta käymästä yksinvalitsevan mielipiteen kimpun, ja pitäen eri näkökohtia silmällä, koetti hän osoittaa, että maan kauppa tuoteplakaatin kautta, johon hollantilaiset heti olivat vastanneet samalla tavoin rajoittamalla Ruotsin kauppaoikeutta, oli joutunut monta kertaa huononnettuun asemaan. Jollakin alakuloisuudella hän kuitenkin lopuksi lausuu:

„Mutta kannattaako luetella useampia esimerkkejä? tai kenet voi sen kautta saada uskomaan muuta, kuin hän on lapsuudestaan asti uskonut? Uudet väitteet sotivat aikamme makua ja ajatuskantaa vastaan, samoin kuin ei mene merimiehen päähän, että aurinko pysyy paikallaan ja maa liikkuu. Ohjesäännöt, kauppajärjestykset, yksinomaiset etuoikeudet, kaikellaiset kiellot, vieläpä avoin kateus valtioiden ja kansalaisten välillä, — siinä ne keinot, joilla Ruotsi on päättänyt saavuttaa korkeimman onnensa. Turhaa ja tehotonta vaivaa! Kaukana siitä, että kansojen kohtalon suuri johtaja avaisi ihmiskunnalle tien loistavaan hyvinvointiin niin hämärillä ja epäiltävillä poluilla, — itse luonto sotii tätä vastaan, näyttäen, että ainoastaan vapaus ja ihmisrakkaus ovat ne rakennusaineet, jotka antavat yhdyskunnille voimaa ja kunnioitusta. En suinkaan ole merenkulun tahi teollisuuslaitosten vihollinen, mutta minä näen samalla, kuinka lyhyt ihmisjärki on verrattuna siihen neroon, joka tarvitaan valtion onnelliseksi tekemiseen.

Kukoistava, lukuisa ja tapainsa puolesta turmeltumaton kansa, ajattelee joku, voipi päästää kaupan vapaaksi, mutta me panisimme sillä koko yhdyskunnan menestymisen alttiiksi. Tällä möröllä on meitä kyllin kauan pelotettu. Katsokaamme mitä perää sillä väitteellä on! Eikö pakko liikkeessä ja elinkeinoissa ole työväestömme lisääntymistä estämässä? eikö siinä juuri ole kahle, jota ei mikään väkirikas kansakunta kannata tahi voi kantaa, tulematta puolella vuosisadassa yhtä harvalukaiseksi kuin mekin? Mikä muu kuin sama pakko estää kukoistustamme, tukahuttaa voitontyyntöä ja auttaa kansalaisia nousemaan toinen toisensa olkapäille? Kun valtiossa toinen saa korjata toisten töitten hedelmät, tulee hän tietysti ylelliseksi, ja ylellisyys

loukkaa tapoja. Tässähän on huomattavissa ilmeinen kiertokulku koko todistelussa: emme saa laskea liikettä vapaaksi, koska olemme köyhät väen suhteen ja turmeltuneet, ja sen tähden olemme väestä köyhät ja turmeltuneet, ettei meillä ole vapautta! Jos pakko on onnettomuutemme oikea lähde, ei meitä mikään muu voi auttaa kuin vapaus, ja niinkauan kuin meillä ei sitä ole, on turha toivoa apua.“

Tässä esitetyt uudet mielipiteet herättivät yleisössä suurta hämmästyä. Eräs sanomalehti painatti osan Chydeniuksen kirjoitusta, tunnustaen, että se ansaitsi huomattavan sijan vasta ilmestyneiden kirjasten joukossa; toinen sanoi varovammin kirjoittajan tahtovan osottaa „että se, jota olemme pitäneet valtakunnan hyvinvoinnin perusteena, nim. vuoden 1724 tuoteplakaatti, itse asiassa on sen voimattomuuden lähde“.

Vastakirjoituksia rupesi ilmestymään „niinkuin rakeita“, sanoo Chydenius elämäkerrassaan. Useimmat näistä kirjoituksista eivät nyt enään ansaitse vähintäkään huomiota. Eräässäkin oletetaan, että Chydeniuksen kirjoitus on „jonkun ulkomaalaisen salaa maahan tuoma“, toinen puhuu suuresti halveksien suolojen kallistumisesta, jota Chydenius oli huomauttanut, eikä ollenkaan ota huomioon, että oli kysymys valtakunnan tärkeimmästä tuontitavarasta; kolmas laskee leikkiä tekemällä „lähteessä“ eräitä „vesikokeita“, neljäs esitti Chydeniuksen vastattavaksi 14 osittain jotenkin typerää kysymystä, j. n. e. Yhteistä vastakirjoituksille on, että niitten kirjoittajat, jotka eivät panneet nimeään näkyviin, an-

karasti moittivat Chydeniusta muka epäisänmaallisuudesta ja tietojen puutteesta, vaikka he itse hyvin harvoin voivat ymmärtää edes hänen todistelutapansa pääkohdat, puhumattakaan siitä, että ilmeisesti esiintyivät yksityisten kohtuuttomia etuja suosivan kauppapolitiikan hyväksi.

Jos näitten vastustajien mukaan arvostelisi yleisön kantaa, voisi näyttää siltä, kuin olisi Chydenius aivan suotta kirjoittanut; ainoastaan Pohjanmaan tapulivapauden puolustajana saavutti hän aikansa sanomalehdissä ja lentokirjasissa hyväksymistä — eipä edes siinäkään jakamatonta. Mutta löytyy varmempia todisteita siitä, että hän uusia mielipiteitä puolustaessaan usein pääsi voitolle. Vastustajien varsinkin lukuun nähden esiintyvä ylivoima julkisessa sananvaihdoissa tuli monenkertaisesti korvatuksi, kun Chydenius tuon tuostakin onnistui valtiopäivillä saavuttamaan mielipiteilleen enemmistön kannatuksen.

Siinä kohdin tapulikysymys tuli ensimmäisenä käsiteltäväksi. Yleisen käsityksen muutos tässä asiassa tulee kenties paraiten näkyviin siinä, että porvarissääty, oltuansa ennen Tukholman yksinoikeuden horjumaton puolustaja, nyt ensimmäisenä rupesi tekemään myönnytyksiä kauan sorrettujen maakuntain hyväksi.

Pikkukaupunkien edustajat olivat vihdoinkin vienneet oivaltamaan, mitä asia koski, ja eri tahoilta ehdotettiin muutettuja määräyksiä; tuntemattomat esteet viivyttivät kuitenkin pitemmän aikaa kysy-

myksen käsittelyä. Tyytymättömät eivät kuitenkaan tästä pelästyneet, ja kun säädyn valituksia käsiteltiin, vaadittiin tapuliasia 27 p:nä Huhtikuuta niihin kuuluvana keskusteltavaksi; viitattiinpa samassa puhemiesvalan säädökseen, että jokainen asia on huolellisesti käsiteltävä, oikeuden mukaan harkittava ja nopeasti loppuun saatettava. Tämä viittaus valaan sisältää jo kylläkin selvän moitteen silloista puhemiestä, Sebaldtia vastaan, joka tosin oli myssy, mutta pääkaupungin edustajana tuskin välinpitämättömän Tukholman porvariston vanhoista ajoista nauttimia etuja kohtaan. Hän oli kovan taistelun kautta saavuttanut asemansa eikä myöskään uskaltanut avonaisesti herättää säädössä tyytymättömyyttä; asia sai siis tulla keskustelun alaiseksi.

Esitetyt lausunnot eivät sisällä paljon asiallista uutta, mutta etenkin yhdessä suhteessa ovat ne opettavaisia: ne osottavat, että Chydenius todellakin oli lentokirjallaan kumonnut mitä saattoi tuoda esille Tukholman oikeuksien puolustukseksi. Pohjoisten kaupunkien asian puolesta esitetyt syyt ovat ikäänkuin Chydeniuksen lentokirjan uskollinen kaiku, voisi melkein olettaa, että puhujat ovat käyttäneet sitä pohjakirjaksi.

Hernösandin pormestari Kiöning piti turhana luetella asiaan vaikuttavia syitä, koska ne oli täydellisesti esitetty sekä valtiopäiväesityksissä että painetuissa kirjoituksissa vuosina 1761 ja 1765. Kun Jumala ja luonto olivat antaneet kaupungeille sen aseman, että ne mukavasti ja hyödykseen voisivat

harjoittaa laivakulkua, ei pitäisi estää niitä koettamasta onneaan sekä yleiseksi että yksityiseksi eduksi. Kaupunki, jolla ei ole vientitavaroita, ei yrittäisikään vientiä harjoittaa; Tukholman ja muitten tapulikaupunkien ei siinä tapauksessa tarvinnut peljätä haittaa syntyvän. Pormestari Häggström Pietarsaaresta huomautti, että asia oli monta kertaa harkittu ja että usein oli ollut kysymys siitä, saisivatko Suomen kaupungit seisoa omin jaloin, tahi pidettäisikö niitä ainoastaan Tukholman alusmaana. Viime aikoina oli Suomi kaksi kertaa saanut kestää vihollisten hyökkäyksiä; kovaa oli todellakin, ettei tahdottu vapaan ja esteettömän liikenteen kautta edistää sen toipumista; miksi ei saman valtakunnan asukkailla olisi samaa oikeutta käydä kauppaa? Jumala varjelkoon meitä vihollisen hyökkäyksistä, lausui puhuja, mutta jos sellaisia sattuisi, saattoivat tyytymättömyyden seuraukset tulla pahemmiksi, kuin hän edes uskalsi mainita. Muut puhujat, Thölberg Vaasasta, Sacklén Porista y. m. puhuivat samaan suuntaan, jota vastoin Tukholman etujen valvojat oikeastaan eivät uskaltaneet vaatia muuta, kuin kysymyksen lykkäystä valiokuntaan. Vähällä enemmistöllä hylättiin kuitenkin tämä ehdotus. Sitenkun puhemies oli selittänyt, että kysymystä pitäisi käsitellä suurella varovaisuudella ja yksimielisesti, päätettiin, että siihen *tulevaisuudessa* olisi ryhdyttävä!

Toistaiseksi oli siis saatu asia lykättyksi, luultavasti käyttämällä lahjomista. Mutta tapulikysymys

tunkeutui esiin myöskin kiertoteitä, joka tavallaan osottaa, kuinka vähän ikivanha käytäntö enää kelpasi suojaksi vapauden vaatimusten tulvaa vastaan.

Mainittakoon pari esimerkkiä. Valtiopäivillä 1760—62 olivat säädyt, vasta heränneessä innossaan edistää kalastusta (etenkin vastikään ylen tuottavaksi tullutta sillikalastusta Göteborgin ja Bohusläänin saaristossa); suoneet *kaikille Ruotsin alamaisille* oikeuden kalastaa avoimessa meressä sekä valtakunnan ulkosaarien ja rantojen läheisyydessä; nähtävästi oli silloin kokonaan unohdettu Pohjanlahden rannikkojen asukkaiden taloudellinen poikkeusasema. Nämä käyttivät heti hyväkseen myönnytystä. Tukholman porvaristo sekaantui asiaan, vaatien että mainittujen kaupunkien alukset velvotettaisiin sekä meno- että tulomatkalla poikkeamaan Tukholmaan, jonka kautta ne tietysti menettäisivät sekä aikaa että kustannuksia, ja tukholmalaiset ainakin osittain pelastaisivat etuoikeutetun asemansa. Kauppakollegio, joka muuten aina katseli näitä asioita Tukholman kannalta, mutta samalla lämpimästi harrasti kalastuksen edistämistä, ei katsonut voivansa kokonaan syrjäyttää uusia asetuksia, vaan kulki nauretavaa keskietä, velvottaen pohjoisten seutujen alukset pysähtymään johonkin Tukholman ulkosatamista, Sandhamniin tahi Dalaröhön. Toinen esimerkki! Hylkeenrasvan vientiä oli koetettu edistää, mutta taas pääkaupungin porvarit olivat esiintyneet puolustaan erikoisasemaansa; v. 1760—62 valtiopäivillä esitetty valitukset lykättiin niin kauan, ettei asiaa

ehditty ratkaista. Molemmat kysymykset joutuivat 1765 vuoden kalastusvaliokunnan käsiteltäviksi, jossa Chydenius, kuten mainittu, oli jäsenenä. Valiokunnan lausunnot näyttävät usein sekä ajatustensa että muotonsa puolesta olevan hänen työtään, ja kummassakin yllämainituista kysymyksistä sai hän mielihyvänsä läpi; kaikki säädytkin asettuivat kauan sorrettujen seutujen puolelle.

Suoranaisesti tuli kysymys pohjalaisten kaupunkien tapulipakosta vihdoinkin elokuussa 1765 porvarissäädyssä käsittelyn alaiseksi.

Sekä keskustelut että päätös osottaa, että Chydeniuksen mielipiteet olivat voittaneet alaa. Ehkäpä kaikki meren rannalla olevat kaupungit olisivat saaneet tapulioikeudet, elleivät vanhan katsantokannan puolustajat myönnytysten kautta olisi onnistuneet osittain säilyttämään asemaansa. Vanhoja periaatteita ei kuitenkaan voitu voimassa pitää: nimenomaan tunnustettiin, ettei 1617 vuoden kauppajärjestystä voitu pitää kokonaisen säädyn etuoikeutena, joten sitä myös saisi muuttaa; kieltämättömänä totuutena pidetään niinkään, että kauppavapaus saisi aikaan nopeamman tavaravaihdon, sekä että liikkeen kasvaminen edistäisi väkiluvun lisääntymistä j. n. e. Näitten syitten johdosta poistettiin siis *kotimaisen* kaupan kahleet. Mitä tulee usean kaupungin pyytämiin *ulkomaisiin* purjehdus- eli tapulioikeuksiin, myönnettiin ne Porille sekä kolmelle Pohjanmaan kaupungille, nim. Vaasalle, Kokkolalle ja Oululle, yhdelle Länsipohjan kaupungille, nim. Luulajalle

sekä Hernösandille Länsi-Norrlannin läänissä. Porvarissääty ilmoitti huomanneensa, että „yleinen pääsääntö kaupassa oli vapaan purjehduksen kautta välttää niitä uskomattomia kustannuksia, jotka vienin vahingoksi syntyvät, kun tavara kotimaassa on kahdesti lastattava ja kun maksuja siitä eri paikoissa saadaan suorittaa“ sekä huomasi edullisemmaksi ja paraiten maan vaurastumista ja viljelystä edistäväksi, jos turhaa välitystä karttaen saisi tavarat myydä käyttäjälle sekä hankkia tarpeensa tuotantopaikasta. Sen ohessa porvarissääty havaitsi pohjoisten maakuntain olevan avun tarpeessa, semminkin kun maa oli enemmän kuin 200 peninkulmaa laaja ja koska sillä oli kylläksi vientitavaroita, jota paitsi Tukholma joka tapauksessa ilman vaikeuksia voisi saada tarpeensa. „Sen tähden, ja koska yhteistä hyvää paraiten edistetään siten, että tarpeitaan voi useissa paikoin tyydyttää; samoin myös koska ulkomaan tavaroita voi helpommin ja mukavammin sekä paremmalla hinnalla saada, jos useat voivat niitä kilvan tuottaa, minkä muiden kansojen esimerkki selvästi todistaa, ja koska vihdoin suomalla uusia tapulioikeuksia voipi näissä maakunnissa edistää laivojen liikkuvaisuutta, jonka kautta valtakunta saavuttaisi suuren kansallisen voiton, kun alukset muuten 7—8 kuukautta vuodessa eivät olleet käytettävissä“ j. n. e., harkitsi porvarissääty olevan varovaisuuden ja yhteisen edun kanssa yhtäpitävää perustaa kuusi uutta tapulikaupunkia. Muitten meren rannalla olevien kaupunkien porvareille

myönnettiin oikeus pitää varastopaikka tapulikaupungeissa sekä erinäisiä etuja lossauksessa ja lastauksessa j. n. e.

Kun näin pitkälle oli tultu, näytti asia olevan selvä, mutta salateitä onnistuttiin vielä viivyttämään ratkaisua neljännesosan vuotta. Kaksi kertaa kehoitettiin tosin lähetystöjen kautta muita säätyjä ottamaan asia käsiteltäväksi, mutta vasta marraskuun 5 p:nä mukautui pappissäädyn puhemies, arkkipiispa Beronius siihen.

Kysymyksen käsittely tuli pitkäksi ja ansaitsee huomiota etenkin sentähden, että Chydenius itse otti siihen osaa. Eräs hänen maamiehistään, Säky-län rovasti Haartman oli ensimmäinen, joka lausui mielipiteensä, Chydeniuksen asiaa koskevassa lentokirjassa esittämien syitten nojalla puolustaa pohjoisten kaupunkien oikeutta. Chydenius itse huomautti m. m. että yhdelle kaupungille suotu etuoikeus vastoin Hallitusmuodon 2 §:ä riisti muilta osan niitten laillista omaisuutta. Pyhäjoen rovasti Mathesius puolusti samoin voimakkaasti vaadittuja tapulioikeuksia Pohjanlahden kaupungeille. Jokainen näistä puhujista huomautti erikseen Suomen kärsimää sortoa ja vaati, ettei pohjoisten seutujen asukkaita lapsipuolina kohdeltaisi; ei pitäisi antaa näitten rakkauden Ruotsia kohtaan sammua. „Sekä Suomi että Norrlanti ovat kääntäneet silmänsä Venäjän puoleen, jonka valtakunnan asukkaat orjuudesta huolimatta ovat mallikelpoisen rakkauden siteillä kiinnitettyt kansansa ainoastaan sentähden, että he saavat nauttia

vapaata kauppaa.“ Nähdään, ettei keskustelusta puuttunut yleisvaltiollisia viittauksia, jotka olivat mitä ankarinta laatua.

Vastapuolue, jota edustivat tohtorit Hauswolff ja Schröder, professori Amnell y. m., nojautui harvoin ja heikkoihin syihin, ja koetti aluksi saada asian lykätyn, koska erästä hallituksen lausuntoa, johon porvarissääty oli vedonnut, ei ollut kokonaisuudessaan pappissäädyllä luettu. Kun tästä vielä riideltiin ja juuri aiottiin äänestää, hankki Chydenius puuttuvan kirjeen, joten/ei enää kehdattu enempää lykkäystä vaatia. Eräitten uusien lausuntojen antamisen jälkeen, jolloin piispat Serenius ja Kiörning lämpimästi olivat puolustaneet, mutta vanha hattujohtaja piispa Filenius ynnä muut olivat vastustaneet pohjoisten seutujen asiaa, ryhdyttiin vihdoin äänestykseen. Ilmeisesti puolueellinen puhemies silloin vielä kerran piti sopivana vaikuttaa päätökseen. Hän lausui, että „samoin kuin toiselta puolen on kaukana siitä, että joku säädyn jäsenistä tahotoisi katsoa valtakunnan suomalaisia ja norrlantilaisia asukkaita toisin silmin kuin valtakunnan muita asukkaita, taikka kohdella heitä lapsipuolina, jotka eivät saisi osakseen samanlaista huolenpitoa kuin heidän kansalaisensa, niin ei toiselta puolen voi ihmetellä, jos pannaan huomiota Tukholman ja valtakunnan keskiseutujen voimassa pysyttämiseen“, ja toivoi puhemies siis, että „keksittäisi älykäs keskitie“, s. o. että vieläkin tingittäisi porvariston oikealle asialle tekemää niukkaa myönnytyksiä.

Mutta pappissääty yhtyi 38 äänellä 11 vastaan porvariston päätökseen, jonka muutkin säädyt hyväksyivät. Hallitus julkaisi sitten 3 p. Joulukuuta 1765 asiasta asetuksen; Suomen puolitoista vuosisataa kärsimä kauppapakko oli siten pääasiallisesti poistettu. Ehdoksi pantiin samalla kertaa, että Vaasan kaupungin satama siirrettäisiin Kaskisiin, jonne kaupungin porvarit, kuten edellä sanottiin, olivat luvanneet vähitellen muuttaa talonsa.

Kysymys meren rannalla olevien kaupunkien tapulioikeudesta ja kysymys esteettömän kotimaisen purjehdusoikeuden myöntämisestä rannikkoseutujen asukkaille olivat keskenään läheisessä yhteydessä. Oikeastaan oli talonpoikain purjehdus saavuttanut merkityksensä juuri sen pakon tähden, jota Tukholma oli Pohjanmaan rantakaupunkeja kohtaan harjoittanut; itse purjehtimalla Tukholmaan saattoi rahvas, karttaen välikäsiä, myydä tuotteensa ja ostaa tarpeensa edullisemmin kuin lähimmässä pikkukaupungissa. Kauan aikaa olikin talonpoikien purjehdusoikeus ollut käytännöllisesti tärkeämpi kuin kaupunkien toistaiseksi turha taistelu saada tapulioikeudet. Talonpoikaispurjehduksesta oli itse asetusten nurinkurisuu den tähden muodostunut se uoma, jota käyttäen kauppa kärsi vähimmin vauriota.

Tietysti talonpoikaissäätö piti rahvaan purjehduksen ehkäisemistä yhtenä voimassa olevain kauppaasetusten tärkeimmistä puutteista; tässä asiassa kulkin talonpoikaissäätö etunenässä sekä saavutti yleensä vapaan purjehduksen ystävien lämpimän

kannatuksen. Vaatimus, että rahvas saisi, kuten sanat kuuluivat, viedä tuotteensa kaupaksi minne tahtoi, — oikeus, joka tuskin koskaan on ollut vaarassa maitse kuljetettavien tavarain suhteen — sai sijansa säädyn valituksissa v. 1765; neljäs sääty olikin suostunut vaatimuksiin tapulioikeuksien jakamisesta nimenomaan edellyttäen, että talonpoikaispurjehduskin tehtäisi vapaaksi.

Jo aikaisemmin oli rahvaan purjehdus tullut käsittelyn alaiseksi yleisessä valitusvaliokunnassa, jolloin sekä Chydenius että muut puhujat olivat moittineet virkamiesten kansan lailliseen toimintavapauteen tekemiä rajoituksia. Mutta asia sai osakseen suurempaa huomiota hiukan myöhemmin, jolloin suomalainen talonpoika, Israel Kaarlenpoika Muurlasta, Piikkiön ja Halikon kihlakunnan edustaja, jätti sisään erityisen asiaa koskevan, nähtävästi Chydeniuksen kirjoittaman esityksen, joka tässä ansaitsee erityistä huomiota.

Kirjoitus alkaa huomauttamalla, että yleisesti tunnustettiin periaate, että kohtuullisen vapauden tulee vallita sekä kaupunkilais- että maalaiselinkeinojen suhteen, josta luonnollinen seuraus olisi väkiluvun lisääntyminen. Mitä enemmän hyvinvointi rahvaan keskuudessa kasvaisi, sitä enemmän lisääntyisi väkilukukin ja päinvastoin; köyhyys ja kurjuus olivat syöpä eli kalvava tauti, joka lopuksi voisi saada valtakunnan ruumiin menehtymään. Tätä tautia ei voisi parantaa muulla kuin suomalla jokaiselle elinkeinonharjoittajalle vapautta paraalla

tavalla edistää hyvinvointiaan, ja maanviljelyksen edistämiseen nähden sisältyi tähän vapauteen oikeus myydä tavaransa ja tuotteensa missä ja milloin jokaiselle paraiten sopi. Huolimatta kaikista yrityksistä, ei talonpoikaissäädyn siihen asti ollut onnistunut saavuttaa muitten säätyjen suostumusta vapaaseen purjehdukseen, mutta koska säädyt olivat ryhtyneet harkitsemaan, riippuisiko kaupunkien — kaikista auttamisyrityksistä huolimatta ennallaan oleva — voimattomuus kiellosta käydä kauppaa ulkomailla, tahtoi esityksentekijä ehdottaa harkittavaksi, eiköhän samoin kiello sopivimmalla tavalla myydä tavaransa ollut pääasiallisena syynä siihen voimattomuuteen, palkollisten puutteeseen ja voiton vähyteen, joka oli maamiehen hien ja vaivan tulos. Esitys jatkuu seuraavalla tavalla:

„Tähän on entisinä aikoina vastattu huomauttamalla, kuinka välttämätöntä on, että jokainen hoi-
taa omaa ammattiaan, ja siis että talonpoika ei samalla saa olla kauppias. En tahdo koettaa kumota tätä väitettä, vaikka Hollannin rikkaitten talonpoikain esimerkki kyllä antaisi siihen aiheutta; tahdon ainoastaan sanoa, ettei väitteeni niin kauas ulotu. Mutta kauppiaksi ei voi kutsua sitä, joka myypi ainoastaan mitä hän on itse valmistanut, sillä silloin jokainen Ruotsin talonpoika olisi Ruotsin lain mukaan kauppias, koska hänen on lupa myydä omat tuotteensa; eikä myyntipaikka voi sekään hänelle kauppiaan nimeä antaa. — Sanalla sanoen, mihin panee huomiota tässä asiassa, ymmärtää heti, että koko asian luonne puhuu talonpoikaispurjehduksen puolesta. Ja kovin kohtuuttomalta näyt-

tääkin sen kieltäminen! Jos itse valtakuntaan rajoitettu purjehdus ja kauppa on sen voimistumiselle vahingoksi, kuten nykyänsä arvellaan, kuinka silloin voi luulla, että läänin rajojen sisään supistettu talonpoikaispurjehdus ja maalaistuotteiden myynti voisi olla hyödyllinen? Jos jokaisen merikaupungin oikeus purjehtia vieraille maille on tuottanut kaupungeille yleisemmän hyvinvoinnin ja siis suuremman väkiluvun, karttuvan liikenteen y. m. ainoastaan laajennetun kaupan ja purjehduksen tuottaman voiton kautta, — miksi ei sama syy vaikuttaisi samaa valtakunnan rahvaaseen nähden? Jos talonpoikien purjehdus tulisi vapaaksi ja esteettömäksi valtakunnassa, niin että skoonelainen talonpoika tahi yleensä maamies, joka tavallisesti myy viljansa Malmössä, saisi luvan myydä se Torniossa tahi Geflessä, jos sen edullisemmaksi katsoo, — mitenkä voisi se valtakunnalle tuottaa haittaa, että hän näissä paikoissa saisi viljastaan enemmän, kuin olisi saanut Malmössä? Haitta valtakunnalle on tästä täsmälleen samaa, kuin jos esim. vaasalainen porvari käydessään itsenäistä kauppaa ulkomailla, rikastuu enemmän kuin ennen, kun oli pakotettu purjehtimaan Tukholmaan.“

Tämäkin asia synnytti laajat keskustelut, jolloin m. m. pappissäädyssä ehdotusta vastustettiin väittämällä, että tapulioikeuteen ja talonpoikaispurjehdukseen yht'aikaa suostumalla muka tukahtettaisiin kauppa jommallakummalla taholla tahi saatettaisiin Tukholma maalaistavaroitten puutteeseen.

Paraiten kumosi tehdyt vastaväitteet tällä kertaa, samoin kuin usein ennenkin Chydenius: „yhtä tärkeä kuin on edistää kaupunkien vaurastumista vapaan kaupan kautta, yhtä tärkeä on estää maata

joutumasta kaupunkien vallan alaiseksi. Vuonna 1723 anoi rahvas vapaata purjehdusoikeutta. Kuninkaallinen majesteetti vaati asiasta kauppakollegion lausuntoa, joka sisälsi, että tosin olisi kohtuullista myöntää anottu purjehdusvapaus, mutta koska Pohjanmaan ja Länsipohjan kaupungit kävivät niin rajoitettua kauppaa, tuottaisi talonpoikaispurjehduksen myöntäminen niille vararikon. Nyt tämä syy on poistettu; ellei siis kauppias tahdo ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, että talonpoika myy hänelle tavaran, jääköön syy hänen omaksensa; mutta ei pidä asettaa talonpoikaa saman ikeen alle, josta kauppias juuri on päässyt. Pakon kautta ei maanviljelystä vahingosta pelasteta, vaan vapaus edistää paraiten utteruutta, sekä maanviljeliäin että myöskin kauppiamiesten. Suurin tyydytys on tavallisesti saada haluamansa oikeus, ja usein haluttu oikeus, kuin se vihdoin saavutetaan, jää käyttämättä. Kun sitä paitsi ottaa huomioon, että kaupungit ovat maata varten eikä päinvastoin, ei missään tapauksessa voi epäillä, onko purjehdusoikeus myönnettävä rannikko-seutujen rahvaalle; omasta puolestaan ei komministerillä ollut mitään sitä vastaan, että se tehtäisiin yleisemmäksi. Sen kautta vihdoin loppuvat tätä asiaa koskevat kalliit ja pitkät oikeusjutut, joitten kautta alamaiset kauan aikaa ovat väsyttäneet toisiaan.“

Sääty suostui miltei yksimielisesti anottuun vapauteen, jonka muutkin säädyt hyväksyivät. Tämän perusteella julkaisi hallitus 20 p. Marrask. 1766

asetuksen, joka soi maamiehelle oikeuden ja vapauden purjehtia minne tahansa valtakunnassa, myydä tavaransa ja maantuotteensa paikassa, joka hänelle paraiten sopii, ilman että tämä vapaus olisi johonkin vuoden aikaan rajoitettu.

Jos kauppajärjestykset ja tapulipakko sekä syvälle juurtunut taipumus rajoittaa kansalaisten taloudellista toimintavapautta ensiksi olivat saaneet Chydeniuksen ryhtymään valtiolliseen kirjailijatoimeen, antoi hänen jäsenyytensä kalastusvaliokunnassa sitä vastoin paraat aiheet ottamaan lähemmin tarkastettavaksi sen teollisuuden kukoistuksen laatua, jonka hattupuolue suojelus- ja kehotusjärjestelmällään oli onnistunut luomaan. Huomaammekin, että Chydenius, sen jälkeen kuin „Valtakunnan voimattomuuden lähde“ Huhtikuun keskivaiheilla v. 1765 oli ilmestynyt, toimi miltei yksinomaan valtiopäivämiehenä ja valiokunnan jäsenenä. Samana vuonna Heinäkuun lopussa ilmestyy hänen seuraava lentokirjansa, joka osottaa, että hän vielä paremmin oli tottunut huomaamaan vallitsevia taloudellisia epäkohtia.

Liian pitkälle veisi lähempi selonteko 1765 vuoden kalastusvaliokunnan mutkikkaasta tehtävästä, jota selvittämällä Chydenius sai varsinaisen valtiopäivätoimensa alkaa; mutta muutamien pääpiirtein on entinen järjestelmä kuvattava, jotta voisimme ymmärtää Chydeniuksen tässä asiassa tekemän työn merkitystä.

V. 1724, samana vuonna jolloin usein mainit-

semamme tuoteplakaatti säädettiin, oli ruvettu edistämään kalastusta Pohjanmerellä ja Atlantilla; toivottiin näistä koituvan uuden ja tärkeän tulolähteen valtakunnalle. Kuten tällaisissa tapauksissa usein on asian laita, vaati jokainen säädös uusia jatkoksi; pian oli saatu aikaan kokonainen sarja asetuksia ja ohjesääntöjä, joitten kaikkien tarkoituksena oli johtaa asukkaitten yritteliäisyys uuteen ja — kuten toivottiin. — erittäin tuottavaan suuntaan; yksityisten toimintaa oli samassa kiedottu monenkaltaisiin vaikeuksiin. Kun äärettömiä silliparvia v. 1747 oli ruvennut ilmestymään joka vuosi Bohusläänin rannikolle, antoi tämä aihetta holhouksen ja valvonnan ulottamiseen kotimaiseen kalastukseen — taasen sillä seurauksella, että loppumaton hallinnollinen holhoomishalu sai uutta virikettä.

Kuinka pitkälle voitiin mennä toiminnan määräämisessä elinkeinolle, joka aikaisemmin oli kannattanut hyvin ilman mitään holhousa, voisi jälkimaailma tuskin uskoa, elleivät asetukset ja viralliset asiakirjat antaisi siitä mitä varmimpia todistuksia. Lainsäätäjällä oli uskomaton huoli saada kaikki kulkemaan oikeata kulkuaan. Laissa oli nimenomaan säädetty, kuinka suuria Pohjanmeren kalastukseen käytettävien laivojen ja kuinka lukuisan niitten miehistön tuli olla; oli säädetty montako verkkoa, suolausastiaa sekä tynnyrillistä suolaa kunkin laivan tuli mukanaan kuljettaa, samoin minä päivänä verkot ensi kertaa olivat mereen laskettavat, kuinka kalat olivat tynnyreihin pantavat „selkä

alaskäsin ja vatsa ylöspäin“, tahi „nahkapuoli alas suolaa kohti“ j. n. e., — kaikki säädöksiä, joiden noudattamista valvomaan lisäksi tarvittiin suuri joukko virkamiehiä, valalla vahvistettuja todistuksia sekä kaikenlaisia asiakirjoja.

Koska ei uskallettu luottaa siihen, että muka edullinen kauppa muuten pääsisi oikein versomaan, oli vielä määrätty osaksi jotenkin suuriakin rahanpalkintoja asetustenmukaisesti hoidetusta liikkeestä; alkuunpanijain iloksi nähtiinkin, että vilkas liike syntyi. Valtakunnalle tämä voitto kuitenkin tuli kalliiksi, sillä kalastusrahasto, josta säädetyt palkinnot olivat maksettavat, ehti 15 vuotta lyhemmissä ajassa saada velkaa maksamattomia palkintoja noin puolitoista miljoonaa hopeataria, mikä vastasi valtakunnan vuotuisten vakinaisten tulojen kolmatta osaa.

Etenkin silloisen rahapulan vallitessa, jolloin valtio usein ei ollut täyttänyt sitoumuksiaan, herättivät nämä suuret menot huomiota; valiokunta oli nimenomaan säädyiltä saanut toimeksi katsoa, eikö palkkiorahastoa voisi käyttää valtion vaillingin maksamiseen. Kun kysymys valaan- ja hylkeenpyynnin edistämistä varten määrättyistä palkinnoista tuli keskustelun alaiseksi, Toukokuun 1 p:nä 1765, antoi Chydenius pöytäkirjaan merkittäväksi erittäin sattuvan lausunnon.

„Jos me palkintojen kautta liaksi edistämme valaanpyyntiä, vetäytyvät työntekijät pois maanviljelyksestä, joka eniten on työvoiman tarpeessa, liioin nyt kun meillä vallitsee suuri puute väestä. Kun

väkilukumme on niin suuri, ettemme voi kaikkia kansalaisia elättää maalla, silloin vasta on edullista suurten palkkioiden kautta saada heidät merellä hakemaan elatuksensa. Jos valaanpyynti on tuotavaa, ryhtynee kansa siihen itsestään. Köyhän valtion tulee käyttää työvoimansa siihen, joka eniten hyödyttää ja kartuttaa väkilukua, mutta ainoastaan onnettomuutta on Ruotsille koitunut siitä, että olemme vaivalla ja rahalla koettaneet edistää elinkeinoja väärässä järjestyksessä, usein tehden ensiksi sen, jonka olisi pitänyt viimeiseksi jäädä. Joka väittää, että heikoimmat elinkeinot etupäässä ovat tuettavat, osottaa huonosti ymmärtävänsä kansallista voittoa ja valtion etua. Se, mikä palkinnoita on kansalaisille kannattavaa, on myös edullista valtiolle. Jos työmies voi saavuttaa toimeentulonsa maalla, mutta ei merellä, on kansallinen tappio pakottaa hänet merille. Olisi suotavaa, että voisimme hyvin hoitaa sekä tuottavaa ja kallisarvoista sillikalastustamme että maanviljelystä, joka on kaikkien maitten pääelinkeino. Palkinnot raskauttavat aina elinkeinoja, ja niitä tulee mikäli mahdollista karttaa. Sitä paitsi voi kruunu kyllä saada riittävästi harjaantuneita merimiehiä laivastoon niistä, jotka purjehtivat kauppalaivoilla.“

Samana päivänä keskusteltiin turskan- y. m. suurkalastuksesta. Ainoa tärkeämpi lausunto on taas Chydeniuksen ja pöytäkirja mainitsee siitä seuraavaa: „maisteri Chydenius piti paraana seurata yleistä periaatetta, etteivät palkinnot koskaan ole eduksi köyhälle valtiolle. Sillä, että otetaan toiselta apua tarvitsevalta elinkeinolta toisen hyväksi, ei saavuteta tarkoitusta. Palkinnoista johtuu vain turhia mutkia, laskuja, valituksia, kavalluksia, juonia, va-

loja ja muita vaikeuksia sekä sitä paitsi loppumaton paperinkulutus. Vapaus on kaikkia palkintoja parempi. Jos kansalle suodaan kylliksi vapautta, ei koskaan puutu kalastajia, ei ahkeruutta eikä voittoa. Aluksi lienevät palkinnot olleet hyödyllisiä, ne kun houkuttivat väkeä tähän elinkeinon, mutta puhuja arveli, että ne nyt jo olivat aivan turhia“. Keskustelussa vastusti Chydenius toisenkin kerran kaikkia palkintoja semmoisinaan. „Jos englantilainen tahoo tulla hakemaan silliämme ja viemään se kaukaisempiin maihin, on tämä hyvä merkki. Jos on edullisempi viedä silliä omilla laivoilla Välimeren maihin, tapahtuu se palkinnoita. Jos ulkomaalainen voi sen tehdä vähemmästä rahtimaksusta, on tämä yhtä edullista valtiolle.“

Nämä ja muut pöytäkirjoissa tavattavat lausunnot osottavat selvästi, kuinka voimakkaasti ja selvään Chydenius on ottanut osaa näitten kysymysten käsittelyyn kalastusvaliokunnassa, mutta yhtä paljon huomiota ansaitsee se varovaisuus ja kansalaisten oikeuden kunnioitus, joka ilmenee sekä hänen lausunnoissaan että myöskin valiokunnan päätöksissä. Ei voitu olla vaatimatta kalastuksen harjoittamisesta määrättyjen palkintojen pienentämistä, mutta osaksi oli tämä askel aivan välttämätön, osaksi olivat esitetyt vaatimukset usein aivan epäiltäviä. Valtiopäivien asema kalastuspalkintojen suhteen olikin päinvastainen kuin niitten asema useiden muitten ajan epäkohtien suhteen. Jos 1765 vuoden valtiosäädyt olisivat ratkaisseet kaikki ky-

symykset yhtä varmasti ja maltillisesti kuin tämän, olisivat niitten päätökset varmaankin voineet kauemmin pysyä voimassa.

Suurin osa tunnustusta, jonka jälkimaailma on velvollinen antamaan 1765 vuoden kalastusvaliokunnalle, lankee epäilemättä Chydeniuksen osalle, joka m. m. on kirjoittanut kalastuspalkinnoita koskevan mietinnön. Se, että tämä erinomaisen hyvin kirjoitettu asiakirja ei kaikessa ole yhtäpitävä hänen mielipiteittensä kanssa, jonka johdosta hän aluksi oli aikonut liittää vastalauseen sitä vastaan, ei pienennä hänen työnsä merkitystä kalastusvaliokunnassa.

Hänen monista sattuvista lausunnoistaan valiokunnassa mainittakoon pöytäkirjan mukaan pari hänen kantaansa valaisevaa.

Kun keskusteltiin Bohusläänin kalastusasemia varten erityisesti laadittavasta ohjesäännöstä, lausui hän: „jokainen huomannee helposti, keskustelemeko ulkomaalaisten hyväksi tahi oman isänmaamme eduksi. Kun luulemme verottavamme ulkomaalaisia, tulee meidän kuitenkin varoa, ettei vahinko kohtaa omia kalastajoitamme sen kautta, että heidän tavaroittensa menekki pienenee. Puhutaan etenkin porvaristomme auttamisesta, mutta meidän ei tule huolehtia ainoastaan porvareista, vaan koko yleisöstä, etenkin kun jokaisella on yhtä suuri oikeus sillikalastukseen kuin porvareilla. Suuren maksun säätäminen ulkomaalaisten maksettavaksi merkitsee, että suljemme hänet pois valtakunnasta ja vähen-

nämme tavaroittemme ostajien lukua, ja kun maksun kantajan palkkaan ja kirjoitustarpeisiin voimme ulkomaalaisilta saada 200 ploodua, menettävät Ruotsin miehet elinkeinossaan 2,000 ploodua“.

Myöhemmin saman keskustelun aikana lausui hän seuraavaa: „On tavattoman vaikea keskustella asiasta, kun eivät periaatteet ole selvillä. Täällä sanotaan, että Ruotsin mies saa maksaa enemmän sillistä. Mutta se ei ole mahdollista, sillä se määrä, minkä ulkomaalainen vie, ei ole suuri. Jos ulkomaalaisen vene pikemmin saadaan lastatuksi kuin ruotsalainen tahi, mikä merkitsee samaa, jos kalastaja mieluummin myy tavaransa ulkomaalaiselle, niin on tämä tarjonnut eniten, ja kaupan luontoon kuuluu myydä tavara enemmän tarjoovalle. Tämä on myös kansalaisoikeus, jota ei kukaan voi kieltää. Mitä tulee kruunun etuun, riippune se enimmäkseen siitä, että elinkeino kannattaa; sitten vasta on aika rasittaa sitä maksuilla, eikä puuttune tilaisuuksia siihen. Kuuden vaskitalarin maksu lästistä kalaa ei myöskään liene niin tärkeä, että sen tähden sopisi rikkoo välimme Tanskan kruunun kanssa, etenkin kun sen kautta aluksi hävitämme oman turskanpyyntimme. Sanotaan myös, että ulkomaalaiset voisivat halvemmalla suolata, mutta minä en pidä sitä mahdollisena, koska hänen täytyy kuljettaa tuore silli niin pitkän matkan“. Valiokunnan mietintö laadittiinkin tämän mukaan.

Kuten muistamme, oli Chydenius valittu muittenkin valiokuntain jäseniksi — m. m. yleisen vali-

tusvaliokunnan, jonka tuli valmistella eri säädyissä hallituksen harkittaviksi esitettyjä toivomuksia ja valituksia. Valiokunnan merkitys tosin ei ollut pieni, mutta näitä asioita ei aina voitu käsitellä yleisten näkökohtien perusteella niitten luonteen erilaisuuden tähden, eikä sovi tässä tarkoin esittää valiokunnan toimia. Se vaan sanottakoon, että Chydenius tässäkin valiokunnassa, kuten pöytäkirjat selvään osottavat, usein sattuvalla tavalla on puolustanut valistunutta ja todellakin vapaamielistä kantaa, vaikkeivät hänen lausuntonsa yleensä sisällä muuta kuin mitä me tiedämme hänen lentokirjoistaan ja laajemmista lausunnoista säädyssä tai valiokunnissa. Kun tarvittiin, puolusti hän voimakkaasti rahvaan supistamatonta oikeutta omistaa ja käyttää maataan ja vastusti niitä toimenpiteitä, joitten kautta tahdottiin vähentää kaskenpolttoa. Samoin hän puolusti rahvaan oikeutta, kun tahdottiin pitäjämakasiinien ylläpitämistä ja terveydenhoidon edistämistä varten lisätä rahvaan rasituksia, laista ja kohtuudesta huolimatta. Yhtä järkähtämättömästi vastusti hän kauppa-, käsityöläis- ja teollisuuslainsäädännössä esiintyvää pakkoa, holhousta, komissiooneja ja muita keino-tekoisia keksintöjä, koska ne, kuten sanoo, „eivät hyödyttäneet, vaan haittasivat yleistä taloutta, joka menestyy sitä paremmin, mitä yksinkertaisemmin sitä hoidetaan“. Toiselta puolen on lisättävä, että vaikka nämä lausunnot usein uudistuvat samankaltaisessa muodossa, eivät ne koskaan tunnu olevan erityisten lempilauseiden ajattelematonta märehti-

mistä. Chydenius otti aina huomioon myöskin ajan olot ja kansalaisten silloisen sivistysmäärän ja mieliteet. Kun näitä kiireessä annettuja lausuntoja tarkastaa sen keskustelun yhteydessä, jonka aikana ne annettiin, kuvaavat ne hyvin häntä aina taisteluun valmiina puhujana.

Samaan aikaan oli Chydenius säädysään esiintynyt kysymyksissä, jotka siihen aikaan etupäässä saivat osakseen yleisön ja säätyjen huomiota — tarkoitamme loppusuorituksia edellisen ajan hallintoperiaatteiden ja johtavien miesten suhteen.

Näissä kysymyksissä, joitten käsittelyyn hän ei ollut alusta asti ottanut osaa, on hänen kantansa joskus ollut ankarampi kuin jälkimaailma voi hyväksyä.

Selvä vaurio, joka oli kohdannut valtakuntaa ja etenkin sen raha-asioita hattupuolueen nurinkuristen periaatteiden ja näitten usein virheellisen ja itsekkään sovelluttamisen kautta, on riittävä selitys siihen, että kun tarkastus vihdoin oli mahdollinen, edellisen ajan miehet tuomittiin kovin ankarasti. Toiselta puolen ei kuitenkaan voi kieltää, että kauan syrjäytetty ja vainottu myssypuolue, vihdoin päästyään valtaan, ei tyytynyt edellisen ajan periaatteissa esiintyvän väärän muuttamiseen. Ajan kiihkon vaikutuksesta syrjäytti puolue monesti oikeuden vaatimukset: rangaistavana tekona pidettiin paljoa, joka oli yhtäpitävää aikaisempain sääty päätösten kanssa. Itse säätyjen langettamat tuomiot eivät aina perustuneet lain säädöksiin, vaan olivat usein mielitaitaisia; tämän voi ainoastaan vuosikymmenien

katkerain taisteluitten synnyttämä viha ja puolueellisuus selittää.

Chydenius ei aina ollut vapaa tästä yksipuolisuudesta. Selvä todistus siitä on hänen kantansa tullivuokrayhtiötä kohti; tässä meni hän niin pitkälle, että huomautti väärin käsitettävän yhteiskunnan velvollisuudet, kun vaadittiin, että valtio järkähtämättä täyttäisi yksityisille antamansa lupaukset, jättämällä sikseen, että he olivat jättäneet velvollisuutensa valtiota kohtaan täyttämättä. Ei kenenkään sopinut nauttia valtion kanssa tehtyä sopimusta hyväkseen kauemmin, kuin itse täytti velvollisuutensa ja ennen kaikkea alamaisen uskollisuuden velvollisuutensa. Kun vapaassa valtiossa kansalaiset yhtyvät kootakseen valtaa ja varallisuutta, muodostavat he ennen pitkää ylivallan, jonka alaiseksi muut huomaamattaan joutuvat. Puhuja ei tahtonut väittää, että tullivuokrayhtiö olisi siten menetellyt, mutta koska valtakunta oli saanut oppia tuntemaan, mitä merkitsi tuollainen muutamien käsiin koottu valta, vaati varovaisuus ajoissa ryhtymään keinoihin, jotta sellainen voima tulisi hajoitetuksi ja siitä syntyvät turmiolliset seuraukset estetyiksi. Kansa oli valitettavasti tullut liian taipuvaiseksi lahjomiseen, jonka tähden säädylle oli välttämätöntä ja sopivaa mikäli mahdollista sulkea tämän tavan lähteet. Kun tunnettiin, että muutamia yksityiset olivat voineet anastaa kruunun tarpeisiin koottuja varoja, oli luonnollista, että yleisön halu maksaa verojaan väheni.

Vielä ankarammin esiintyi Chydenius vekselikonttoorin asian suhteen. Suuressa valiokunnassa ehdotti hän 7 p. Heinäkuuta 1765, että kaikki asiaa koskevat asiakirjat painettaisiin, jotta yleisö ja jälki-maailma voisivat nähdä, ettei syytettyjen puolustusta oltu vääristelty; sitä paitsi ehdotti hän peruutettavaksi sen yksinoikeuden, joka siihen asti oli ollut muutamien mahtavien henkilöitten käsissä. Tässä kohden ei ole mitään Chydeniuksen kantaa vastaan sanottavaa, mutta kieltämättä hän poikkesi ennen lausumistaan periaatteista tahtoesaan lykätä syytettyjen asian säätyjen tuomittavaksi. Kun vekselikonttoorin osakkaat sittemmin olivat tarjoutuneet kruunulle takaisin maksamaan noin kaksi kolmannesta summasta, jonka katsottiin heidän olevan velkaa, selitti Chydenius olevansa valmis, „vaikka olikin vastenmielistä tehdä sopimuksia petturien kanssa“, suostumaan tähän, jos havaittiin sen olevan valtion ainoa pelastusmahdollisuus. Kun samaa kysymystä myöhemmin käsiteltiin, moitti Chydenius ankarasti sitä tapaa, jolla pankin ja kruunun oikeuksia oli poljettu. Koko kansa oli liittynyt yhdyskunnaksi suojautuakseen kotimaisesta ja ulkomaisesta väkivallasta; jos ei tämä onnistu, olisi koko yhdyskunta hajaantunut. Pankin tuli olla turvattu kaikenlaatuisia mullistuksia vastaan; sen huostaan uskotut varat eivät olleet pankin, ei kruunun, eikä valtiosäätyjen, vaan yksityisten, ja nyt ne olivat nurinkurisen hoidon ja itsekäisyyden kautta siihen määrään tulleet tuhla-

tuiksi, ettei niistä paljon ollut jälellä. Selvimmin huomattiin noiden osakkaiden epärehellisyys siitä, että he vastoin sopimusta olivat korottaneet kurssin kokonaista 16 markkaa, voidakseen yksityisesti käyttää sitä kiskomiseen; täten oli rikottu Ruotsin kuninkaanvakuutuksen 18 §:ää ja raha-asetuksia vastaan, ja alamaisilta oli riistetty osa heidän laillista omaisuuttansa. Siis oli harjoitettu selvää petosta kruunua kohtaan, sekä apuvarojen käyttämisessä että vekseleitä annettaessa. Sen tähden ei mikään rangaistus muka ollut niin suuri, ettei sitä voisi tähän sovelluttaa; köyhien kyneleitten ei pitäisi turhaan saada huutaa kostoa. Sydän kärsi ajattellessa, kuinka nämä rikolliset olivat edistäneet omaa onnettomuuttaan. Tosin ihmisrakkaus kehotti lempeyteen ja sääliväisyyteen, kun se nyt näytti olevan osotettavissa, johon Chydenius omasta puolestaan olisi yhtä halukas kuin kukaan muu, mutta kun omatunto sanoi, että kotona olevien valitsijoit-ten oikeus, valtakunnan varmuus ja edesvastuu Jumalan edessä eivät sallineet yleisten rikosten ja verivelkojen jäädä rankaisematta, ei hän liikaamatta käsiään voinut suostua suurempaan lempeyteen, kuin suuren valiokunnan päätös ja lehtori Kraftmanin erityinen lausunto sisälsivät. Vaikka säätyjen lopullinen tuomio kyllä tuli ankara, oli se kuitenkin vähän lievempi, kuin pappis- ja talonpoikais-säädyt olivat ehdottaneet.

Kun syytettyjen valtaneuvosten asia oli käsiteltävänä, vaati Chydenius samoin tuomiota erittäin

ankaraksi, katsoen kaikkea hyvien lakien sovelluttamista turhaksi, ellei ankarasti rangaistaisi semmoisia rikoksia kuin valtiopankkiin talletettujen varojen omavaltaista käyttämistä, joitten hoidosta valtaneuvoston tuli vastata. Suurin osa myssy puolueen jäseniä oli samalla kannalla kuin hän. Se leppymätön viha, jota etenkin vanha Nordencrantz, siihen aikaan suurimmassa arvossa pidetty talouden tutkija, oli osottanut käydessään edellisen ajan finanssitoimien kimppuun, on kaikessa liiallisuudessaan tässä kohden vaikuttanut ratkaisevasti suuren yleisön kantaan.

Palaamme vähemmän tärkeistä ja hajanaisista valtiopäivälausunnoista siihen taisteluun suuremman kauppa- ja elinkeinovapauden puolesta, jota julkisuudessa käytiin.

Kuten olemme maininneet, oli „Valtakunnan voimattomuuden lähde“ antanut aihetta useaan vastakirjoitukseen; tärkein oli niin sanottu „Täydellinen kumoaminen“, jonka lienee kirjoittanut Per Rydman. Tämäkään kirjailija ei kyennyt tukemaan mielipiteitään pätevillä syillä; usein hän piti itseltään selvänä juuri sitä, joka oli todistettava. Kun Chydenius oli huomauttanut, että tuoteplakaatti esti ulkomaalaisia käymästä kauppaa valtakunnassa, vastattiin hänelle, että tämä ei suinkaan ollut onnettomuus, koska tuoteplakaatti tarkoitti juuri sitä; ulkomaalaisten tavarain kallistuminen ei sekään mitään merkinnyt, sillä ensiksi tämä vain oli muka todistamaton kulkupuhe, ja toiseksi voi kysyä, mikä esti

maan omia kauppiaita, hankittuaan kylliksi laivoja itse purjehtimasta Hollantiin ja Englantiin! Rydman arveli olevan aivan yhdentekevää, maksettiinko ulkomaalaiselle yhtä paljon harvoista tahi useammista hänen tuomistaan esineistä; miksi koettiin pettää yksinkertaisia sen paremman kaupan nojalla, jonka voisi ulkomaalaisilta saada? Voima vedetään valtakunnasta pois, vaikkapa tämä tapah-tuisikin vähitellen.

Tästä ylen ontuvasta todistelusta tulee kirjoittaja sitten päätökseen, jonka suurella varmuudella julistaa: „siis ei kukaan valistunut kansalainen enää voi epäillä tuoteplakaatin valtakunnalle tuottamaa hyötyä. Sitä ei voi vastustaa, ilman että puhujan epäkansallinen mieli tulee ilmi. Lymyttäköön minkä vaipan alle tahansa; se on joka tapauksessa liian läpinäkyvä peittääkseen näin selvää totuutta“. Väitteen kerrassaan vakuuttava muoto sai korvata todisteitten ja perusteitten täydellistä olemattomuutta.

Mitä tuli Suomen rahvaan alituisiin valituksiin suolan hinnan kasvamisesta, pääsee kirjoittaja helposti asiasta väittämällä, että valitukset oli tehty ulkomaalaisten vaikutuksesta; todisteeksi kelpaa hänelle eräs päätös, jonka mukaan valituksiin ei olisi ollut syytä; kun suolan hinta todella oli kasvanut, oli se ainoastaan vähittäinmyyjien syy, j. n. e. Entisten aikain olojen valaisemiseksi esittää kirjoittaja vihdoin paljon lybekiläisten kaupasta Vaasakuninkaitten aikana, sen aikuisten asiakirjojen mukaan;

samaa mukavaa todistelutapaa käyttäen saattoi kirjoittaja tietysti helposti osottaa, että Pohjanmaan kaupunkien ulkomaille purjehtimisesta vain koituisi valtiolle haittaa. Etenkin huomautti kirjoittaja, että ajatukset ulkomaalaisten esteettömästä purjehdusoi-keudesta ja pohjoisten kaupunkien tapulioikeudesta muka sotivat toisiaan vastaan siihen määrin, että niitä oli mahdoton yhdistää kumoomatta kokonaan tekijän koko kauppajärjestelmän j. n. e.

Nämä ja muut ainetta koskevat kirjoitukset osottivat Chydeniukselle, ett'ei hän suinkaan Valtakunnan voimattomuuden lähteessä ollut kyllin selvään esittänyt asiaa. Voidakseen ajotussa uudessa vastauksessaan perinpohjaisemmin panna huomiota valtakunnan taloudelliseen lainsäädäntöön, yhdisti hän kysymyksen teoreettista osaa koskevat mielipiteensä erityiseen „*Kansallinen voitto*“-nimiseen kirjaseen, jonka hän omisti valtiosäädyille. Tämä kirja ilmestyi 19 p. Heinäkuuta 1765; sen sisällys kerrottiin täydellisesti 8 ja 12 p:nä seuraavaa Syyskuuta aikakauskirjassa „*Lärda Tidningar*“. Esitys loppui sanoilla: „täten kansallinen voitto muka on oikein käsitettävä; kirjoittaja luulee kuitenkin, ettei hänen esityksensä kaikkia miellytä, mutta osottaa selvästi, että saamme turhaan koettaa auttaa isänmaan puutteita, niin kauan kuin kaikkien asetusten tarkoitus ei ole sama, ja niin kauan kun vapaus ei vallitse elinkeinoissa“.

„*Kansallinen voitto*“ on esitystapaansa katsoen kenties Chydeniuksen paras kirjoitus; siinä hän joh-

donmukaisesti kehittää aikaisemmissa kirjoituksissaan esittämiään mielipiteitä. 34 sivussa nelitaitteista kokoa (nykyajan painotavan mukaan 21 oktaavi sivua) esittää hän tässä kansantaloudellisen ohjelman, joka huolimatta lyhydestään on niin yhtenäinen ja niin arvokas, että sitä useassa kohdin on voinut verrata kuuluisan skotlantilaisen kansantalouden tutkijan Adam Smith'in yksitoista vuotta myöhemmin ilmestyneeseen maailman kuuluun teokseen „*Wealth of nations*.“

Chydenius alkaa huomauttamalla, että Europan kansat, vaikka taloudellisten ja valtiollisten asetusten päämäärä on niille ihan sama, kuitenkin aivan uskomattoman erilaisilla keinoilla koettavat sitä saavuttaa.

„Kaikki koettavat ehtiä ensin, mutta he purjehtivat eri suuntaa ja nostavat erilaiset purjeet, vaikka heillä kaikilla on sama tuuli.

He koettavat päästä toistensa ohi ja yrittävät eri lailla purjehtia toistensa päälle, vaikka meri on kylläksi laaja sekä siksi syvä, että hyvin voisivat purjehtia vieretysten. Luulisipa milloin minkin laivoista olevan ilman luotsia ja ilman perämiestä.

Kieltämättä tehdään työtä eri perusteilla. Joko näyttää kompassi väärin, tahi on vika kartassa.

Lukijalle esitetään tässä uusi tienviitta. Se on pieni, niin että jokainen voi sitä taskussaan kantaa. Myöskin sanoin, että se on uusi, sillä se ei ole käytännössä missään Europan maassa. Luulen sen myöskin olevan varman, sillä olen koettanut perustaa sen kokemukseen. Sopikaamme ensin sanoista.“

Kun kirjoittaja tämän jälkeen on selittänyt mitä merkitsevät käsitteet kansa, kauppa, raha ja voitto, osottaa hän yksinkertaisilla esimerkeillä, että useassa elinkeinossa toimiminen ei itsessään takaa voittoa, vaan että kansan tulee toimia kannattavimmissa elinkeinoissa s. o. niissä, joitten kautta pienin luku ihmisiä voi saada aikaan suurimman arvon tavarointa; hän lisää, että jokainen kansalainen itseltään valitsee paikan ja elinkeinon, jossa hän parhaiten lisää kansallista voittoa, jos eivät asetukset vain häntä siitä estä. Arvokkain työ maksetaan aina parhaiten, ja parhaiten maksettuun työhön ryhdytään mieluummin. „Niin kauan kuin minä jonkun elinkeinon harjoittajana voin päivässä tehdä tavarointa 6 talarin arvosta, en kernaasti ryhdy siihen, jota harjoittaessani en saa tehdyksi kuin 4 talarista. Edellisessä työssä on sekä kansan että minun oma voiton kolmatta osaa suurempi kuin jälkimäisessä.“

Tästä tulee Chydenius johtopäätökseen, että korkeimman vallan oli turha koettaa säädösten kautta siirtää työntekijöitä ammatista toiseen. Kehuttiin, että oli saavutettu niin suuri kansallinen voitto, kuin uuden tuotannon arvo oli, mutta unohdettiin tavallisesti, että työntekijät entisessäkin ammatissaan olivat tehneet tavaroita yhtä suuresta, ehkäpä suuremmastakin arvosta, -- joten edellisessä tapauksessa ei saavutettu mitään voittoa, jälkimäisessä suorastaan tappiota. „Jos kymmenen miestä jotakin ammattia harjoittaessaan tekee tavarointa 100 talarin arvosta päivässä, mutta siirryttyään toiseen ammattiin ainoas-

taan 80 talarista, on luonnollista, että kansakunta jälkimäisessä tapauksessa näitten työn kautta on menettänyt 20 talaria päivää kohti.“ Oman onnensa nojaan jätettyinä, olisivat työmiehet ruvenneet edelliseen kannattavampaan elinkeinon, mutta jos heidät jälkimäiseen pakotetaan, vaikka siinä ansaitsevat 20 % vähemmän, ovat nämä 20 % kansan ja heidän tappionsa. Kun valtio erityisten n. s. vienti-palkintojen kautta korvasi työntekijän tappion, saatiin tosin kyllä väkeä, joka tuohon suosittuun työhön rupesi, mutta paremmin kannattava elinkeino sai samassa olla ilman tätä työvoimaa. „Kansan tappioksi jääpi siis kieltämättä se määrä, jolla eri valmistusten arvo eroaa.“

Meneepä kirjoittaja pitemmällekin, pitäen suorastaan haitallisena sitä apua, jota muutamille elinkeinoille oli yritetty antaa.

Sillä ensiksikin ei löytynyt varmaa periaatetta, jonka mukaan auttamisen piti tapahtua, vaan joskus seurattiin yhtä, joskus toista suunnitelmaa, kirjajimmassa moninaisuudessa. Eipä kukaan valtiomieskään voinut arvostella, mikä elinkeino tuotti eniten voittoa. Ja vaikka tämä voitaisi ratkaista, kuka voisi päättää, -kuinka kauan kysymyksessä olevan toimenpiteen tulisi olla voimassa, jottei kansan vahingoksi jonkun elinkeinon tuotteita valmistettaisi liikaa, toisten tuotteiden puuttuessa? Päätävien itsekäisyys tietysti myöskin vaikuttaisi asiaan, haitaksi kansalle. Ja lopuksi: jospa nämä kaikki esteet olisi saatu voitetuksi, ja olisi onnistuttu säätä-

mään aivan verrattomia lakeja, — eiköhän saa joka päivä nähdä, miten teollisuustuotteiden valmistus ja arvo muuttuvat? Aivan odottamatta sallimus tarjoo kansalle uuden tulolähteen, joka jonkun aikaa on voimassa, mutta usein äkkiä lakkaa; sen sijaan tulee toinen tahi kolmas, ja näistä kansallisvoitto pääasiallisesti riippuu. Paraskin laki olisi siis hyödyksi ainoastaan yhdessä tapauksessa tuhannesta, tulisi sopivaksi niitten olojen vallitessa, joita varten se tehtiin, mutta haitalliseksi kaikissa muissa tapauksissa.

Tämän jälkeen huomauttaa Chydenius, kuinka tilaton väestö kärsi pakkoa ja tämän johdosta joutokottain siirtyi maasta pois; kuinka ammattikunnat y. m. toimintavapauden supistukset tekivät haittaa käsi- ja vuoriteollisuudelle ja kuinka työhalu siten saatiin työväessä vähenemään. Vaadittiin tosin rangaistusta vallattomuudesta ja laiskuudesta; vaativatpa muutamat vielä raipparangaistusta ja omaisuuden menettämistä maanviljelijöille, jotka eivät tahtoneet tehdä työtä. „Sellaiset tuntevat ehdottomasti vapautemme. Vapaus ja raipat yhdistyneinä, sepä omituinen aate!“ Mutta paha ei suinkaan johtunut kansan mielenlaadusta tahi tapain turmeluksesta; näitä ei myöskään voisi lyöden ja hakaten muuttaa. Uutteruuden edistämiseksi tarvittiin vapautta, joutuisaa menekkiä ja voittoa. Ei mikään kansa voi olla ahkera, ennenkuin jokaisella on oikeus valmistaa sitä tavaraa, mitä hän tahtoo, ja myydä se sille, joka sitä tarvitsee. Siinä on uutteruuden ja voiton avain. „Jos ansion ovi avataan kauppa- ja elinkeino-

vapauden kautta, on jokainen kansalainen parin vuoden kuluessa täydessä liikkeessä, mutta ellei tätä tehdä, haukottelee kansa kuten ennen ja pysyy uni-sena keskipäivälläkin.“

Tämän jälkeen Chydenius kumoaa tavallisen väitteen, että vaikka vapaus kyllä on hyvä, tulisi kuitenkin järjestyksen vallita. Jos valtio otti määrätäkseen järjestystä kaikille, oli se myös velvollinen katsomaan, ettei sen, jonka ei onnistunut hänelle osotetun elinkeinon avulla ansaita elatustaan, tarvinnut kuolla nälkään. Paljon oli siinä kohden erehdytty; jopa se ainoa pykälä, joka maakauppaa kielsi, ansaitsi huomiota. Pienimmänkin tarpeensa tyydyttämiseksi pitäisi maamiehen, kenties kiireellisimpään elonkorjuu aikaan, tehdä pitkä matka kaupunkiin, koska ei kenenkään ollut lupa matkustella kauppaa harjoittamassa, eikä edes auttaa naapuriansa ostamalla hänelle tarpeet kaupungista tai myymällä hänen tuotteitaan. Vaikka täytyi valittaa, ettei lakia seurattu, oli samassa myönnettävä, että tämän lain rikkominen oli pelastanut ainakin neljännesosan valtakuntaa joutumasta autioksi. Sattuvilla esimerkeillä valaisi kirjoittaja sisäisen Suomen silloisia oloja tässä suhteessa, osottaen kuinka kansallisvoitto siten alituisesti pieneni, samoin kuin yleinen vauraus kärsi siitä, että tapulioikeudet puutuivat useilta kaupungeilta.

Käsiteltyään lopuksi kysymystä rahan muuttuvasta arvosta, mikäli se asiaan koski, yhdistää Chydenius kantansa seuraaviin lauselmiin:

„Niin raskaalta kuin tämä käsityskanta kansallisesta voitosta näyttääkin laitoksiemme suhteen, on se kuitenkin itsessään luonnollisin ja helpoin.

Se antaa kaikkien luvallisten elinkeinojen harjoittamisen olla vapaan, vaikka ei toisten haitaksi. Se suojaa väkivallalta vähäisintäkin elinkeinoa, ja edistää ahkernutta sekä esteetöntä liikettä.

Se punnitsee kaikkia elinkeinoja samalla vaa'alla, ja voitto osottaa, mikä niistä on edullisemmaksi katsottava.

Se päästää korkeimman vallan tuhannesta eri huolesta, asetuksesta ja valvonnasta, sen kautta että yksityisen ja koko kansan voitto yhdistyvät yhdeksi eduksi; vahingollista itsekkäisyyttä, joka aina hakee itselleen piilopaikan asetuksissa, on silloin paraiten tarkastuksen alainen keskinäisen kilpailun kautta.

Se antaa jokaiselle Ruotsin kansalaiselle tilaisuuden nauttia parasta ja suurinta luonnollista oikeuttaan, jonka kaikkivalta on ihmiselle suonut, nim. otsansa hiessä elättää itsensä, mitenkä hän paraiten voi.

Se tempaisee laiskuuden pääanaluksen pois niiltä, jotka nyt etuoikeuksiensa turvassa voivat rauhallisesti nukkua kaksi kolmannesta ajastaan. Ei kukaan sitten voi elää tekemättä työtä, ja ainoastaan ahkera voipi rikkaaksi tulla.

Se tuottaa suotavan vähennyksen riitajuttujen luvussa. Elinkeinoja sitovat asetukset, niihin kuuluvat selitykset, sovelluttaminen ja poikkeukset tulevat silloin turhiksi ja katoovat. Jos laki on poissa, ei enää tarvitse ketään rangaista rikoksesta sitä vastaan.“

Täydelleen ymmärtäen, että esittämänsä mieliteet eivät kaikkia lukijoita miellyttäisi, katsoo

Chydenius kuitenkin olleensa velvollinen julkisesti esittämään ne. „Vastustajat eivät ollenkaan minua pelota. Totuus, jonka olen etsinyt, on niin mieluisa, että tyydyn siihen, kunhan vain olen saanut sen lausua kansalaisilleni; totuus on järkähtämätön eikä väisty, vaikka aallot tyrskyttävät sappeaan sen päälle. Vaikka itsekkäisyys sen hautaisi pohjatoraan raivoavien aaltojen alle, pysyy totuus kuitenkin järkkymätönnä ja vankkana kuin vuori.“

Heti tämän kirjoituksen ilmestyttyä esiintyi uusi vastustaja, Tukholman kaupunginvanhinten sihteeri, Edvard Runeberg julkaisten n. s. „Vesikokeita valtakunnan voimattomuuden lähteestä“, joitten jatkoksi vielä liitti muutamia muistutuksia „Kansallista voittoa“ vastaan.

Vaikka tämä kirjoitus siihen aikaan sai paljon huomiota osakseen, ei se ole paljoa parempi kuin aikaisemmat Chydeniusta vastaan ilmestyneet. Pitkin matkaa epäillään tämän tarkoituksia, ja kun tullaan pääasiaan, tyytyy kirjoittaja ihan yksinkertaisesti vakuuttamaan todeksi sen, mitä hänen pitäisi todistaa. On muka „itsestään selvää“, ettei tuoteplokaatti vienyt ansiota omien kansalaisten tasakuista; mitä tulee Suomen rahvaan pyyntöön, että muukalaiset laivanvaraajat saisivat edelleen samoin kuin ennen tuoda maahan suolaa painolastina, vastaa Chydeniuksen uusi vastustaja täydellä todella, että „saattaisivatpa omatkin kauppiamme yhtä hyvin kuin kukaan ulkomaalainen tuoda suolaa Suomeen painolastina, jos samalla saisivat 25—50 %

voittoa muista tavaroista, tahi jos saisivat paluumatkalle tavaroita yhtä suurella hinnanalennuksella!" Tuskin saattoi yksinkertaisuudessa mennä pitemmälle. „Vesikokeitten“ tekijä kumminkin myöntää, että asetukset palkollisista olivat liian ankarat, mutta hän koettaa todistaa, että maanviljelyksellä muka oli samat edellytykset kuin kaupallakin, jota niin monilla etuoikeuksilla oli suosittu, sekä luulee lopuksi antavansa vastustajalleen viimeisen iskun, huomauttamalla, että yhtä suurella syyllä voisi antaa täydellisen uskonvapauden vallita. Runeberg ei aavistanut, että Chydenius vuosikymmenen kulltua uskaltaisi tulla tähänkin johtopäätökseen vapauden eduksi esittämistään periaatteista, huolimatta siitä, kuinka arveluttavalta uskonpakon poistaminen tuntuikin useimmille hänen aikalaisistaan. Lopuksi Runeberg luulee muutamien hajanaisten otteitten kautta voivansa osottaa, ettei ollenkaan kannattanut ryhtyä kumoamaan Kansallinen voitto nimisessä kirjasessa esitettyjä mielipiteitä — arvostelu, jonka jälkimaailma ilman vähintäkään epäilystä sovittaa hänen omiin Huomautuksiinsa.

Vesikokeitten ilmestyessä oli Chydenius jo ehtinyt kirjoittaa suurimman osan teostaan *Perinpohjainen vastaus* Lähteen kumoamiseen; hän liitti siihen ainoastaan muutamia muistutuksia n. s. vesikokeita vastaan ja lyhyen vastauksen kirjoitukseen Huomautuksia kansallista voittoa vastaan.

Chydenius yhdistää väitteensä kokonaisuudeksi tässä laajassa kirjoituksessa, joka juuri laa-

juutensa vuoksi ei voi tässä edes kaikissa pääkohdissakaan tulla esitettäväksi. Ainetta harrastava lukija voipi vielä tänäkin päivänä mielenkiinnolla tutkia tätä kirjoitusta, ottaen samalla huomioon vastustajienkin esitykset, joita tuskin enää luetaan muuta kuin kenties Chydeniuksen mestarillisen esityksen johdosta.

Huolellisesti ja sitovalla tavalla Chydenius tässä Perinpohjaisessa vastauksessaan kohta kohdalta osottaa, kuinka monta erehdystä ja suurta virhettä hänen vastustajansa olivat tehneet esittäessään sekä historiallisia tosiseikkoja, että hänen edelisten kirjoitustensa sisällystä. Päivän selvästi hän samassa näyttää, kuinka he väitteitä todistaessaan ehtimiseen lähtevät juuri todistettavasta; hän onnistui, vaikka asiaa jo oli paljon käsitelty, huomauttamaan useaa erittäin tärkeitä uutta näkökohtaa. Vastustamattomalla tavalla osottaa hän, että tapuli-vapauden vaatimukset Pohjanmaan kaupungeille ja ehdotukset tuoteplakaatin peruuttamisesta sitä vähemmin olivat ristiriidassa keskenään, kuin mainittu plakaatti ei koskaan olisi voinut tulla valtakunnan taloudellisille aloille niin haitalliseksi, jos kaikilla valtakunnan kaupungeilla olisi ollut samat purjehdusoikeudet. Hän tarkastaa lähemmin Englannin usein esimerkkinä mainittua purjehdussääntöä vuodelta 1651 ja osottaa, että se maassa vallitsevan yleisen purjehdusvapauden tähden ja monesta muusta syystä (Englannin eteläisemmän aseman, sen paremman ilmanalan, helpommin valmis-

tettujen ja kalliimpien tuotteiden y. m. tähden) ei voinut vaikuttaa samaa kuin Ruotsin tuoteplakaatti.

Nojautuen lähemmin „Kansallisessa voitossa“ esittämiinsä järjellisen kansantalouden yleisiin periaatteisiin ryhtyi hän sen jälkeen uudestaan tarkastamaan tuoteplakaatin vaikutusta. Esimerkkien ja laskujen kautta hän todisti, että mainittu asetus oli siirtänyt työntekijöitä vähemmän kannattaviin ammatteihin kannattavammista, josta jo itsessään koitui valtakunnalle tappiota, — tappio, jota suurensi se, että keinotekoisesti vilkastunut ulkomaankauppa johti esim. Portugaliin ruotsalaisia tuotteita enemmän kuin siellä tarvittiin, jota vastoin portugalilaiset entistä paremmin tulivat tilaisuuteen määräämään suolan hinnan j. n. e. Tämän vahvisti myös useissa vastakirjoituksissa tunnustettu ja Tukholman porvariston monesti esittämä tosiseikka, ettei ulkomaan kauppa ollenkaan kannattanut, jollei muukalaisia kerrassaan estettäisi kilpailemasta; sillä tavoin olikin maan vientiliike joutunut yhä suurempaan ahdinkoon.

Koska oli epäilty Chydeniuksen aikaisemmin esittämiä väitteitä tästä, otti hän nyt uudelleen perinpohjin suola- ja rautakaupan tarkastettavaksi; etenkin hän pani huomiota 1617 vuoden kauppajärjestykseen sekä siihen merkilliseen ja valaisevaan kilpailuun, jota Göteborgin ja Uddevallan porvarit vv. 1681—1719 olivat käyneet.

Todistus päättyi siihen lopputulokseen, että hallitus näissä ja samankaltaisissa tapauksissa oli ottanut hartioilleen kaksinkertaisen työn, mutta —

kuten taloudellisessa lainsäädännössä usein oli nähty — ei saanut tahtoaan perille ajetuksi kummassakaan suhteessa. Alituisesti häiritsi lainsäätäjää toisen valitukset ja toisen vallattomuus. Kärsvä ei tyytynyt vähempään, kuin että saisi menetetyn oikeutensa takaisin tahi jotain korvausta kolmannelta, jolla taas silloin oli yhtä suuri syy valittaa kuin vastikään edellämainitulla, — ja silloinpa uudet etuoikeudet saivat aikaan uutta väärinkäyttöä, väärinkäyttö uusia lakeja, lait uusia rikoksia, rikokset uusia oikeudenkäyntejä. Nämä kaikki epäkohdat johtuivat yhdestä ja samasta lähteestä, itse alku-asetuksesta; tämän lakkauttaminen olisi poistanut ne kaikki. Merenkulku ei suinkaan itsessään ollut haitaksi valtiolle, eikä „Lähteessä“ suinkaan ollut semmoista väitetty, mutta kylläpä oli syytä ensin tarkastaa, kannattiko tämä liike, ennenkuin sitä ruvettiin koko muun valtakunnan kustannuksella auttamaan. Ennen kaikkea Chydenius lausui epäilyksensä kaikkia keinotekoisia apukeinoja vastaan. Hän ei uskaltanut toivoa, että hänen sanansa silloin voisivat ratkaisevasti vaikuttaa, mutta hän oli varma siitä, että muuttamatta taloudellisia periaatteita pääkohdissaan ei voisi koskaan saada valtakuntaa vaurastumaan. „Jälkimaa- ilma on kerran haudallamme puolueettomasti ratkaiseva riitamme, kun yksityiset näkökohdat sekä enakkoluulot eivät enää asiaan vaikuta.“

Tämä sisältörikas lentokirja ilmestyi Marraskuun ensi viikkona v. 1765 ja kolme viikkoa myöhemmin esittivät „Lärda tidningar“ sen sisällyksen,

samoin kuin se oli aikaisempienkin lentokirjastensa suhteen tehnyt. „Koska usea on tarttunut kynäänsä vastustaakseen lentokirjasta Valtakunnan voimattomuuden lähde, on komministeri, maisteri Chydenius tahtonut päästää yleisön asian suhteen ilmestyneiden riitakirjoitusten kenties aiheuttamasta levottomuudesta ja epävarmuudesta“, sanotaan mainitussa lehdessä, jonka jälkeen kolmessa numerossa esitetään referaatti Chydeniuksen mielipiteistä. Kirjoittamassaan elämäkerrassa tämä sitä vastoin mainitusta Perinpohjaisesta vastauksesta puhuessaan lausuu, että hänen vastustajansa siitä huomasivat hänen olevan paremmin varustettu, kuin he olivat voineet uskoa, „jonka tähden tätä vastausta seurasi yleinen hiljaisuus asian suhteen“.

Itse asiassa olivat ainoastaan päävastustajat Runeberg ja Rydman lopettaneet taistelun; mutta kuuluisan Lähteen johdosta ilmestyi yhä uusia lentokirjasia; yhteen näistä on Chydenius kirjoittanut vastauksenkin, vaikkei hän 15 vuotta myöhemmin muistanut tätä pientä teosta. Myöhemmät kirjoitukset eivät kuitenkaan merkinneet niin paljoa, että kannattaisi viipyä niissä. Yleisö oli, mikäli sanomalehtien lausunnoista voipi sen kantaa arvostella, jotenkin epävarma mielipiteissään. Voima, jolla uudet näkökohdat oli esitetty, oli nähtävästi vaikuttanut paljon, mutta toiselta puolen oli vanha katsantokanta siksi juurtunut, ettei sitä aivan pian voinut kumota.

Mutta tämän julkisuudessa suoritettun loista-

van taistelun ohella oli Chydenius kansanedustajanakin täyttänyt tehtävänsä, saavuttaen oikealle asialle voittoja, joita nyt käymme tarkastamaan.

Vuorityö, maanviljelyksen jälkeen valtakunnan tärkein tulolähde, sai nyt väsymättömän valtiopäivämiehen huomiota osakseen. Edelliseen aikaan oli pakko- ja palkintojärjestelmä tälläkin alalla pääsyt voitolle, — samoilla seurauksilla kuin kaupankin suhteen.

Koska maanalaista malmirikkkautta ammoisista ajoista asti Ruotsissa oli pidetty kruunun omaisuutena, vaikkei sitä käytetty suoraan kruunun laskuun, oli hallitus aina koettanut paraalla tavalla järjestää sekä malmilöydösten käyttöä että vuorikunnan tuotteiden kauppaa. Tästä sekaantumisesta ei aina paraita seurauksia tullut; ja samoin kuin useissa muissakin kysymyksissä vapaudenaika tässä kohden kauan kulki yksinvallan viitoittamaa tietä. Muutamissa suhteissa entiset, kaikkea muuta kuin vapaamieliset periaatteet nyt vasta säätyhallituksen aikana kehitettiin huippuunsa.

Suuren Pohjan sodan aikana ja sen jälkeisinä vuosina, jolloin köyhyys oli yleinen valtakunnassa, olivat ulkomaalaiset pääomat saaneet suurta vaikutusvaltaa rautakauppaan, mikä tietysti silloisten periaatteiden vallitessa pidettiin suurena kansallistappiona. Jotta siis helpotettaisi maan omien kansalaisten taistelua ulkomaalaisia kilpailijoita vastaan, avattiin 1730-luvulla pankki kotimaisia rautateolli-

suuden harjoittajia varten; he saivat pantata rauta-vaakaan tuomansa raudan edullisilla ehdoilla. Kun tämä ei johtanut toivottuun tulokseen, perustettiin erityinen rautakonttori, jonka tehtävä oli pitää rautaa „oikeassa ja tasaisessa arvossa“, kuitenkin niin, että tämä kauppa „samoin kuin kaikki muukin“ jäisi vapaaksi, niin että myyjä saisi myydä rautansa kelle tahtoi. Konttorin tuli vaikuttaa nojautuen rahastoon, joka saatiin kootuksi siten, että jokaisesta kippunnasta rautaa, joka punnittiin tapuli-kaupungin vaa'alla, maksettiin 1 talari vaskirahaa. Näitä tuloja tuli konttorin käyttää osaksi raudan ostamiseen, osaksi viivytetyn kaupan hankaluuksien poistamiseen, ja tarkoitus oli tehdä tukku-kauppiaille ja tehtaidenomitajille mahdolliseksi raudan hinnan aletessa pitää tavaransa, kunnes hinta ulkomailla muuttuisi edulliseksi.

Kauan arveltiin tämän vaikuttaneen, että raudasta ulkomailla maksettiin enemmän kuin edellisen vuosikymmenen aikana; ratkaisematta jääköön, kuinka oikea tämä otaksuma oli. Silloin tavallinen salaperäisyys valtakunnan taloudellista asemaa koskevissa kysymyksissä sekä Ruotsin rahan vaihteleva, mutta ulkomaisen rahan suhteen laskeva arvo tekee usein vaikeaksi yksityiskohdissa arvostella asemaa. Tärkeä johtopäätös on kuitenkin varma: muutamat yksityiset vaikutusvaltaiset tukkukauppiat ja tehtaanisännät olivat omaksi hyödykseen kääntäneet uuden laitoksen tuottamat edut, jota vastoin liikkeenharjoittajien suuri enemmistö ja

yleisö yhdessä saivat kantaa kaikki siitä johtuvat kustannukset.

Kun v. 1765 yleinen rynnäkkö alkoi useimpia vanhoja laitoksia vastaan, ei rautakonttorikaan jäänyt arvostelusta osattomaksi. Yleistä liikettä haittaava maksu raudan punnitsemisesta sai erikseen moitetta. Rautakonttorin miehet puolustivat innokkaasti konttorin tehtävää, mutta varsin huonoilla syillä; kerran esim. väitettiin, että asiaa arvostellessa ei saisi ottaa huomioon maassa vähittäiskaupassa vallalla olevia rautahintoja! Kun epäkohdat menivät niin pitkälle, ettei niitä voitu kokonaan kieltää, arveltiin virheen olevan ainoastaan yksityisten liian pitkälle menevässä voitonhimossa, rahan luvattomassa halveksimisessa y. m. sellaisessa. Suojellakseen rautakonttoria, uskalsivat muutamat väittää, että tämä salaisen valiokunnan perustama laitos olisi pidettävä rautatehtailijain yksityisenä omana, johon säätyjen ei ollut oikeutta koskea!

Näitten ja samankaltaisten väitösten johdosta kirjoitti ruotsalainen valtiopäivämies Magnus Qvast Petersson seikkaperäisen esityksen, huomauttaen, että muutamien rautakonttorin tirehtöörin etu kokonaan soti konttorin tarkoitusta vastaan, jota paitsi laitos oli toiminut ilman valvontaa. Valtakunnan kustannuksella oli annettu edullisia lainoja rautaa vastaan; yksityisten oli sen kautta onnistunut saada raudan hinnat kohoamaan, maan omien kansalaisten vahingoksi; konttorin ostot olivat vielä lisänneet puutetta. Kaikki nämä muistutukset olivat jo

itsessään aiheutettuja ja etenkin siihen aikaan ne synnyttivät vastakaikua laajoissa piireissä.

Chydenius, joka jo Nordencrantzin kirjoitusten ja tirehtööri Salviuksen suullisten tiedonantojen kautta tunsi rautakaupan aseman, oli vielä enemmän tutkinut asiaa ja sittemmin muutamissa lentokirjasissa käsitellytkin sitä, etenkin huomauttaen, kuinka rautakauppa sen kautta, että se kokonaan oli muutamien kauppiasten vallassa, oli tullut paikallaiseksi ja joutunut ahdinkoon. Sittemmin ja kun salainen valiokunta uudistettujen valitusten johdosta oli laatinut ehdotuksen, jonka mukaan konttori saisi jatkaa toimintaansa supistuneessa määrässä ja tarkastuksen alaisena, antoi Chydenius — kenties osaksi Qvastin esittämien mielipiteiden vaikutuksesta — varsin huomattavan lausunnon, joka täydentää ja yhdistää kokonaisuudeksi, mitä hän on vuorikuntien kaupasta esittänyt.

Aluksi hän huomauttaa, että rautakonttorin tarkoituksena oli ollut tehdä rautakaivosten isännille mahdolliseksi vastustaa lainanantajain ja paljottain ostajien itsekkyyttä, mutta että nämä alusta asti ottivat koko laitoksen haltuunsa, jonka kautta se ei päässyt täyttämään tarkoitustaan. Paha, jota valitettiin, oli muutamien harvojen ostajien yhdistyminen, ja tätä ei tietysti voitu auttaa toisen monopoolin kautta, vaan ainoastaan päästämällä vuorikuntaan useampia ostajia. Jo Kaarle XI ja Kaarle XII olivat koettaneet järjestää oloja, jakamalla vuorikunnat vissien lainanantajain kesken, mutta eivät

sillä auttaneet vuoritointa. Se suurempi vapaus, joka vapaudenajan alussa tuli vallitsevaksi, oli sitä vastoin heti tuonut mukanaan rautahintojen kohoamisen. Mutta rautakonttorin perustaminen heitti sitten koko vallan niiden käsiin, jotka hyötyivät polkemalla hintoja tehtaanisäntien vahingoksi; sitä paitsi rasiitettiin liikettä rautakonttorin hyväksi kannettavalla maksulla.

Chydenius ei epäillyt suoraan esittää näiden perustusten johtopäätöstä, vaan vaati rautakonttoria rahastoineen lakkautettavaksi ja täyttä vapautta vuorikunnille. Jos yksityiset tahtoivat koota rahoja työskennelläkseen samaan suuntaan kuin mainittu konttori, myönsi hän niitten olevan oikeudetut muodostamaan yhtiön, jolla ei olisi mitään tilintekovelvollisuutta. Hän lopettaa lausuntonsa:

„Me olemme kyllin kauan suurilla valtion kannattamilla kustannuksilla työskennelleet vuorityömme edistämiseksi ennen maan muita elinkeinoja; vuorikaivoksien alaisia on suuri joukko tiloja, ne nauttivat suuren määrän kruunun varoja, käyttävät hyväkseen sen metsiä ja nauttivat suuren joukon etuoikeuksia, minkä kautta viljelystä tuntuvasti on estetty, maamiehen tuloja on vähennetty, ulkomaalaisen viljan maahan tuontia on enennetty j. n. e. Nyt on jo varmaan aika lakata tästä kaikesta. Valtakunta kärsii yleistä hätää, ja jos vielä sallitaan rautakonttoria, tukahuttaa se lopuksi kaikki muut elinkeinomme, vetäen luokseen kaiken liikepääoman koko valtakunnasta.“

Porvaris- ja talonpoikaissäädyt hyväksyivät Chydeniuksen esityksen, jotavastoin aateli- ja pap-

pissääty sen hylkäsivät; omassa säädyssään Chydenius tietysti puolusti kantaansa. Hänen ja muiten muistutukset eivät kuitenkaan jääneet seurauksista: rautakonttori järjestettiin kokonaan uudelle kannalle. Sen tirehtöörejä kiellettiin siitä lähtien itse harjoittamasta rautavientiä ja nauttimasta konttorista lainoja myytyä tavaraa vastaan; ei saisi enää käyttää konttorin varoja kauppiaitten, vaan ainoastaan tehtaanisäntien hyväksi; lopuksi asetettiin hallinto niin ankaran valvonnan alaiseksi, ettei entistä peliä salaperäisyyden vaipan alla voitu jatkaa. Miten oikeudet päätökset olivat, näkee jo siitä, että täten saavutettu uusi järjestys sitten ilman muutoksia on pysynyt noudatettavana parin miespolven ajan.

Toinenkin vuorikuntia koskeva kysymys antoi 1765 vuoden valtiopäivillä Chydeniukselle aiheutta lausua mielipiteensä; tarkoitamme n. s. *taontaoikeuksien siirtoa*.

Kaarle XI:n aikana oli otettu käytäntöön järjestelmä, joka tarkasti määräsi tehtaiden toiminnan, tarkoituksessa että hoito tulisi mahdollisimman hyvä. Oli määrätty, kuinka paljon jokainen tehdas sai valmistaa; rälssimiehille 15 prosentin ylitaonta kuitenkin oli luvallinen. Luonnollisesti tehtailijat koettivat vapautua ehkäisevistä siteistä; kiertoteitä hankivat he tilaisuutta lisätä liikkeensä yli sallitun määrän. Luultavasti on osa valmisteita jäänyt tarkastavilta viranomaisilta huomaamatta; sitä paitsi näkyy toisen vuoden lisättyä valmistusta eli ylitaontaa saanut vastata toisen vuoden todellinen tahi

ilmoitettu „alitaonta“ s. o. käyttämätön valmistamisoikeus.

Välttääkseen itsessään kohtuutonta raudanvalmistusoikeuden rajoittamista ovat tehtaanisännät nähtävästi käyttäneet muitakin keinoja; tuskinpa heidän kannattajansa muuten 1765—66 vuoden valtiopäivillä, jolloin yleensä ankarasti tuomittiin edellisen ajan väärinkäytöksiä, olisivat uskaltaneet koettaa kokonaan uuden säädöksen kautta laajentaa monopooliaan. Varmaa on, että v. 1765 tehtiin ehdotus „taontaoikeuksien siirrosta“; tämä sisälsi, että saisi siirtää saatuja taontaoikeuksia paikasta toiseen. Sen kautta olisi vanhastaan myönnettyjä tehdasoikeuksia laajennettu muille elinkeinoille erittäin vaarallisella tavalla. Kysymys oli edistynyt niin pitkälle, että vuorivaliokunta jo puolestaan oli hyväksynyt asiassa tehdyn ehdotuksen, joka siis ainoastaan tarvitsi säätyjen hyväksymisen tullakseen laiksi, sillä hallitus oli velvollinen noudatettavaksi julistamaan valtiösäätyjen esitykset.

Mainitussa vuorivaliokunnassa oli jäsenenä 1765 vuoden valtiopäivillä Raahen edustaja kauppias Baltzar Freytag. Asiaa ensi kerran käsiteltäessä näyttää hänkin olleen taipuva yhtymään muitten mielipiteeseen, mutta miettimisajan jälkeen ja neuvotteluaan Chydeniuksen kanssa, joka ei tähän valiokuntaan kuulunut, liitti Freytag mietintöön vastalauseen, joka pääasiassa on pidettävä Chydeniuksen mielipiteiden ilmaisuna; tämä onkin vastalauseen kirjoittanut.

Ehdotetun asetuksen päävirheenä huomauteaan vastalauseessa, että privileegiot, jotka alkujaan olivat perustuneet seudun luonnollisiin tulolähteisiin, s. o. sysien, malmin ja vesivoiman saantiin, sitä vastoin jos taonnan vapaa siirto paikasta toiseen sallittaisi, muuttuisivat kokonaan persoonallisiksi. Rautatehtaan omistajalla oli ammoisista ajoista asti eräitä tärkeitä etuoikeuksia; hän saattoi lunastaa kaikki tehtaan rajalla olevat kruununtilat sekä kruunun oikeutta käyttäen ostaa kaikki verotilat, jotka myytiin sukulunastuksetta; hän voi sitä paitsi ottaa vastatakseen naapuritilojen rahassa maksettavista kruununveroista, vaatiakseen itse samat verot rahvaalta luonnon tuotteissa tahi alhaisiksi arvioiduissa sysissä tahi päivätöissä. Sen kautta kävisi hänelle mahdolliseksi syrjäyttää muut kansalaiset, joilla kuitenkin olisi pitänyt olla yhtä suuri oikeus kilpailuun, saada valtaansa suuria tiluksia ja oikeuksia, käyttää ja hävittää seudun metsät, heikontaa ympäröivää maaseutua ja riistää lähimpien kruununtilojen asukkailta heidän laillinen omaisuutensa; saisipa hän valiokunnan ehdotuksen mukaan päälle päätteeksi muuttaa rautatehtaansa kolmanteen paikkaan, säilyttäen kaiken sen, minkä ennen oli itselleen hankkinut.

Seuraukset tästä kaikesta tulisivat ihan arvaamattomiksi. Koko valtakunta muuttuisi sen kautta yhdeksi ainoaksi vuorikunnaksi, maanviljelyksen ja muitten elinkeinojen haitaksi ja vastukseksi; valtion omaisuus siirtyisi jonkun ajan kuluessa rautatehtai-

lijoitten käsiin. Vastalauseen tekijä kehotti siis valtiosäätyjä hylkäämään ehdotuksen, johon oli yhdistetty useita yhteishyvälle vaarallisia seurauksia.

Tämä selvä ja todistava vastalause johti toivottuun tulokseen. Asiaa käsiteltiin säädyissä harvinaisen yksimielisesti: aateli koetti ja onnistui tosin säilyttämään itselleen muutamia vähemmän tärkeitä taonnan määrää koskevia säätyoikeuksia, mutta harva ääni muuten puolsi valiokunnan mietintöä. Säätyjen esityksestä kielsi hallitus 11 p. Jouluk. 1766 nimenomaan taontaoikeuksien ja veron siirron, koska siitä voi pelätä aiheutuvan haitallisia seurauksia, „etenkin kun yhdessä paikassa suotua oikeutta sen kautta voitaisi laajentaa valtakunnan kaikkiin osiin ulottuvaksi, ja semmoisetkin, jotka väärinkäytösten kautta olivat menettäneet oikeutensa, siten pääsisivät tilaisuuteen ostaa itselleen uudet etuoikeudet“. Kiellettiinpä 3,000 hopeatararin sakan uhalla edes hakea lupaa taontaoikeuksien siirtoon, joko valtiopäivien aikana tahi niitten välissä; kun jonkun tehtaan liike lopetettiin, piti sen alle kuuluvien tilojen joutua kruunulle tahi sille, joka sukuoikeuden nojalla ne tahtoi lunastaa j. n. e. Tässä asiassa olivat siis Chydeniuksen mielipiteet täydellisesti päässeet voitolle, vaikka hänen aikalaisensa eivät siitä mitään tienneet, hänen työnsä kun julki- suudessa kävi toisen valtiopäivämiehen nimessä.

III.

Chydenius valtiopäivillä 1765—66. Painopakko ja sen poisto. Rahapula; ehdotetut apuneuvot. Chydenius suljetaan säädystä.

Se minkä tähän asti olemme nähneet Chydeniuksen toiminnasta kirjailijana ja edustajana 1765—1766 vuoden valtiopäivillä, oikeuttaa jo meidät asettamaan hänet aivan ensi riviin sen ajan ajatteli-joitten ja valtiomiesten joukossa, emmekä kuitenkaan vielä ole ollenkaan käsitelleet sitä puolta hänen suurenmoisesta taistelustaan laillisen vapauden puolesta, jota hän itse piti kaikkein tärkeimpänä.

„Näillä valtiopäivillä en tehnyt minkään puolesta niin innokasta työtä kuin kirjoitus- ja painovapauden. Nordencrantz'in kirjoitukset olivat jo niin paljo avanneet silmäni, että pidin tätä oikeutta vapaan valtakunnan silmäteränä“, sanoo hän myöhemmin kirjoittamassaan elämäkerrassa, sekä lisää — tässä kohden samoin kuin muissakin erehtymättä käsittäen, mille kannalle tulevaisuus tulisi asettu-

maan: „Jos kirjoitus- ja painovapaus kaikissa maissa, joissa sitä suojataan, muodostuu vapauden kulmakiveksi; jos useimmat Ruotsin entisaikojen onnettomuuksista ovat pimeyden ja erehdysten aiheuttamia, kannattaa todellakin jälkimaailman tutustua niihin omituisiin pikkutapahtumiin, joiden kautta painovapaus ikäänkuin onnen potkauksen kautta tuli Ruotsin alamaisille lahjoitetuksi, — tiedot, jotka muuten eivät voisi koskaan joutua historioitsijaimme käsiin.“

Tarkastakaamme ensin, missä määrin ajatus- ja sanavapautta on Ruotsissa ja Suomessa ennen Chydeniuksen aikoja pidetty tarpeellisena ja hyödyllisenä; ilman tätä pohjaa ei voi ymmärtää hänen työnsä merkitystä.

Kustaa Vaasasta asti ovat ruotsalaiset hallitsijat tuon tuostakin koettaneet estää heille vastenmielisten mielipiteiden levittämistä, ja 17 vuosisadan keskivaiheilla ruvettiin säännöllisesti käyttämään edelläkäyvää tarkastusta, lähinnä uskonnon alalla tapahtuvan ajatustenvaihdon ehkäsemiseksi, mutta pian myöskin jotta ei keskustelua voisi valtiollisistakaan kysymyksistä syntyä. Painopakko oli hallituksen puolelta saatu täydellisesti järjestetyksi, kun vuosina 1684, 1686 ja 1688 oli julaisuus asetus kirjapainoista, oli nimitetty erityinen sensori sekä hänelle annettu erityinen ohjesääntö. Ainoastaan käsinkirjoitettuja lento- ja häväistyskirjoja levittämällä — keino, jota ahkerasti käytettiin, — saattoi sitten enää painopakkoa kiertää. Kun sitä paitsi oli totuttu ennakolta hankkimaan hallitukselta yk-

sinomainen oikeus tärkeämpien kirjoitusten julkaisemiseen, oli kirjailijoita ja kirjanpainajia vielä kovemmin sidottu hallituksen mielivallan alaisiksi. Yksinvallan aikana nämä säädökset syntyivät, mutta yksinvallan lakattuakin ne jäivät voimaan.

Kun vapaa hallitusmuoto v. 1719 astui voimaan, pidettiin tärkeimpänä riistää hallitsijalta rajaton valta; ei tiedetty ensinkään ottaa huomioon, että sama valta voisi olla yhtä vaarallinen muitten käsiin siirtyneenä. Myöskin sana- ja painovapauteen nähden otti vapaudenaika siten noudatettavaksi, osaksipa kehitettäväksikin yksinvallan ajan aatteita, joutuen täten mitä räikeimpään ristiriitaan oman nimensäkin kanssa.

Pantakoon tässä ensiksi huomiota julkisen oikeuden alaan.

Vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksen 13 § sääntää, että suoraan tahi välillisesti hallitusmuotoa ja säätyjen vapautta vastaan tehdyt hyökkäykset olivat asian laadun mukaan rangaistavat, tarvittaessa erityisen komissionin välityksellä. Myöhemmän ajan tapaukset osottavat, ettei tätä säädöstä suinkaan ole vapaamielisesti tulkittu: jokainen lausunto perustuslaeista, jossa ei kiitetty vallalla olevaa „onnellista hallitustapaa“ saattoi lausujalle käydä vaaralliseksi.

Erään v. 1756 ilmestyneen „ajatuksia kapi-noista ja kavallushankkeista“ nimisen kirjaseen tekijä pitää liian suurta vapautta kapinoitten ja maankavalluksen aiheena, koska se muka huomaamatta joh-taa moittittaviin hairahduksiin mielipiteissä; nimen-

omaan kirjoittaja terottaa, että vaikka ihmisessä liik-kuvat ajatukset ovat vapaat, joutuvat ne puheessa ilmausuttuina muitten arvosteltaviksi, jotenka ne „tekevät meidät rikollisiksi, kun sotivat lakia vas-taan“. Tämä jo viittaa kantaan, joka piti kaikkea lain arvostelemista kehotuksena lainrikokseen. Vielä selvemmin tämä nurinkurinen kanta ilmeni, kun kansliakollegio, annettuaan v. 1757 A. Botinille toimeksi järjestelmällisesti esittää perustuslakien sisällyks, v. 1759 hallituksen suostumuksella pitemmittä mutkitta kielsi kaikkia muita tätä ainetta käsittele-mästä, kunnes ajottu virallinen esitys olisi ilmesty-nyt. Tarkoitus ei suinkaan ollut, että ajatusten vaihto sen jälkeen saisi tulla vapaaksi; päinvastoin. Tarkoitettu teos ei sitte koskaan valmistunut. Veriin tukahutettu kapinanyritys vuodelta 1756 tarjoaa pa-raan taustan mainituille lausunnoille ja päätöksille.

Mutta ei siinä kyllin, että hallitustapa — sa-moin kuin uskonoppi — oli kaiken arvostelun yli kohotettuna; sama kielto koski useimmiten talou-dellisiakin asetuksia, joihin nähden esteetön vapaus lausua ajatuksensa näyttäisi olleen ihan luonnollinen.

Muutamit esimerkit ovat tässä kohden erittäin valaisevia. Kun eräs „rehellinen isänmaanystävä“ v. 1741 sensorin luvalla oli painattanut muutamia „Ajatuksia kiellosta polttaa paloviinaa“, havaitsi kans-liakollegio, joka viime asteessa käsitteli tällaisia asioita (ellei vedottu neuvostoon asti), että kirjoitus tosin ei itsessään sisältänyt mitään loukkaavaa, mutta kollegio piti kuitenkin tarpeellisena käskää sensoria

valvomaan, ettei vastedes sellaisia *otsakkeita* sallittaisi, koska muka ei „ollut sopivaa“ että kukaan lausuisi ajatuksensa kuninkaallisista asetuksista! Vähä myöhemmin, kun taloudellisten kysymysten alalla usein esiintyvä kirjailija E. Salander v. 1745 oli painattanut kirjoituksia rahakurssista ja kalliista ajasta, huomautti neuvosto kansliakollegion kautta sensorille, ettej siitä lähin saisi *painattaa mitään* voimassa olevia tahi vastedes ilmestyviä asetuksia käsittelevää kirjoitusta. Nytkin lain puutteiden huomauttaminen sai käydyä kehotuksesta tottelemattomuuteen lain käskyjä vastaan. Varsin kuvaavaa on, kun eräskin kirjailija v. 1761 kirjoituksessaan „ajatuksia kohtuullisesta kirjoitus- ja painovapaudesta“ tahtoo tehdä eroa niitten kirjoitusten välillä, „jotka maltillisesti huomauttavat laeissa olevia puutteellisuuksia ja hallinnossa ilmenevää epä johdonmukaisuutta ja niitten, jotka maltittomasti moittivat säädettyjä lakeja ja nostavat melua poistaakseen lain noudattamista, ennenkuin valtiosäädyt olivat lain kumonnet“.

Sellaiseksi asema oikeastaan muodostui, että kaikki vallassa olevaa puoluetta vastaan tähdätty moite kävi lausujalle vaaralliseksi. Mitä katkerammaksi puolueitten taistelu tuli, sitä helpommin voivat vallanpitäjät pitää varovaisintakin lausuntoa „loukkaavasti kirjoitettuna“ ja maltittomana moitteena; vankeutta, korkeinta ruumiinrangaistusta, kirjoituksen polttamista y. m. sellaisia keinoja käytettiinkin vähä väliä vallanpitäjien mielestä liian selvien moitteiden tukahuttamiseksi.

Vähitellen olivat hallitustavan sisälliset vastakohdat periaatteissakin kehittyneet huippuunsa, vallanpitäjän siitä mitään huomaamatta. Itse säädyt lausuiivat v. 1747 valtiopäiväpäätöksessään, että „vallitseva onnellinen hallitustapa“ toiselta puolen salli säädyllisesti ja siivosti lausua mielipiteitä *ratkaisemattomista asioista*, mutta niin pian kuin valtiosäätyjen päätös oli jätetty kuninkaan toimeenpantavaksi, piti *noudattaa vaitioloa ja totella*. Ei ollut ainoastaan sallittu, vaan muka kiitettäväkin *edelläkäyvän tarkastuksen jälkeen* painattaa ajatuksia ja huomioita *vaarattomista aineista*, selitti salainen valiokunta samoilla valtiopäivillä, — mutta eipä todellakaan ollut helppo tietää, mitä voisi vaarattomana pitää, kun seuraavilla valtiopäivillä vuonna 1751 tuossa kuuluisaksi tulleessa mietinnössä perustuslaeista arveltiin sen *mitä vaarallisimmalla tavalla loukkaavan vapautta*, jos joku väittäisi, ettei säätyjen enemmistöllä olisi kyllin ymmärrystä ja taitoa toiminnassaan, tai että se voisi päätöksissään erehtyä tahi olla lahjomiselle altis. Kansliakollegio määräsi v. 1750, *ettei saisi painattaa mitään*, jossa tarkastettaisiin tai moitittaisiin hallituksen käsiteltävinä olevia tahi jo ratkaistuja asioita, ja v. 1752 salainen valiokunta hyväksyi nimenomaan tämän selityksen. Mutta kaikesta tästä huolimatta sellaiset miehet kuin Brovallius, von Höpken y. m. kaikenlaisissa tilaisuuksissa kaunopuheisesti ylistelivät vapautta saada kirjoittaa valtio-oikeuden kysymyksistä, koska se — milloin vain vallitsevaa puoluetta ylis-

teltiin — oli vapauden kulmakiviä, että sai hallitusmuodosta kirjoittaa!

Luonnollisesti nämä sisällykseltään mitättömät myönnytykset ennemmin tai myöhemmin toisivat mukanaan asiallisia muutoksia. Ken vain syvemmältä tutustui asiaan, ei voinut olla huomaamatta, että vapaampi yleisten asiain käsittely ainoastaan voisi olla yleiseksi hyödyksi. Kehityksen omituisimpiin piirteihin kuuluu joka tapauksessa, että painopakon varsinainen välikappale, sensori, useissa tapauksissa rupesi vapaamman katsantokannan tulikiksi, kun sitä vastoin kansliakolleegio ja valtioneuvosto, joita lausutut moitteet lähimmin koskivat, tahtoivat järkähtämättä säilyttää edellisen ajan ahdasmielisimmätkin periaatteet.

Ensi erimielisyydet sensuroimisessa vaariinotettavasta ankaruudesta koskivat uskonnollisia kysymyksiä. Tuomiokapitulit, joskuspa itse pappissäätykin, valittivat, että vääräoppista kirjallisuutta myytiin kirjahuutokaupoissa, vaikka sensorin olisi tullut estää se; uusien kirjojen painaminen antoi sekainnetta riitoihin.

Eduksi ajatusvapauden puolustajille heidän muuten niin vaikeassa taistelussa oli se seikka, että tarkastajavalta jakautui useiden kesken. Monesti oli vaikea määrätä raja hengellisen ja maallisen sensuurin toimivallan välillä, eivätkä maallikkosensorit yhtä paljon kuin hengelliset välittäneet tarkastettavan kirjoituksen harhaoppisuudesta. Sitä paitsi löytyi valtakunnassa monta tuomiokapitulia; kutsut-

tiinpa joskus jumaluusopillinen tiedekunta avuksi, ja niitä oli valtakunnalla kolme, koska oli kolme yliopistoa. Näin monta tarkastajaa ei tietenkään voinut olla aivan samaa mieltä, ja niinpä voitiin joskus tehdä tehottomaksi yhdeltä taholta saatu paino-kielto hankkimalla toisesta paikasta painolupa.

Mutta vapaudenajalla esiintyvät uskonnolliset riitakysymykset olivat itsessään jotenkin mitättömiä, vaikka ne kyllä aikanaan synnyttivät suurtakin melua. Edellisen ajan uskonnollinen into oli höltynyt; entisellä ankaruudella ei enää pidetty kiinni oikeauskoisuuden vaatimuksista, mutta evankelis-luterilaisen opin pääkappeleita vastaan ei noustu taisteluun. Erimielisyys, missä sitä tuli ilmi, koski pienempiä kysymyksiä. Uskonnollisella alalla ei sanavapauden tarve silloin ollut sanottavan suuri.

Toinen oli asian laita maallisten kysymysten suhteen, joissa toisistaan eriävät mielipiteet pyrkivät julkisuuteen. Sillä alalla vapaudenajan valtiomuodon perusajatuskin kehotti rikkomaan painopakon ikeen.

Ensimmäinen tämänsuuntainen yritys tehtiin valtiopäivillä vv. 1755—56. Kuninkaan ja neuvoston välillä oli syntynyt riita, joka yltymistään yltyi; voimakkaampana riitapuolena neuvosto vetosi suuren yleisön ratkaisuun. Sillä tavoin syntyi aikakauskirja *En ärlig svensk* (Rehellinen ruotsalainen), joka oli ensimmäinen Ruotsissa määrättyjen valtiollisten mielipiteiden levittämiseksi perustettu aikakauskirja. Että sen toimittamiseen on ottanut osaa monta henkilöä,

on yhtä varma kuin että silloinen sensori Nils von Oelreich — hän, jonka toimenä juuri oli valvoa ilmestyviä kirjoituksia —, oli koko yrityksen johtajana.

Vaitiolo valtiollisissa asioissa oli täten rikottu, mutta kun toinen suunta koetti vastustaa „Ärlig svenskin“ kantaa vastakirjoituksessa „Ovåldigsvensk“ (Puolueeton ruotsalainen), tukahutettiin yritys heti; alkuunpanija sai varoituksen. Joksikin aikaa sitten ei uskallettu levittää muuta kuin käsin monistettuja vastakirjoituksia. Mutta painettujen valtiopäiväsanomien kautta ruvettiin saattamaan säätyjen päätökset yleisön tietoon, koska säädyt „olivat harkinneet sopivaksi muitten vapaitten kansojen tavoin saattaa yleisön tietoon, mitä koossa olevilla valtiopäivillä, samoin myös seuraavissakin säätykokouksissa päätettäisiin ja määrättäisiin“. Vaikka oli kysymys ainoastaan päätöksistä, oli näittenkin julkaiseminen erittäin tärkeä askel painovapautta kohti.

Muillakin tahoilla voitti ajatus sananvapauden laajentamisesta alaa.

Vanha isänmaanystävä Nordencrantz, joka siihen aikaan nautti yleistä kunnioitusta, enemmän kuin kukaan muu valtiollisten asiain tutkija, kirjoitti nimeltäänkin varsin pitkävetiset „Vilpittömät ajatukset vapaudesta, ymmärryksen, kynien sekä painatuksen käytössä, sekä kuinka kauas vapauden tässä suhteessa tulee vapaassa yhteiskunnassa ulottua, ynnä tämän seuraukset“, ja uskalsi toisessakin kirjoituksessa, „Ajatuksia laeista, tuomareista ja kansasta“ lausua mielipiteensä eräitten polttavien

kysymysten suhteen. Periaatteessa puolusti hän sananvapautta, samassa kuitenkin edellyttäen, että ennakolta piti tarkastaa jokainen julkisuutta varten aijottu kirjoitus. Häneltä, samoin kuin lukematomilta sen ajan merkellisimmistä miehistä, jäi kokonaan huomaamatta, että nämä vaatimukset auttamattomasti olivat ristiriidassa keskenään. Nordencrantz katsoi tarpeelliseksi nimenomaan huomauttaa, että sensorin, virkansa tärkeyteen nähden, tuli olla välittömästi säätyjen käskynalaisena sekä että hän, „jolle valtakunnan säätyjen ja koko kansakunnan arkaluontoisimmat oikeudet tulisivat uskotuiksi, myöskin pääsisi sitä vastaavan kunnian, arvon, vaikutuksen, vallan ja aseman nauttimiseen“. Samaa suuntaan menee toinen kirjoittaja näinä aikoina: painovapautta muka kiertotietä myöten hävitettäisiin (!), jollei sensorille annettaisi kyllin suurta palkkaa ylen vaivaloisesta, raskaasta, työllästä ja vaarallisesta toimestaan, johon sitä paitsi tarvittiin „oppia ja laajoja tietoja monessa kielessä ja tieteessä sekä laeissa, etuoikeuksissa ja asetuksissa, ynnä kaikessa vahvaa arvostelukykä“.

Paljon puutteita jälkimaailma kyllä mainituissa ja samankaltaisissa lausunnoissa näkee, mutta hyödyttömiksi ne eivät jääneet. Vähitellen valmistettiin alaa oikeammalle käsitykselle todellisesta painovapaudesta. Vapaamman käsitystavan edelläkävijänä nuo kirjoitukset aikoinaan olivat kylläkin merkittäviä. Siksi arveluttavalta tuntui Nordencrantzin lausunto, ettei sen kirjoittajan nauttima arvo tois-

taiseksi voinut pelastaa kirjoitusta joutumasta takavarikkoon; vasta vuosikausien odotuksen perästä se pääsi julkisuuteen.

Ensimmäisenä syvemmlä käsitetyt ajatusvapauden tienraivaajana mainittakoon nuori ja aikaiseen pois temmattu suomalainen Pietari Forskäl (synt. Helsingissä 1732, kuollut Arapiassa 1763).

Tämä sittemmin luonnontieteiden historiassa kuuluisaksi tullut mies oli Upsalan yliopistossa tahtonut painattaa väitöskirjan „De libertate civili“, vaan ei saanut siihen lupaa; oli pa valittanut kansliakolleegiolle asti, mutta turhaan. Silloin hän ruotsinsi kirjasensa ja saatuansa Oelreichiltä painoluvan julkaisi hän sen nimellä „Ajatuksia kansalaisvapaudesta, ranskalaisten nykyänsä kuuluisan vapausperiaatteen johdosta.“ Tässä esitettiin väitteitä, jotka — jos kohta nykyajalle tuntuvat päivän selviltä — saivat kauhistumaan monen, joka siihen aikaan ylpeili vapaudenharrastuksistaan.

Kansalaisvapauden kuuluu, Forskälän mielihiteen mukaan, „ettei ketään estetä säädyllisestä ja yleishyödyllisestä toiminnasta; että jokainen kunnan kansalainen saa turvassa elää, totella omaatuntoaan, käyttää omaisuuttaan ja edistää yhteiskunnan parasta“. Tälle vapaudelle tuottivat valtakunnan mahtavimmat eniten vaaraa, sillä he voivat helposti väärinkäyttää ja enentää vaikutustaan muiten vahingoksi. Ei siis riittänyt, että alamaiset olivat turvassa hallitsijan väkivallalta; he saattoivat myöskin joutua muiden kansalaisten väkivallan alai-

siksi. Tosin oli vaikeampi estää hallitsijan väkivaltaisuutta, koska hänellä oli tukea asemastaan, mutta kansalaistenkin vallan väärinkäyttö oli tuntuva, koska se salaisuudessa esiintyen oli turvattu.

„Kansalaisvapauden elämän ja voiman muodostaa siis rajoitettu hallitus ja rajoittamaton painovapaus, edellyttäen, että estetään kieltämättä säädyttömiä painotuotteiden julkaiseminen, sekä niitten, joissa pilkataan Jumalaa, loukataan hallitusta tai yksityisiä ja kehoitetaan ilmeisiin paheisiin. Painovapaus kehittää tieteitä, saattaa haitalliset asetukset ilmi, hillitsee kaikkien virkamiesten väryyttä sekä on hallituksen paras turva vapaassa valtakunnassa. — Vapaus on vapaudella säilytettävä. Viisas hallitus antaa yleisön mieluummin lausua ilmi tyytymättömyytensä kynillä kuin muilla aseilla, sillä sillä tavoin yht'aikaa levitetään valoa, sekä saadaan melua ja levottomuutta hillityksi ja tyyntymään.“ Lopuksi kirjoittaja huomauttaa, että tarpeellinen painovapaus paraiten suojaisi yksityistenkin henkeä, omaatuntoa ja tavaraa; „silloin totuus ja rakkaus isänmaahan, jonka menestyksestä kaikkien yksityisten onni riippuu, pääsisivät yleisissä neuvotteluissa valtaan“.

Edellisen ajan monet valtiolliset vainot ja vertuomiot selittävät tämän pienen kirjoituksen herättämää levottomuutta; selvää on myöskin, että kirjoittajalla enemmän on ollut silmiensä edessä Ruotsin olot kuin Ranskan. Kansliakolleegio kuusuteli sekä Forskäliala että Oelreichiä, ja molemmat sai-

vat mitä ankarimpia nuhteita, huolimatta puolustuksestaan. Kansliakolleegio piti Forskålin kirjoitusta ylen vaarallisena, „koska epäiltävät ja levottomat henkilöt saattoivat sitä käyttää Ruotsin hallitusmuotoon sovelluttamalla, joten he kirjoituksen avulla voisivat saada yksinkertaisesti kansalaisiin istutetuksi samaa vihamielisyyttä ja epäilystä Ruotsin hallitusmuotoa vastaan, kuin kirjoittajalla itsellään oli.“

Vaaralliseksi havaittu kirjanen otettiin takavarikkoon; tuhannen hopeatalarin sakolla uhattiin jokaista, joka uskaltaisi sen ostaa, myydä tai hallussaan pitää. Varsin mahdollista on, että Forskål olisi joutunut ankarammankin edesvastuun alaiseksi, ellei hän vähää ennen olisi tullut Tanskan palvelukseen. Oelreich, joka oli uskaltanut kansliakolleegiolle vastata rohkeasti, vieläpä ivallisesti, joutui pitkälliseen kuulusteluun, josta hän kuitenkin selviytyi tavattoman kekseliäällä, vaikkei kaikissa kohdin kehuttavalla tavalla. Kansliakolleegio ei uskaltanut tehdä muuta kuin asettaa hänelle viransijaisen, ja toivoi sillä saavansa jotakin aikaan, mutta Oelreich ei luopunut edullisesta toimestaan, ja kolleegiolle tuli vaikeammaksi pitää kurissa kaksi sensoria kuin yksi.

Riita kansliakolleegion ja sen uppiniskaisen asiamiehen välillä joutui 1760—1762 vuosien valtiopäivillä säätyjen käsiteltäväksi, ja sai aikaan loppumattoman pitkävetisiä neuvotteluja. Myssyjen avulla ja käyttäen verratonta kykyään keksiä kai-

kenlaisia kujeita ja verukkeita pääsi sensori kuitenkin lopulta voitolle; tiesipä kaupanpäällisiksi hankkia itselleen valtiosihteerin arvonimen ja palkan. Taistelun aikana Oelreich yhä enemmän oli vakaantunut käsityksessään, että hän oli painovapauden tuki ja turva, — joka asema muistutti samaan aikaan kuuluisaksi tulleen englantilaisen sensorin Mabothin asemaa. Johonkin määrin ovat vähemmin kunnialliset vaikuttimet myös saattaneet vaikuttaa Oelreichiin: pitkälle menevästä ahneudesta tunnettuna hän kyllä lienee ottanut huomioon senkin asianhaaran, ettei hylätystä kirjoituksesta voinut saada mitään palkkiota, kun sitä vastoin annetusta painoluvasta ainakin yksityistapauksissa maksettiin sievät summat. Mutta arvosteltakoon Oelreichin vaikuttimet kuinka tahansa; sensorina hän joka tapauksessa oli painovapauden hyvä turva.

Enemmän kuin nämä yksityiset asianhaarat vaikutti kuitenkin 1760-luvun alussa valtiollinen asema.

Hattupuolueen valta horjui mitä arveluttavimmalla tavalla; useastipa pääsivät kauan vainotut mysyt valtiopäivillä voitolle. Molemmat puolueet koettivat yleisön ratkaisuun vetoamalla vahvistaa asemaansa; painettiin joukottain valtiopäiväesityksiä sekä pöytäkirjanotteita, jonka kautta yleisön arvoستeltavaksi jätettiin paljon kysymyksiä, jotka ennen olivat olleet tiheään salaperäisyyden vaippaan verhotut. Ritarestossa ja aatelissa mentiin niin pitkälle, että ehdotettiin pöytäkirjat kokonaisuudessaan pai-

nettaviksi, mutta siihen vallassa oleva hattupuolue ei mitenkään suostunut; arveltiin keskustelujen „yleisön, kapakoitsijoitten, vieläpä kulkurien arvosteltavaksi“ antamisen tuottavan vaaraa sekä säädyn omalle vapaudelle ja arvolle että myöskin koko hallitusmuodolle.

Tällä kertaa ei siis pöytäkirjain painattamisesta tullut mitään; samoin raukesi v. 1763 nostettu ehdotus n. s. „neuvostosanomain“ julkaisemisesta, jotka saattaisivat yleisön tietoon kaikki neuvoston päätökset. Mutta sekin painattamisen laajempi käyttö, joka pääsi valtaan ankaran mieltenkuohun aikana, vaikutti paljon painovapauden eduksi. Kirjat, jotka kauan olivat jääneet kansliakolleegion piiloon, m. m. Nordencrantzin yllämainitut kirjaset, pääsivät vihdoin julkisuuteen ja saivat innostuneita lukijoita tuhansittain.

Välittömämminkin joutui painovapauskysymys vv. 1760—62 valtiopäivillä käsittelyn alaiseksi: eri tahoilla tehtiin ehdotuksia laillisen painovapauden myöntämisestä. Asia lykättiin suureen erityiseen deputatsioniin, joka piiristään valitsi erityisen valiokunnan sitä valmistamaan. Valtionhistorioitsija Anders Schönberg sai toimekseen laatia asiaa koskeva lausunto, ja vaikkei tämä asiakirja muuten ole suuresta arvosta, ansaitsee se huomiota sen tähden, että ennen Chydeniuksen esiintymistä yleisesti vallalla oleva kanta siinä tulee erittäin selvästi näkyviin.

Kauniita sanoja painovapauden merkityksestä on mainitussa mietinnössä yllin kyllin. „Itse asian

luonnosta“ tunnustettiin seuraavan, että „luvallinen kirjoitus- ja painovapaus edisti yleisön valistusta, paranti huonoja tapoja, esti haitallisia huhuja, virkisti henkistä kykyä ja vakaannutti yleisön rakkauten onnellista hallitustapaa kohtaan, missä toiselta puolen lakien noudattaminen ei ylemmille eikä alemmille tunnu pakolta, eikä toiselta puolen minkään lain kautta rajoiteta jokaisen vapaan kansalaisen osaksi tulevaa kohtuullista vapautta.“ Mutta nojautuen yksinvaltaisen Kaarle XI:n aikuisiin painoasetuksiin arvelee kirjoittaja päivän selvään osottaneensa, että on kiellettävä kaiken sen painatus, joka sotii valtakunnassa voimassa olevaa uskontoa, valtion turvallisuutta ja hyviä tapoja vastaan; tätä periaatetta pitää hän pitemmittä selityksittä „kaikkien hyveitten ja valtion onnen tukena ja turvana“.

Siis ei pitäisi koskaan saada painattaa mitään vastoin evankeelistia oppia sotivaa; samoin olisi kapinallista ja rikollista yrittää painettujen kirjoitusten kautta kylvää epäilystä valtakunnan perustuslakeja, kuninkaan ja hallituksen sekä valtiosäätyjen valtaa vastaan. „Mutta sitä vastoin valiokunta arvelee, että vaaratta voisi kirjoittaa sekä asianomaisen sensorin luvalla painattaa kaikkia muunlaisia kirjoituksia, käsitelköt sitte kaikellaisia tieteitä tai kauppa- ja valtiovarain hoitoa koskevia kysymyksiä, mahdollista säästämistä valtiotaloudessa, yksityisiä tai yleisiä tehtaita ja teollisuuslaitoksia, maanviljelystä ja maataloutta sekä muita taloudellisia aineita.“ Pidetäänpä „jotenkin suotavana“, että

näillä aloilla suostutaan painovapauteen — kuitenkin nimenomaan edellyttäen, ettei moitita uskontoa, perustuslakeja tahi säätyjen ja hallituksen päätöksiä ulkopoliittikin asioissa.

Varmuuden vuoksi teroitetaan monin sanoin, että myönnettyä painovapautta tulisi käyttää „säädyllisesti ja kohteliain puhetavoin“. Sensorin luvatta ei saisi painattaa edes oikeudenkäynti- ja valtiopäiväasiakirjoja eikä muita virallisia kirjoituksia. Tosin sensori tämän kautta asetettaisiin arvostelevaan valtiopäivämiesten mielipiteitä, mutta „sopisi toivoa, ettei hän osottaisi säädyille sellaista ynseyttä“, että estäisi valtiopäiväesitysten painattamisen!

On vaikea ymmärtää, mitä lopulta jäi jällelle painovapaudesta, kun sitä tällä tavoin rajoitettiin. Noudattamalla mietinnössä lausuttuja periaatteita saattoi tietysti ylläpitää edellisen ajan huutavimmat epäkohdat, koska vallanpitäjien aina oli helppo leimata sattuvin ja paraiten oikeutettu moite muka aiheettomaksi sekä muotonsa puolesta „maltittomaksi“ hyökkäykseksi hallitusmuodon perusteita vastaan. Säätyjenkin jäsenet, muuten kaikkivaltiaina, saivat tässä väistyä sensuurin yläpuolella kaikkien muiden tarkastusta seisovain käyttäjien tieltä. Itse asiassa sensori siis jäisi korkeimman vallan korkeimmaksi edustajaksi.

Ei tietysti menetetty mitään sen kautta, ettei tätä mietinnönehdotusta koskaan hyväksytty, mutta varsin kuvaava on se tapa, millä se on arkiston kätköön joutunut.

Ensiksi sen olisi pitänyt tulla suuren deputaatioonin käsiteltäväksi, mutta eivät mitkään maamarsalkalle tahi muitten säätyjen puhemiehille annetut huomautukset saaneet aikaan valiokunnan kokoonkutsumista. Toiset väittivät sitten, ettei deputaatio voinut käsitellä asiaa siitä yksinkertaisesta syystä, ettei muka mitään sitä koskevaa ehdotusta tullut sille jätetyksi; toisaalta vakuutetaan, että pienempi valiokunta, jottei sen työ menisi hukkaan, vihdoin olisi jättänyt mietintönsä suoraan säädyille, joitten käsiin se kuitenkin olisi jäänyt antamatta aihetta mihinkään toimenpiteeseen. Niin taitavasti olivat salaiset mahdit toimineet, että seuraavilla valtiopäivillä ei voitu saada muuta selkoa, kuin mitä näistä ristiriitaisista tiedoista selviää. Painovapauden käsittelyä varten asetetun valiokunnan pöytäkirjakonseptin ilmoitettiin jääneen Oelreichin haltuun.

Kun vuosien 1760—62 pitkälliset ja vaikeat valtiopäivät vihdoin loppuivat, oli asema siis epäselvä. Puolitoinen vuotta myöhemmin, kun säädyt jälleen tulivat kokoon, oli se monessa kohdin selvempi ja kehittyneempi.

Hattupuolueen valta ei enää ollut pelastettavissa; vanhoja epäkohtia tahtoivat kaikki poistaa; entisellä vastustuspuolueella, joka nyt oli päässyt valtaan, ei ollut mitään sitä vastaan, että vanhoja painoasetuksia tuon tuostakin jätettiin noudattamatta. Suuremman julkisuuden vaatimus muodostui päivän tunnussanaksi; pian pidettiin laillisesti suojattua

painovapautta yhtenä kansan tärkeimmistä tarpeista tulevaisuutta varten.

Varsin kuvaavaa on, että v. 1765 eri tahoilta ehdotettiin sellaisten valtiopäiväasiakirjojen julkaisemista, joita ennen oli katsottu ehdottomasti salattaviksi. Suuressa valiokunnassa ehdotti laamanni, vapaaherra Reuterholm, että valiokunnan pöytäkirjat vähitellen, tarkastamisen jälkeen, painatettaisiin yleisön tiedoksi, koska tämä olisi paras keino yleisön luottamuksen saavuttamiseksi sekä poistaisi ennen aikaisten arvelujen ja moitteiden mahdollisuuden. Eräs kapteeni Billberg ehdotti aivan päinvastoin, että valiokunnan jäsenet tavallisessa järjestyksessä vannoisivat vaitiolovalan. Valiokunta päätti, hyväksyen Reuterholmin ehdotuksen, että sen pöytäkirjat olisivat, sittenkuin olivat tulleet esitetyiksi valtiosäädyille, näitten suostumuksella painettuina julaittavat.

Tällöin nähtävästi ei muistettu, että valtiopäiväjärjestyksen 22 §:n mukaan ei saanut kellekään, olipa se kuka tahansa, antaa mitään valtiopäivillä laadittuja pöytäkirjoja, olivatpa ne sitten jossain valiokunnassa tahi säädyssä tehdyt, vaan kaikki pöytäkirjat olivat oikeassa paikassaan säilytettävät varmassa tallessa. Rovasti Wijkman huomautti syystä myöhemmässä valiokunnan istunnossa, että oli epäkohtansa silläkin, jos valiokuntain keskustelut tulisivat julkisuuteen, ennenkuin valiokunta oli laatinut mietintönsä ja säädyt tehneet päätöksensä.

Jo tehty päätös tulikin nyt uudestaan harkitta-

vaksi, ja silloin valiokunnan jäsenet olivat vastakaista mieltä: kapteeni Linderstedt arveli jokaisen voivan vapaammin lausua mielipiteensä, kun hän tiesi, ettei pöytäkirjoja painettaisi. Maaherra, parooni Ridderstolpe sitä paitsi luuli, että olisi parasta pitää salassa pöytäkirjat, tahi vieläpä hävittää ne, koska puhuja arveli syystä olevan huomautettu, että hyödylliset toimet ovat parempana muistomerkkinä niille, jotka neuvoilla ja töillä ovat olleet mukana, kuin kaikellaiset sanat ja keskustelut, huolimatta siitä, kuinka tärkeitä ja kauniita nämä olisivatkin. Sitä paitsi pöytäkirjojen painattaminen muka kiihottaisi jokaista laajemmin lausumaan mielipiteensä, joka taas lisäisi arkistoja sekä yleisiä kustannuksia; riitävää olisi, jos ainoastaan tulokset joutuisivat yleisön tietoon.

Vastaista kantaa puolusti Chydenius, joka arveli, että valiokunnan pöytäkirjat ja mietinnöt olisivat ensin jätettävät säädyille, ja sitten yleisöä varten painettavat. Vapaaherra Reuterholm puolusti ehdotustaan sillä, että yleisö tahtoi tuntea näitten tärkeitten asioitten koko käsittelyn. Maamarsalkka, eversti Rudbeck ehdotti, että ensin tehtäisi työtä ja saatettaisi asiat päätökseen, jonka jälkeen kyllä olisi aikaa puhua painattamisesta. Valiokunta muutti tekemänsä päätöksen siten, että mietinnöt painettaisiin, mutta pöytäkirjojen painatus saisi jäädä sikseen. Tämän nojalla painettiin sitten lakien toimeenpanoa ja vekseliyhtiön asiaa koskevat mietinnöt; muut mietinnöt ovat sitä vastoin jääneet painattamatta.

Vuoden 1765 valtiopäivillä nostettiin muuten eri tahoilla kysymys painovapauden suojaamisesta erityisellä lailla. Anders Schönberg jätti Toukokuussa edellisiä valtiopäiviä varten laaditun mietinnön jäljennöksen valiokunnalle pyytäen, että se vihdoin otettaisiin tarkastettavaksi. Jotenkin samaan aikaan mainittu asia joutui käsittelyn alaiseksi kapteeni Gustaf Cederströmin ja lehtorin, rovasti Anders Kraftmanin tekemien valtiopäiväesitysten kautta.

Viimemainitun esitys oli, kuten näemme Chydeniuksen elämäkerrasta, tämän kynästä lähtenyt; se eroaakin kokonaan siitä mitä asiassa ennen oli esitetty. Säädyt lykkäsivät kaikki nämä asiakirjat suureen deputatsiooniin, joka ensiksi jätti ne tätä tarkoitusta varten asettamansa kolmannen osaston eli alavaliokunnan valmistettavaksi.

Hyvinkin eri kannalla olivat esitysten tekijät esittämäänsä asiaan nähden.

Schönbergin kanta selviää yllämainitun mietinnön kautta, mutta vielä paremmin eräässä hänen v. 1766 säädyille tekemässään esityksessä, jossa hän koetti vastustaa suuren valiokunnan painovapausmietintöä. Antamatta valiokunnan esittämien syyten järkyttää vakaumustaan, uudistaa hän tässä, 27 p. Syysk. 1766 päivätyssä esityksessään väitteensä, että sensuurin poistaminen „ei suinkaan edistäisi kirjoitus- ja painovapauden tarkoitusta, vaan päinvastoin *estäisi sen kokonaan*“. Tätä väitettä koettaa hän tukea kylläkin heikolla huomautuksella, että sensuuri oli ollut käytännössä pitkiä aikoja. Schön-

berg arveli, että painovapautta ei ollut estänyt sensuuri, vaan ne lait, jotka sitovat sekä sensorin että kirjoittajienkin kädet. Kun nämä rajoitukset vain olisivat poistetut, ei kukaan vastuunalainen sensori muka voisi tehdä mitään haittaa; hän voisi päinvastoin edistää vapautta, kuten Oelreich oli tehnyt. Sensuurilla oli kaksi tarkoitusta: ensiksi sen tuli estää kaikkia uskontoa ja hyviä tapoja vastaan sotivia kirjoituksia ilmestymästä, johon ei teologinen sensuuri riittänyt, ja toiseksi sensuurin piti virallisella hyväksymisellään turvata ne, jotka tahtoivat jotakin painattaa. Etenkin pelotti Schönbergiä se *yleinen turvattomuus*, joka muka syntyisi, jos jokainen olisi velvollinen vastaamaan kirjoituksistaan. *Silloin ei todellakaan kirjoitettaisi paljoa*. Voimassa olevan aseuksen mukaan oli jokainen kirjailija turvassa kan-teita vastaan heti kun sensori nimellään oli hyväksynyt kirjoituksen, — rohkea väite, jonka jo Forskålin kohtalo todisti perättömäksi! Mutta jos vastuunalaisuus jäisi itse kirjoittajan niskoille, olisi hän muka *koko elämänsä ajaksi vastuksille altis*, usein mitä viattomimpien kirjoitusten tähden, ja ellei uskallettu enempää, uskallettiin toki aina oikeudenkäynnin tuottama kustannus. „Kuka ajatteleva ihminen tahtois näin korkeasta hinnasta ottaa kirjoituksillaan palvellaksensa isänmaataan ja kansalaisiaan? Ellei mitä tarkimmin säilytetä turvallisuutta kaikille, jotka jotakin kirjoittavat, *kirjoitetaan ainoastaan mitäöntä*, ja vaikka laissa kauniisti puhutaan kirjoitusvapaudesta, ei sitä itse asiassa ole olemassakaan“.

Kovin yksinkertaisesti huomautetaan lisäksi, ettei sitä voisi katsoa pakoksi, jos piti jättää kirjoituksensa „oppineen ja vartavasten valitun sensorin tarkastettavaksi“, eikä myöskään ollut liikaa, jos hänelle vaivastaan maksettiin muutamia plootuja. Joskus tulevaisuudessa voisi kenties sensuurin poistaa, kun Ruotsin kansa samoin kuin Englannin olisi tottunut kirjoitusvapauteen, ja yleinen mielipide riittäisi puolustamaan kirjailijoita, mutta kaikki Schönbergin ennustamat onnettomuudet tulisivat varmaan seuraukseksi, jos sensuuri ennen poistettaisiin.

Tämä mies on joskus tullut mainituksi painovapauden aikaisimpana puoltajana; itsekin hän paljon myöhemmin kirjoittamassaan elämäkerrassaan kehuu taistelleensa „kohtuullisen ajatusvapauden puolesta“, antaumatta siinä kohden „liioittelulle“. Yllä esittämämme riittänee oikeaan määräänsä supistamaan hänen ansionsa tämän asian suhteen. Toisen esityksen tekijä, kapteeni Cederström, oli samalla vanhentuneella kannalla ja toivoi, että ikäkulu painotarkastus vielä voimakkaasti kehittyä: jos kirjoittaja „itsepäisesti“ tahtoi puolustaa mielipiteitään, tulisi sensorin kumota ne vastakirjoituksen kautta, jonka laatimisessa hänen pitäisi saada apua historioitsijoilta, valtioarkiston hoitajalta, j. n. e.

Kenties paraan todisteen siitä, kuinka vähän alaa todellisen painovapauden ajatus vielä oli voittanut, sai Chydenius, kun hän kääntyi asiassa valtiopäivätaistelussa harmaantuneen piispa Sereniuksen puoleen, jolla oli tavallista enemmän kokemusta

siitä, miten vähän arvoa vapaudella joskus saattoi vapaudenaikana olla. Tarkastaessaan Chydeniuksen kirjoittamaa esitystä tahtoi Serenius loppuun liittää ehdon, ettei saataisi kirjoittaa mitään valtiota koskevaa. Tästä Chydenius täydellä syyllä suuttui, „koska nämä muutamit sanat myönsivät kaiken, mitä pakon ja salaisuuden ystävät saattoivat vaatia“. Serenius huomautti silloin, että asia oli „jotenkin arka“, ja kielsi kokonaan apunsa.

Pitääkseen kätensä vapaana asian käsittelyn varalle, päätti Chydenius antaa esityksen käydä jonkun muun nimessä; Porvoon lukion lehtori Antti Kraftman allekirjoitti sen, Chydeniuksen ilmoituksen mukaan „tietämättä kenen kädestä se oli lähtenyt“. Täydellinen voitto ei ollut saavutettavissa; Chydenius päätti koota kaiken voiman pääasiaan eli vaatimukseen, että painotarkastus poistettaisiin. Koko esitys onkin muotonsa puolesta erittäin mallillinen.

Huomautettuansa ensin lyhyesti, kuinka tärkeä ja arvokas painovapaus oli, osottaa esityksentekijä selvään, mitkä vaarat tarkastuksen jättäminen yhden sensorin asiaksi toisi mukanaan.

„Asettaa yksi ainoa mies, vaikkapa hän olisi kaikkein etevinkin, arvostelemaan koko kansan ajatuksia ja järkeä, rasittaisi kirjatietao tavattomassa määrässä, sillä ensiksi hän ei voisi ennättää kaikkea tarkastaa, ja toiseksi ei mitenkään sellaisen yksinvaltan vallitessa voitaisi sulkea itsekkyyttä asioihin vaikuttamasta. Varmaankaan ei mikään, joka jollakin tavoin koskisi sensorin omaa etua, silloin pää-

sisi päivänvaloon, huolimatta siitä, olisiko se yhteishyväle tarpeellista. Sensori voisi silloin ottaa leivän niiden suusta, jotka ovat oppineet ainoastaan tieteitä ja tahtovat elää kirjoituksilla saaduista tuloista; hän voisi pidättää yleisöltä paljon hyödyllisiä tietoja, ainoastaan vihasta joitakuuta henkilöitä tahi totuuksia vastaan. Ja minun mielestäni on tärkeintä, että hän edistämällä mieluisia kirjoituksia ja muita ilmestymästä estämällä voisi muutamassa vuodessa muuttaa kansan ajatus-, kirjoitus- ja puhutavan, vieläpä lainsäädännönkin oman mielensä mukaan.

Jokapäiväinen kokemus osottaa meille, ettemme voi luottaa säädöksiin tahi asetuksiin, ellei vapaudella ole itsessään turvaa. Valtiollista kirjoitusta ei koskaan voi niin varovasti kirjoittaa, ettei vallalla oleva puolue tahi ajatussuunta sitä voi leimata perustuslakia y. m. vastaan sotivaksi, kun se sotii sen omia etuja ja aikeita vastaan, — ja sitä tukehtuttaa. Kirjailijoitte väsyttämiseksi tarvitaan ainoastaan kirjoitusten tarkastamisen viivyttäminen, ja täten voidaan parissa vuodessa muuttaa kokonaisen kansan käsityskanta.

Kansan vapaus ei säily ainoastaan lakien kautta; kansan tulee myöskin saada tietää, kuinka niitä käytetään.“

Esityksen tekijä on siis sitä mieltä, että tarkastus olisi jätettävä kirjapainonomistajille, jotka kalliittien laitosten omistajina kyllä voisivat hyvin kantaa edesvastuun, jos rangaistus oli tarpeen kirjoituksen julkaisemisesta. Sensuurin poistaminen ei myöskään saisi aikaan huonojen kirjoitusten tulvaa, kuten usea oli pelännyt. Ihmisen lausunnot eivät voi olla niin täydellisiä, ettei voisi niitä vastaan tehdä

mitään muistutusta, mutta jos lausunto olisi kokonaan järkeä vailla, löytyisi kyllin niitä, jotka ryhtyisivät sen kumoamiseen. Jos taas esitetyt mielipiteet olisivat oikeita, ei niitä voisi kumota, „ja se linna ansaitsee enimmin kiitosta, joka on kestänyt kovimmat piiritykset“.

Esitys päättyi kolmeen lyhyeen ponteeseen. Jumaluusopillinen sensuuri saisi jäädä voimaan, — tämä myönnytys oli tehty pappissäädyn vääräuskaisuuden pelon tähden. Yritykset palauttaa yksintahi ylimysvalta olivat rangaistavat tuhannen talarin sakoilla, samoin yksityisen henkilön solvaaminen ja hyveitten tahi hyvien tapojen loukkaaminen. Nämä asiat ratkaisisi laillinen tuomioistuin. Henkeä ja kunniaa koskevia tuomioita ei kuitenkaan saisi panna täytäntöön säätyjen siihen suostumatta.

Painovapautta koskevat esitykset lykättiin Suureen valiokuntaan, joka Elokuussa v. 1765 asetti näitä käsittelemään alaosaston, johon kuului 15 jäsentä. Tähän valittiin myöskin Chydenius, joka asiaa ensi kerran esitettäessä oli voimakkaasti puolustanut painovapautta. Pieni valiokunta työskenteli sitten syksyllä, ja Joulukuussa 1765 valmistui Chydeniukseen laatima sekä pienen valiokunnan yksimielisesti hyväksymä valmistava mietintö, joka pääkohdissa meni samaan suuntaan kuin hänen ensimmäinen esityksensäkin.

Mutta kun asia esitettiin Suuressa valiokunnassa, ei käynyt yhtä helposti; käsittely näkyy osittain olleen hyvinkin kiivas. Muuttaen esitettyä eh-

dotusta päätti valiokunta aluksi rajoittaa oikeuden painosta julkaista valtiopäiväasiakirjoja koossa olevien valtiopäivien asiakirjoihin; pieneltä valiokunnalta vaadittiin erityinen painotarkastusta ja kirjapainoja koskeva mietintö.

Kun pieni valiokunta sitten uudestaan ryhtyi tätä asiaa käsittelemään, kutsui se saapuville Oelreichin lausumaan mielipiteensä asiasta, „koska hän paraiten tunsi painotarkastuksen haitat ja hyödyt“. Ylpeästi itsetietoisena lausuikin tämä mielipiteensä, havaiten sensorin toimen erittäin tarpeelliseksi; samalla kertaa hän kuitenkin sanoi iloitsevansa siitä, että sensuurin viranomaisten ennen harjoittama despoottinen valta tulisi rajoitettavaksi. Vaikea on joka tapauksessa käsittää, miten Oelreich ajatteli tuon rajan vedettäväksi, sillä ylen tärkeäksi hän katsoi, että haitallisten kirjain leviäminen saataisiin estetyksi, samoin myös että kirjastot, ennen kaikkea Tukholman kuninkaallinen kirjasto, tulisivat valvonnan alaisiksi, — ja tämän valvonnan hän tahtoi jättää vastuuttoman sensorin toimeksi. Samalle miehelle hän sitä paitsi tahtoi uskoa miltei kaiken henkisen työn johtamisen koko valtakunnassa. „Koska sensori paraiten olisi tilaisuudessa vetämään esille ja kehittämään kirjailijoita, pitäisi hänen antaa aineita käsiteltäviksi ja asianhaarojen mukaan siihen valita nerot;“ myöskin tulisi hänen „huomaamatta vetää kirjailijat pois semmoisilta aloilta, joita jonakin aikana arkojen olojen vallitessa ei sopinut käsitellä“. Voidakseen paremmin hankkia kirjailijoille

tietoja tulisi sensorin saada hovikanslerin valtakirja, asema ja palkka sekä sija kansliakolleegiossa, jota hänen tuli käyttää, mikäli aikansa salli; sitä paitsi pitäisi hänelle annettaman vapaa pääsy kaikkiin virastoihin, jotta voisi tutustua virallisten kysymysten asemaan ja painettavaksi vaatia „mitä hän katsoi tarpeelliseksi yleisön valistamiseksi“. Muutamien mukanaan tuomiensa kirjoitusten avulla koetti Oelreich osottaa, kuinka tärkeää muka oli tukahuttaa väärät mielipiteet jo kehtoonsa. Sensorin huoltien joukossa mainittiin myös velvollisuus mitä ankarimmin valvoa, „että samaa oikokirjoitusta käytettäisiin kaikissa julkaisuissa“.

Oelreichin lausunto, jolle hänen edellisen esiintymisen kautta — osaksi ansaitsematta — saavuttamansa maine antoi merkitystä, vaikutti nähtävästi voimakkaasti pienen valiokunnan jäseniin. Mutta silloin esiintyi Chydenius puolustaakseen painovapauden uhattua asiaa.

Lausuen kunnioittavansa Oelreichin persoonallisia ominaisuuksia huomautti hän, että jos painovapauteen suostuttaisiin, pitäisi sensorinviran kerta kaikkiaan lakata. Chydenius, „joka oli lujasti päättänyt ennen kaikkea koettaa edistää kansan vapautta, arvosteli sen tähden ehdotettua sensorinvirkaa ja siihen kuuluvaa suurta valtaa aivan toiselta kuin sen tarjoomien etujen kannalta. Näin vaikutusvaltaisen henkilön olisi vaikea olla astumatta hallituksen puolelle, joko itsestään, itsekkäistä pyyteistä, tahi hallituksen kehotusten viettelemänä.

Sensuurin ollessa kokonaisen viraston ja siis useitten henkilöjen yhteisesti valvottavana, oli riittävästi nähty, että mahtavien vaikutus painotarkastukseen oli ollut tuntuva, ja tämä oli huomattava varoitus, ettei vain uskottaisi kansan kalliimpia oikeuksia yhden ainoan henkilön käsiin, joka helpommin kuin useat kollegion jäsenet olisi vieteltävissä. Varovaisuus vaati päinvastoin ajoissa kavahtamaan mahtavien korkeata mielivaltaa, johon huolimatta kaikesta varovaisuudesta muutamissa tapauksissa saisi tyytyä, ellei muuten niin tekosyillä, että kysymyksenalainen kirjoitus sisältäisi jotakin painovapaussäännön kolmea ensi pykälää vastaan sotivaa. Tahtomatta jyrkästi väittää, ettei vääryyttä kärsinyt joskus voisi saada sellaista vallattomuutta oikeistuksi, tiesi herra komministeri kuitenkin edellisen ajan kokemuksesta, kuinka vaikeaa on saada suuret ja mahtavat rangaistuksi.“

Voimakkaasti Chydenius samoin kumosi muitakin Oelreichin esittämät syyt, huomauttaen, mitä tuli tämän mainitsemaan yhtäläiseen kirjoitustapaan, ettei sellaista siihenkään asti voitu huomata sensuurin hyväksymissä kirjoissa; oikokirjoituksen taksaisuus näytti sitä paitsi ennemmin olevan tiedeakatemian ja kielimiesten kuin sensorin asia. Ulkomaalta tulevan kirjallisuuden tarkka silmälläpitäminen kävi mahdottomaksi sen tähden, että tarkastuksen täytyi tapahtua pakkahuoneessa, johon noita kirjoja tuotiin tukuttain. Ennen kaikkea oli myönnettävä, että kirjailijat paljon paremmin käsittelesi-

vät niitä aineita, jotka he itsestään olivat ottaneet tutkittaviksi, kuin niitä, jotka sensori olisi itsellekin määrännyt. Kunhan virastojen arkistot vain järjestettäisiin, voisi yksityinen aivan yhtä hyvin kuin sensorikin niistä hankkia asiakirjoja ja tietoja, jotenka tämäkin sensuurin tueksi mainittu syy oli sanottavaa merkitystä vailla.

„Kaiken tämän johdosta piti herra komministeri paraana ja varmimpana, että jokainen, otetuansa asian selvitettäväksi, saisi vapaana pakosta, ikävyyksistä sekä sensuurin tuottamasta viivytyksestä ja kustannuksesta vastata kirjoituksistaan aivan samoin kuin sanoistaankin. Tämä olisi sitä helpommin noudatettu, koska jo oli sovittu rangaistuksesta sekä kirjoittajalle että kirjanpainajalle, jos rikkoisivat kirjojen julkaisemista koskevaa asetusta.“ Jos joku tahtoi nimeään ilmoittamatta julkaista kirjoituksen, olisi edesvastuu kirjanpainajan, ellei hän vakuudekseen olisi hankkinut tekijän tunnustusta. Jotteivät vallanpitäjät voisi tällaisten oikeusjuttujen käsittelyyn vaikuttaa, olisivat ne käsiteltävät yleisissä tuomioistuimissa. Lopuksi kehotti Chydenius Oelreichiä englantilaisen painoasiamiehen Mabothin esimerkkiä noudattaen vapaaehtoisesti luopumaan virastaan ja tämän kautta hyödyttämään vapautta yhtä paljon kuin ennen repiessään esiripun, joka kauan kyllä oli kansalta pidättänyt valon.

Oelreich koetti laajasti puolustaa kantaansa, väittäen uudestaan, että perustuslakien pysyväisyys ei voisi täydellisen painovapauden vallitessa olla

hyvässä turvassa; aina voisi jollakin tavoin tietä valmistaa tai aihetta antaa niiden kumoamiseen. Olisi siis muka eduksi kirjailijoille niin hyvin kuin yleisöllekin, „että kokenut, neuvokas ja varova sensori ennakolta huolellisesti tarkastaa mainitut lausunnot, ennenkuin ne painosta julkaistaan“.

„Herra komministeri Chydenius lausui havaitsevansa, että on liiaksikin ristiriitaista saada muka vapaasti lausua ajatuksensa painosta ja samassa olla painotarkastuksen alaisena. Rajoitettu vapaus ei ole mikään vapaus, ja puolinainen pakko merkitsee samaa kuin kokonainen pakko. Komministeri epäili, voisiko mitään ainetta niin käsitellä, ettei sensori, kun vain halua olisi, saattaisi kirjoituksesta löytää sellaista, mikä muka soti vastoin pykälää, josta ei saisi kirjoittaa, sillä ainahan hänellä oli turvanaan se tekosyy, että *tietä valmistettaisiin* tahi *annettaisiin aihetta*. Oli tähän asti etupäässä pantu huomiota kuninkaallisen kansliakollegion toimenpiteeseen kirjoituksia hyljättäessä; mutta oli unohtunut, olisivatko sensorit omin valloin hyljänneet koko joukon kirjoituksia, joista ei tullut kollegiolla tietoakaan. Ja kun tämmöistä oli voinut tapahtua, kun vielä oli lupa vedota ylisensuuriin, mitä voisi-kaan odottaa, jos onnettomuudeksi yksi ainoa henkilö tästä lähin jäisi ylimmäksi tuomariksi kaikissa painovapauskysymyksissä?“ Puhuja viittasi lopulta kahteen, hänelle tunnettuun kirjaseen, joille ei oltu suotu painolupaa, vaikkei hänen mielestään löytynyt mitään pätevää syytä niiden hylkäämiseen.

Mutta Oelreich yhä pysyi mielipiteessään, arvelen, että kysymyksenalaisilta kirjoituksilta ehdottomasti oli täytynyt kieltää painolupa.

Täten olemme tehneet selkoa painovapauskysymyksen käsittelystä valiokunnassa. Päätös meni kahteen suuntaan, tullen erilaiseksi maalliseen ja hengelliseen kirjallisuuteen nähden, sillä valiokunnan porvarit ja talonpojat kannattivat kaiken painotarkastuksen poistamista, jota vastoin aateliset olivat sensuurin puolella, ja papit suostuivat ainoastaan maallisen tarkastuksen poistamiseen. Itse Chydenius näkyy tässä kohden ottaneen huomioon papiston puhtasoppisuuden; tämä kahtalaisuus päätöksessä sai sittemmin aikaan paljon keskusteluja ja riitaa.

Jos pöytäkirjat seikkaperäisesti ovat tehneet selkoa kysymyksen aikaisemmasta käsittelystä, tulevat ne sitten „laajuuden välttämiseksi“ sitä niukemmiksi. Meille riittää mainita, että hengellinen painotarkastus lopuksi säilytettiin pappissäädyn vaatimuksen johdosta; aatelin päätös vastustaa valtiopäiväasiakirjojen painattamista, jäi seurauksitta. Painovapausasetus annettiin 2 päivänä Joulukuuta 1766 ja julistettiin kolmen aatelittoman säädyn päätöksen mukaan perustuslaiksi.

Kysymyksen myöhempi käsittely kuuluu ainoastaan välillisesti Chydeniuksen elämäkertaan, sillä hän oli erotettu edusmiehentoimestaan, kun painovapausasiaa lopullisesti oli pienessä valiokunnassa sekä sitten Suuressa deputatsioonissa ja sää-

dyssä käsiteltävänä. Mutta vaikka toinen mies oli osaksi laatinut lopullista mietintöä, ilmaisee tämäkin epäamättömällä tavalla Chydeniuksen kannan, jonka mukaan paljon laajemmaksi tehty asetuskin on laadittu. Chydeniuksen oli ollut suotu puolustaa vapauden asiaa, kun kaikki näytti olevan vaarassa, ja jälkimaailman täytyy epäilyksittä tunnustaa hänelle pääansio ajatus- ja sanavapauden voitosta v. 1766.

Mutta ennenkuin nuori, kaukaiselta maaseudulta tullut ja vähää ennen tuntematon valtiopäivämies oli saavuttanut tämän loistavan voiton, oli hän saanut kokea, ettei suinkaan voinut luottamuksella nojautua tuohon sanoissa niin lämpimään vapaudenharrastukseen. Painovapauden voittoisa puolustaja joutui itse vanhan, vielä laillisesti voimassa olevan painopakon uhriksi. Ja kuitenkin taisteli hän tälläkin kertaa mielipiteitten puolesta, jotka jälkimaailma ja historia täydellisesti hyväksyy. Kysymys valtakunnan vuosikymmeniä epävakaisena olleesta raharvosta oli viimeinen, jossa Chydenius näillä valtiopäivillä sai osottaa selvänäköisyyttään ja rohkeuttaan.

Jo aikaisemmissa kirjoituksissaan oli hän sivumennen kosketellut hattujen huonon taloudenhoidon kautta syntynyttä epävarmaa raha-arvoa, menemättä kuitenkaan pitemmälle kuin useat ennen häntä. Mutta mikäli rahakysymyksen ratkaisu läheni, sikäli hän näitä toimia arvostellen meni kaikkien edelläkäviänsä ohi.

Pankkivaliokunnan tekeillä oleva suunnitelma

tarkoitti setelien puoleksi tahi senkin alle laskeutuneen arvon vuosittain ja vähitellen toimitettavaa kohottamista siksi, mikä se ennen kurssin laskemista oli ollut. Jo itsessään oli suunnitelma kohtuuton, koska sekä edellisen että tulevan vuosikymmenen sopimukset, mikäli ulottuivat kauemmaksi eteenpäin, siten tulisivat järkytetyksi toisen puolen vahingoksi: huonommasta rahasta maksettaisiin parempaa, ainoastaan nimellisarvon mukaan. Muissakin kohdin oli suunnitelma heikko: seteliarvon asteettainen kohoaminen saisi aikaan arveluttavampaa väärinkäyttöä ja keinottelua, kuin ne, joita juuri oli tarkoitus poistaa. Mutta se oli julkinen salaisuus, että mahtava Salainen valiokunta kannatti ehdotusta; sekä valiokunta että säädytkin olivat jo tehneet siihen suuntaan meneviä päätöksiä.

Chydenius pani suurta huomiota kysymyksen edistymiseen; jättipä ajoissa pankkivaliokunnalle erityisen kirjoituksen, jossa esitti epäilyksensä ja ilmoitti aikovansa tarpeen tullen vedota yleisöön. Huomautuksensa teki hän kuuroille korville, ja vaikka valtiotaloutta ammoisista ajoista oli pidetty kysymyksenä, jonka suhteen ankarin salaperäisyys oli tarpeen, päätti hän panna aikeensa toimeen.

Hän oli jo sensorilta saanut painoluvan esitykselleen, jonka hän aikoi julaista panematta nimeään näkyviin; mutta maamarsalkka, eversti Rudbeck, sai kuulla kirjoituksesta ja hankitutti sen kirjapainosta itselleen luettavaksi. Lämpimästi harrastaen sitä tuumaa, jota oli keksitty raha-arvon parantamiseksi,

otti maamarsalkka kieltääkseen kirjoituksen painattamista, mutta lähetti sensorin kautta kirjoittajalle tervehdysten, että hänen vaivansa runsaasti palkitaisiin. Mutta Chydeniukseen eivät tämänkaltaiset syyt pystyneet, ja jonkun aikaa asiaa harkittuaan kääntyi hän pappissäädyn puoleen pyytäen painolupaa, — siihen aikaan ei aivan outo keino. Piispa Serenius, jonka kanssa hän oli neuvotellut asiasta, ehdotti kolme säädyn jäsentä tarkastamaan kirjoitusta. Kun Chydenius osaksi näitten kehotuksesta, osaksi itsestään oli lieventänyt loukkaavilta tuntuvia lausetapoja, päätti sääty tarkastajien ehdotuksesta 11 p. Kesäk. 1766, „että sääty sallii tämän kirjoituksen painattamisen“, jonka jälkeen kirjapainossa voitiin ryhtyä työhön.

Saattoi kuitenkin odottaa, että Salaisen valiokunnan päätöksestä kokonaan poikkeava lausunto herättäisi huomiota; Chydeniuksen täytyi myöskin „jonkun luotettavan herran“ kautta rauhoittaa muutamia — varmaankin säätyyn kuuluvia — „epäileviä isiä“. Kirjapainaja Salvius, jonka kanssa Chydenius oli neuvotellut ennen käsitellyistä taloudellisista kysymyksistä, oli mieltynyt tähän kirjoitukseen ja joudutti sen painamista yöt päivät; ennen kuin tiedettiin kukaan oli se joka miehen kädessä.

Valtakunnan auttaminen luonnollisen finanssijärjestelmän kautta oli kirjoituksen nimi; nelitaitteisessa koossa painettuna se täytti 54 painosivua ja on epäilemättä vapaudenaikana ilmestyneiden merkittävimpiä kirjoitusten joukkoon luettava. Kypsy-

neen vakaumuksen kannattamana sekä itse esitystapansakin puolesta harvinaisen selvänä ja täysipainoisena oli se omiaan herättämään mitä laajimpien piirien huomiota, etenkin kun se käsitteli jokaiselle valtakunnan asukkaalle tärkeätä kysymystä. Huomautuksensa esittää Chydenius avonaisesti, ilman moittimisen halua, mutta pontevasti kuten asian tärkeys vaatii.

Terveen rahajärjestelmän perusteeksi huomauttaa Chydenius ensiksi, että myyjän tulee tavarasta, jolla on arvoa, saada todellinen ja vastaava korvaus täysiarvoisessa rahassa. Hän huomauttaa, että rahan huonoutumista aina on seurannut raha-arvon laskeminen; että tästä alituisesti on johtunut väärinkäyttöä, koska sama metallipaljous eripainoisiksi rahoiksi muodostettuna on samaan aikaan voinut edustaa eri arvoja; tällöin on seteliarvo pysynyt epävakaisena, ja valtiopankin on täytynyt toimia salaa; saamamiesten oikeus on siten tullut näennäiseksi, mistä on syntynyt sanomatonta hämminkiä. Chydenius oli kyllin selvänäköinen oivaltamaan, kyllin rohkea lausumaan, että hallitusmuodon lupaamaa omaisuudenturvaa oli silloin voimassa olevien säädösten kautta ilmeisesti loukattu. Sovelluttaessaan näitä periaatteita ajottuun, vieläpä osaksi päätettyyn kurssin alentamiseen, tuli hän yhtä järkähtämättömään loppupäätökseen, että näet ehdotettu toimenpide oli 1) mahdoton, 2) kohtuuton, 3) turha sekä vihdoin 4) useissa kohdin haitallinen, — haitaksi pankille, haitaksi kruunulle, haitaksi pankin velallisille sekä

haitaksi valtakunnalle sekä sen elinkeinoille ja liikenteelle. Hän ennusti myöskin, että kurssin alentaminen saisi aikaan arveluttavan rahapulan ja antaisi muukalaisille tilaisuutta ryhtyä entistä pahempiin keinotteluihin.

Vihdoin esitti Chydenius ehdotuksensa; huomattavaa on, että se miltei kaikessa soveltuu sen rahasuorituksen periaatteisiin, jonka Liljencrantz sitten Kustaa III:n aikana suurella taidolla pani alkuun.

Hän vaati, että setelien arvo kerta kaikkiansa silloisen kurssin mukaan määrättäisiin hopeariksiens hopean arvoon, eli lukien noin 70 talaria hopeariksiin; toisin sanoen pankki ottaisi lunastaakseen setelit noin puoleen nimellisarvoonsa, mikä arvo siitä lähtien jäisi vakaaksi ja pysyväksi; että sittemmin kaikki raha lyötäisiin hopearikseissä ja sen osissa; että ennen vuotta 1757 tehdyt välipuhet suoritettaisiin maksamalla 36 markkaa hopeariksiä, mutta että myöhempään sopimukseen nähden noudatettaisiin niitä tehtäessä vallinnutta kurssia, ja vihdoin, että suoritukset pankkiin järjestettäisiin siten, että se niin pian kuin suinkin saisi täysi-arvoista rahaa tai sen vastinetta luottonsa tukemiseksi, jonka ohessa yksityisille oli myönnettävä oikeus vapaasti harjoittaa sekä vientiä että tuontia, myydä vekseleitä, j. n. e.

„Nämä muutamat yksinkertaiset keinot tulevat ehdottomasti parantamaan valtakunnan rappeutuneen rahalaitoksen, ilman vaikeita ja kalliita yrityk-

siä ja ilman paljoa päänvaivaa. — — *En suinkaan tahdo soimata tahi moittia säädettyjä tahi säädettäviä asetuksia*, mutta koska asia yllä mainituista syistä mielestäni on erittäin tärkeä, ja koska sen kautta koko valtakunnan menestys näyttää horjuvan ikäänkuin neulankärjessä, en minä, vapaan valtakunnan kansalaisena, ole saanut omaltatunnoltani rauhaa, ennen kuin olen yleisölle saanut esittää näkökohtani. Jos niissä on perää, voinee korkein valta vielä parantaa ehdotusta niitten avulla, joilla on minulta puuttuvat tiedot.

Vastakkaisessa tapauksessa, ja jos minä olen erehtynyt, huomannee lukija, että mainitsemani syyt ovat perinpohjin kumottavat, sillä me elämme aikana, jolloin kansa tuntee oikeutensa, ja jolloin moni muikin kantaa näitä samoja huolia, joiden soisimme päättävän hyvällä tavalla.“

Asian tärkeys ja harvinainen suoruus, jolla julkisesti arvosteltiin säätyjen hyväksymiä toimenpiteitä, vaikuttivat, että Chydeniuksen kirjoitus levisi tavattoman laajalle: useat ostivat 40, 50, vieläpä 100:kin kappaletta, lähettääkseen lentokirjan tuttavilleen maaseudulla. Muutamassa viikossa oli ensi painos loppuun myyty, ja Salvius painatti jou-tuun uuden, kuitenkin mainitsematta siitä mitään nimilehdellä, jottei kirjoitusta kiellettäisi. Tämä varovaisuus oli kyllä tarpeen, sillä Chydenius, joka kaikkein ensiksi jakeli säätyveljilleen uuden kirjansa, sai kyllä ensi päivinä kiitosta ja ylistystä kaikilta tahoilta, mutta pian kääntyi lehti kokonaan.

Tyytymättömimmät olivat pankkivaliokunnan jäsenet; „he kiroilevat ja lukevat“, sanoi Oelreich heistä, kun kirjoitus oli ilmestynyt. Mutta ei siinä

kylliksi. Yksi moitteenalaisen tuuman suunnittelijoista, kamariherra von Essen, kysyi erityisessä esityksessä, mitä pappissäädyn painolupa sisältäisi, — ja tähän sääty kiiruhti vastaamaan, että se „ei ollut tahtonut estää“ kirjoittajaa painattamasta kirjoitustaan „omalla vastuullaan“. Toinen pankkivaliokunnan jäsen, everstiluutnantti Gyllensvan, vetosi mahtavaan Salaiseen valiokuntaan, askel, joka — tuoreista esimerkeistä päättäen — saattoi aiheuttaa arveluttavimpia seurauksia syytetyn persoonalliseen asemaan ja oikeudenturvaan nähden.

Salainen valiokunta ryhtyi täydelliseen tutkintoon, jossa ennakolta suunniteltujen kysymysten kautta koetettiin, milloin uhkaavalla mahtipontisuudella saada Chydenius myöntämään menettelleensä sopimattomasti, milloin taas kohteliaisuutta teeskennellen koetettiin urkkia esille tunnustusta, olisiko hänellä auttajia, vai olisiko ehkä jonkun valtakunnan vihollisen lahjomana (!) esittänyt kirjoituksensa. Pappissäädyssä oli enemmistö lievemällä kannalla, mutta samassa pelättiin, että Chydenius haastettaisiin oikeuteen, jolloin „mies tulisi kaikeksi ajakseen onnettomaksi“; tapaukseen arveltiin voitavan soveluttaa Rikoskaaren 5 luvun 1 §:ä, joka mestauksella uhkasi sitä, joka parjasi kuningasta! Varsin vaaralliseksi katsottiin myös jättää asia muitten säätyjen ratkaistavaksi; tämän tähden useimmat pitivät paraimpana, että sääty kiireen kautta lausuisi tuomionsa ehdolla, että kysymys sillä olisi loppuun suoritettu. Sekä Salaisessa valiokunnassa että säädyssä

on nähtävästi peljätty, että ankaruus kirjoittajaa kohtaan vaikuttaisi pahaa, etenkin kun yleisö „näytti mieltyneen kirjaan“; tämän harvinainen leveneminen taas teki mahdolliseksi ottaa se takavarikkoon. Välistä ajottiin saada Chydenius „vahvoilla ja vakuuttavilla perusteilla“ todistamaan erehtyneensä, välistä taas sanottiin, että oli paljon taitavia kyniä, jotka kyllä voisivat kumota muka turmiollisen kirjoituksen. Ei kukaan näy keksineen ryhtyä uudestaan tarkastamaan virheelliseksi osotettua rahasuoritus-tuumaa.

Salainen valiokunta lykkäsi asian käsittelyn siksi, kunnes pappissääty olisi tehnyt päätöksensä; tämä sääty horjui kolmen rangaistuksen välillä: oli kysymys nuhteista, edustamisoikeuden menettämisestä lyhemmäksi aikaa tahi ainiaaksi. Sääty päätti vihdoinkin 21 äänellä 12 vastaan erottaa Chydeniuksen näiltä ja tulevilta valtiopäiviltä, ja siihen loppui vaino häntä vastaan.

Useat vaikuttavat henkilöt ovat näinä ratkaisevina päivinä osottaneet hämmästyttävää heikkoutta. Maamarsalkka esitti Salaisessa valiokunnassa esiintymisensä totuudesta poikkeavassa valossa; piispa Serenius, jonka kanssa Chydenius oli maininnut neuvotelleensa, valitti myöhemmin, että tämä oli „tahrannut hänet loallaan“, lausuen muutenkin pahoja ja ylen vääriä sanoja Chydeniuksesta. Muutamain pappissäädyn jäsenten, rovasti Haartmanin y. m. antamat lausunnot sotivat kokonaan pöytäkirjoja vastaan; he koettivat sen kautta puhdistaa itsensä ja

säädyn. Ennen kaikkea tahdottiin saada näyttämään siltä, kuin olisi Chydenius viekkaasti houkutellettu säädyltä painoluvan. Ainoastaan ylen harvat, etupäässä rovasti Mathesius, uskalsivat suoraan puolustaa Chydeniusta. Aikakauden suurimmassa arvossa pidetty taloudentuntija, vanha Nordencrantz, joka aluksi oli lausunut Chydeniukselle, että tämän esittämät väitteet „tavataan herra kauppaneuvoksen omissa kirjoituksissa“, koetti sittemmin kaikin tavoin säätyjen edessä osottaa, ettei ollut antanut Chydeniukselle mitään neuvoja.

Täysi oikeus on sanoa, ettei mikään tahra sitä vastoin himmennä Chydeniuksen esiintymistä näinä päivinä. Suoraan ja totuuden mukaan hän esitti kantansa, myöntäen, että muutamat lausetavat moitteenalaisessa kirjoituksessa kenties olivat varomattomia, mutta hän lisäsi, ettei hän suinkaan ollut tahtonut loukata, vielä vähemmin soimata valtiösäätyjä, joitten valtaa hän kunnioitti. Moititun kirjan lopusta otetut, ylempänä kursivilla painetut sanat todistavat samaa; Chydeniuksen menettely on sitä paitsi täydelleen yhtäpitävä hänen usein lausumansa vakaumuksen kanssa, että vapaassa yhteiskunnassa jokaisella olkoon lupa lausua mielipiteensä julkisissa asioissa. Sitä vastoin on vaikea käsittää valtiopäiväin enemmistön kantaa, se kun vaati Chydeniusta rangaistavaksi, mutta kuukautta myöhemmin piti „kansan oikean vapauden todisteena ja paraana hedelmänä“ että jokainen sen jäsen oli oikeutettu „esteettömästi esittämään koko yhdyskun-

nan arvosteltavaksi kaikki ne totuudet, jotka hän luulee omalla ajattelemisellaan tai kokemuksesta saaneensa selville“.

Tukalimpina päivinä oli Chydeniusta kehoitettu kiireellisellä paolla pelastumaan, mutta hän pyysi viisi viikkoa Tukholmassa ja palasi kotiseudulleen vasta kun hänen asiansa ei enään herättänyt huomiota. Turhaan oli koitettu saada Nordencrantz tahi joku muu arvokkaampi kirjailija ryhtymään muka loukkaavan kirjoituksen kumoamiseen; vihdoin eräs huonomaineinen tohtori Rothman ryhtyi siihen. Hänen kirjoituksensa on niin raaka ja aliarvoinen, että Chydenius tahallaan jätti sen vastauksetta. Seuraavina vuosina saatiin kyllin kokemusta hyväksytyin rahasuoritus-tuuman turmiollisuudesta. Ainoastaan Chydenius oli tässä polttavassa kysymyksessä kyennyt oikein arvostelemaan sekä tehtävän että keinot.

IV.

Chydeniuksen myöhempi elämä. Kirjoitukset
 maakaupasta ja palkollisten oikeuksista.
 Esitys uskonvapaudesta. Chyde-
 niuksen muisto.

Valtiopäivämiehen levottomasta toiminnasta palasi Chydenius Syyskuussa 1766 Alavetelin kappalaisen huomaamattomaan toimeen, ja seuraavien vuosien ajalta meillä ei ole hänen toiminnastaan lähempiä tietoja. Hiljaisuus keskeytyi kuitenkin v. 1769, jolloin Pohjanmaan kappalaiset uudelleen suurella enemmistöllä valitsivat hänet edustajakseen Norrköpingiin kutsutuille valtiopäiville. Muut suomalaiset edusmiehet pappissäädyssä olivat tällä kertaa piispat Mennander ja Fortelius sekä 5 muuta pappismiestä.

Taaskin ryhdyttiin keskustelemaan ja päättämään Chydeniuksen oikeudesta olla edustajana. Osittain uudistuivat vanhat epäilykset Pohjanmaan kappalaisten oikeudesta yksin asettaa edustaja, kysymys, jota pappissääty ei v. 1765 ollut periaatteelli-

sesti ratkaissut, osaksi vedottiin v. 1766 tehtyyn päätökseen, jonka kautta Chydenius suljettiin valtiopäivämiehentoimesta.

Säädyssä puolusti Chydenius itse asiaansa, huomauttaen syystä, että edustus-oikeuden riistämiseen seuraavienkin valtiopäivien ajaksi — äärimmäisyys, johon ainoastaan aateli sitä ennen oli ryhtynyt — sisältyi pakkoa valitsijoitakin kohtaan, joille tässä tapauksessa ei edes laillisessa järjestyksessä oltu annettu tietoa päätöksestä. Omasta puolestaan lisäsi hän täydelleen oikeutetulla itsetunnolla:

„En häpeä rikostani, jonka tähden minut silloin säädystä suljettiin. Siinä kohden ei minulla ole syytä katumukseen; mutta kyllä minulla siihen olisi syytä, jos häpeällisesti peläten ihmisiä olisin suosunut salaamaan ajatukseni ja vaitiollen näyttänyt olevani osallinen onnettomuuksiin, jotka silloin näin uhkaavan ja jotka nyt ovat tapahtuneet.

Iloitsen siitä, että rikostani luetaan koko valtakunnassa, ja että puolustamani totuus on tuottanut minulle suuren joukon, enimmäkseen tuntemattomia ystäviä ja kannattajia, joista osaa saan kunnioittaa kunnianarvoisan säädyn jäsenten joukossa.

Ei voi olla valtiollinen rikos ajatella isänmaan pelastuksesta. Ei myöskään ole rikos kirjallisesti lausua ajatuksensa; säädyn valtuutetut tarkastivat kirjoitukseni, sääty antaa painoluvan, tarkastaa päätöksen; sääty lukee kirjoitukseni painettuna ennen kuin yhtään kappaletta myydään, tekemättä ainoatakaan muistutusta, — mutta pari päivää myöhemmin sääty julistaa, että olen menettänyt sen luottamuksen.

— — Iloitsen siitä, ettei minulla ole mitään katumisen syytä, ja vaikka kateus minusta mitä ta-

hansa levittelisi, ei kukaan voi oikeutettua syytöstä minua vastaan esittää. Mitä kunnianarvoisa sääty päättäneekään, ei kukaan voi minulta hyvän oman-tunnon tuottamaa iloa eikä kunnan kansalaisilta nauttimaani luottamusta riistää.

Eniten iloitsen kumminkin lujasta luottamuksestani Korkeimman viisaaseen johtoon kaikessa, mikä minulle voi tapahtua. Luotan varmasti siihen, että päätös, jonka sääty on tekevä minusta ja virkaveljieni oikeudesta, on minulle eduksi nyt ja tulevaisuudessa.“

Tavallisesti ei pappissäädyn kokoonpanossa valtiopäiviltä valtiopäiville tapahtunut suuria muutoksia, mutta voitolle päässeen myssy puolueen erehdykset olivat saaneet aikaan kaikkiin kansankerroksiin ulottuvan käänteeseen yleisessä mielipiteessä. Edellisillä valtiopäivillä pappissäädyssä istuneesta 57:stä valitusta tai itseoikeutetusta jäsenestä oli, paitsi Chydeniusta, ainoastaan 19 v. 1769 palannut. Hatut olivat nyt kokonaan voitolla, eikä niillä ollut halua säästää vastustajiaan. Huolimatta Chydeniuksen itsenäisestä asemasta luettiin hänet myssy puolueeseen kuuluvaksi, koska juuri hän oli asettanut edellisen ajan taloudellisen ja valtiollisen järjestelmän puutteet räikeimpään valoon.

Toiselta puolen oli vaikea nojata varmoihin syihin häntä vastaan, ja sääty sen tähden nähtävästi halusta käytti hyväkseen Pohjanmaan kappalaisten vaalioikeuden epävarmuutta. Lisäksi selitettiin, että sääty myöhemmin tekisi päätöksen auttaakseen heidät tähän „heidän kohtuulliseen etuun-

sa“. Ei välitetty siitä, että nämä lausunnot kokonaan kumosivat toisensa. Mutta kyllä piispa Benzeltjerna varmaan lausui enemmistön mielipiteen, kun hän „ei tahtonut panna huomiota“ v. 1766 tapahtuneeseen erottamiseen, koska „siinä näyttää ilmenvän vähemmän miellyttäviä seikkoja“. Tahallaan käsiteltiin asiaa lyhyesti pöytäkirjassa, eikä Chydenius pyytäessään saanut siitä otettakaan, — paitsi itse päätökseen nähden. Kaikki osottaa, että Chydenius on ollut oikeassa, arvellessaan „eräitten salaisten vaikutinten“ tässä päässeen voitolle. Kenties aiheutui samallaisista vaikuttimista sekin, että Turun tuomiokapituli äkkiä kutsui hänet Norrköpingistä Turkuun pastoraalitutkintoon. Joka tapauksessa hän tutkinnon suoritti, ja seuraavana vuonna hän nimettiin Kokkolan kirkkoherraksi.

Taas kului muutamia vuosia seurakunnan paimenen tehtävissä; tältä ajalta on mainittava ainoastaan Chydeniuksen v. 1772 Kokkolan viettäessä Kustaa III:n kruunausta, pitämä juhlapuhe. Kaukaisesta kotiseudustaan hän kuitenkin tarkkaan seurasi valtioasioitten kulkua, joitten ratkaisuun hän oli vaikuttanut niin mainehikkaalla tavalla, ja heti kun siihen tilaisuutta tarjoutui, ryhtyi hän taas puolustamaan vapauden periaatteita.

Göteborgin tiede- ja kirjallisuusseura oli v. 1775 julistanut kilpailun kysymyksestä *Onko maakauppa yleensä valtakunnalle haitaksi vai hyödyksi*, ja missä määrin se vaikuttaa teollisuuteen elvyttävästi tahi lamauttavasti? Ensi kerralla ei ilmoitettu

mitään kilpakiroituksista, jonka tähden sama kysymys uudestaan pantiin seuraavaksi vuodeksi kilpailukysymykseksi. Silloin Chydenius laati vastauksensa maakaupasta, mutta eräs lehtori S. Klefwerström sai palkinnon ansiokkaasta ja vapaamielisestä kirjoituksesta. Chydeniuksen kirjoituksesta annettiin hyvä arvostelu; tiedeseura suostui painattamaan sen vähän muutettuna. Paraan vakaumuksensa mukaan koetti Chydenius käyttää tehtyjä muistutuksia hyväkseen, „mutta“, sanoo hän 26 p. Syysk. 1777 päivänsänsä esipuheessa, joka myöskin sisältää esityksen hänen aikaisemmasta kirjailijatoimestaan, „koska minulla kuitenkin on täysi syy olettaa, että seura omasta puolestaan huomaa siinä paljon arveluttavaa, jota minä taas, innolla ja huolella harrastan vapauden puolustamisesta, en tahdo tästä kirjoituksestani poistaa, olen päättänyt mieluummin antaa sen olla semmoisenaan kuin uudestaan vaivata niin arvokasta seuraa. Mielelläni näen, että minua vastustetaan, mutta minuun vaikuttavat ainoastaan syyt, jotka kouraantuntuvalla tavalla johtavat kaikkien valtiollisten asetusten ainoaan oikeaan päämäärään, *kansamme onneen*“.

Samoin kuin edellisissä kirjoituksissaan puolustaa Chydenius tässäkin maakauppaa, joka hänen mielestään on „pieni, mutta välttämätön jäsen vapaudenruumiissa, — jäsen, joka usein on oikeuteen haastettu, tuomittu hävitettäväksi, saanut kärsiä vaivoja, vankeutta ja usein on supistettu, mutta joka kuitenkin elää“. Hän odotti taas tulevaisuutta moitteettomasti.

alaiseksi mielipiteittensä tähden, mutta olisi aivan tyytyväinen, jos vain voisi tulevia sukupolvia varten edistää maakauppaa, huolimatta siitä, kuinka vastenmieliseltä se tuntuisi sen ajan miehille.

Lähtien jokaisen ihmisen luonnollisesta oikeudesta työllä hankkia elatuksensa, todistaa hän esimerkeillä, kuinka paljon tappiota koituisi siitä, että jokainen talonpoika myydäkseen vähät tuotteensa ja ostaakseen harvat tarvitsemansa kauppatavarat oli pakotettu tekemään ylen pitkiä matkoja kaupunkiin, sen sijaan että olisi kääntynyt maalla asuvan kauppiaan puoleen. Asetuksia ei tässä kohden noudatettu; etenkin Pohjois-Venäjällä asuvat suomalaiset kulukauppiat eivät niistä välittäneet. Kaupunkioikeuksien antaminen ei myöskään voinut poistaa pulaa, sillä kauppiaita tarvittiin melkein joka kylään. Vihdoin osotettiin, että maakauppa ei suinkaan vähentäisi kaupunkien liikettä eikä korottaisi tavaroiden hintoja, pikemmin päinvastoin. Kirjoittaja ei kuitenkaan nyt ollut niin varma asiansa voitosta, kuin ennen, jolloin „vennonvieraana maailman menolle oli luullut, että ajatteleville esitetty totuus herättäisivät vakaumusta ja himmentäisivät pimeyden virvatulet“; päinvastoin hän pelkäsi, että arvoisa seura oli saava useampia vastauksia maakauppaa vastaan kuin sen puolesta.

Tämä pelko ei tosin toteutunut, mutta siinä oli Chydenius oikeassa, että kesti tavattoman kauan, ennen kuin hänen isänmaassaan maakauppa tunnustettiin luvalliseksi elinkeinoksi. Ja samaan aikaan

kuin nyt mainittu lentokirja oli tekeillä, näytti siltä, että Pohjois-Suomi menettäisi vaivoin saavuttamansa tapulivapaudenkin.

Kustaa III:n mieliajatus oli pyrkiä takaisin Kustaa II Aadolfin aikuisiin oloihin; vuoden 1772 vallankumous olikin järkäyttänyt niin paljon vapaudenajan toimia, ettei varmaan voitu sanoa, mihin kumous pysähtyisi. Samassa kuin virastojen vaikutus syrjäytti säätyjen vaikutuksen, oli yksipuolinen pääkaupungin etujen harrastus, joka ennen niin rohkeasti oli vaikuttanut kauppapolitiikkaan, luonnollisesti saavuttanut melkoista parannetut mahdollisuudet syrjäiteitä päästä vaikutukseen.

Erityinen tullikomitea laati v. 1774 ehdotuksen uudeksi purjehdussäännöksi, aikoen silminnähävästi saattaa voimaan muutamat 1617 vuoden kauppa-asetusten arveluttavimmat säädökset. Jotta saataisiin aikaan parempi tullitarkastus, ja koska muka paitsi Vaasaa muutkin kaupungit Pohjanmaalla olisivat suostuneet siirtoon, ehdotettiin, että kaikki Pohjanmaan tapulioikeudet „muutettaisiin yhteen“ Kaskiseen. Ehdotusta kannatti kamarikolleegio, jota vastoin kauppakolleegio sitä tärkeissä kohdin vastusteli. Pitkän odotuksen jälkeen ratkaistiin asia vihdoin neuvostossa syksyllä v. 1777; Pohjanmaan kaupunkien oikeudet pysyivät entisellään, paitsi että asianomaisen porvariston suostumuksen johdosta ajottiin siirtää Vaasan ja Kristiinan liikenne Kaskiseen.

Kauan toivottu uutinen tapulioikeuksien säilyttämisestä sai tietysti Pohjanmaalla aikaan riemu-

myrskyn, ja Kokkola oli nytkin, kuten ennenkin, liikkeen pääpaikka. Kuninkaan syntymäpäivänä, 24 p. Tammik. 1778, vietettiin Kokkolassa niin suuri ilojuhla kuin mahdollista, ja tässä, erään ajan sanomalehden kertomuksen mukaan Chydenius „tunnetun vahvan ja sujuvan esittämiskykynsä mukaan“ tulkitsi kokoontuneitten sekä maaseudun kiittollisuutta siitä, että vasta saavutetut tapulioikeudet nyt olivat voittaneet viimeisetkin vaaransa, kuten silloin toivottiin. Tämä toivo oli tosin liian aikainen. Siihen aikaan useissa piireissä vallitseva välinpitämättömyys Suomen menestyksestä (kuten Ehrensvärdin sivulla 42 mainitsemamme lausuntokin osottaa) tuotti myöhemminkin vaaraa näille kaukaisille seuduille. Vielä v. 1786 sai Chydeniuksen ystävä, Kokkolan kauppias Henrik Rahm vaivoin aikaan, että uudestaan nostettu ehdotus Pohjanmaan kaupungeille myönnettyjen tapulioikeuksien peruuttamisesta hyljättiin.

Vähä sen jälkeen, kun kirjoitus maakaupasta oli ilmestynyt, joutui Chydenius toiseen kynäsotaan, joka aikanaan herätti tavatonta huomiota. Nyt oli kysymys palkollisten huonosta asemasta, siis asiasta, jota hän jo ensi lentokirjassaan oli käsitellyt.

Olemme jo ylempänä huomauttaneet, kuinka vapaudenajalla työtä tekevä luokka usein oli saanut olla vailla luonnollisimpia ihmisoikeuksia: 1760-luvulla — suureksi osaksi Chydeniuksen ja hänen kannattajiensa esiintymisen johdosta — näkyvä suopeampi mieliala oli jälleen kadonnut ja entistä ahdas-

mielisempi katsantokanta oli päässyt voitolle. Useat tahtoivat mennä vielä pitemmälle, määräämään toimenpiteitä, joihin ei edes itsevaltias Kaarle XI ollut ryhtynyt. Niinpä esim. ehdotti eräs lähettäjä tukholmalaisessa sanomalehdessä *Dagligt Allehanda* v. 1778, että jollei muu auttaisi, ruvettaisiin arvanheitolla määräämään, kenen luona palkolliset olisivat velvolliset palvelemaan; kotikuri olisi melkoisesti kovennettava, sillä ilmeistä oli, „ettei petoja voi kohteliaisuuksilla ohjata“, j. n. e.

Tästä tulistuen tarttui Chydenius kynään kumotakseen samassa lehdessä tämän kirjoituksen ja muita samanlaisia lausuntoja; hän allekirjoitti lausuntonsa: „ihmissyöjän vihaaja“. Lisäksi hän, koska aine oli liian laaja tullakseen sanomalehdissä selvitetyksi, kirjoitti erityisen kirjoituksen *Ajatuksia isäntien ja palkollisten luonnollisista oikeuksista*, joka ilmestyi syksyllä v. 1778, Chydeniuksen ollessa Tukholmassa valtiopäivillä.

Tässä hän, samoinkuin aikaisemmissakin kirjoituksissaan, osotti harvinaista kykyään lähtien oikeista ja selvästi lausutuista periaatteista vahvistaa mielipiteensä yksinkertaisilla ja todistavilla esimerkeillä. Huolimatta ajan ja olojen erilaisuudesta voipi jokainen, ken yhteiskunnallisia kysymyksiä harrastaa, vieläkin tänä päivänä mielenkiinnolla sen lukea.

Kirjoittaja alottaa valittamalla, että aikana, jolloin keksintöjä, tieteitä, kirjallisuutta ja taiteita kaikin tavoin kehitettiin, ei pidetty väliä kaikkein kalteimmasta, nim. ihmissuvun oikeudesta. Niistä pu-

humatta, jotka pitivät pakkoa aivan välttämättömänä, löytyi useita, jotka tosin puheissa olivat vapauden ystäviä, mutta itse asiassa pitivät vallattomuuden puolustajana jokaista, joka soi kaikille ihmisille ihmisoikeudet. Muut puhuivat paljon vapaudesta, mutta tyytyivät muutamien ihmisryhmien vapauteen, unohtaen kokonaan alhaisemmat yhteiskunnan jäsenet, joiden ei ollut onnistunut päästä muitten varustuksien suojaan. Mainittua yksipuolisuutta vastustaakseen ja heikompia puolustaakseen oli Chydenius tarttunut kynään. Itse vuosittain tarviten 12—13 laillisesti pestattua palkollista, ei hän puhunut omaksi edukseen; mutta vakaumuksensa ja velvollisuuden mukaan hänen täytyi puolustaa puolustusta vailla olevien asiaa.

Lyhyesti selitettynä edellisen ajan palkollisasetusten laatua, esittää Chydenius ratkaistavaksi kolme kysymystä: 1) onko työmiehiä asetusten kautta pakotettava vuosipalvelukseen? 2) pitäisikö niiden palvella vissistä laissa määrätystä palkasta ja 3) pitäisikö ne jakaa isäntien kesken arvanheiton tahi muun pakon kautta?

Vastoin suuren yleisön miltei yksimielistä vakaumusta, että olisi välttämätöntä lain kautta velvottaa työmiehet vuosipalvelukseen, huomautti Chydenius, että tämä pakko soti vastoin ihmiskunnan luonnollisia oikeuksia. Vapaus sekä kyky tehdä työtä ja hankkia itselleen jokapäiväiset tarpeensa oli köyhien melkein ainoa omaisuus. Ei suinkaan ollut kohtuullista ainoastaan sen tähden, että joku

mahdollisesti muuten lankeaisi laiskuuteen ja irstauteen, pakottaa häntä vissiin palvelukseen.

„Ajatelkaamme että sinut, lukijani, tahi minut mutta mutkitta väkisin viettäisiin pois kotoa, ja suljettaisiin linnaan tahi pantaisiin palvelukseen jonkun herran luo, ja me kysyisimme meitä vievältä kruununpalvelijalta, miksi meille tämä tehdään ja miksi vapautemme meiltä riistetään, mitä olemme me tehneet? ja jos saisimme vastaukseksi: „tosin ette vielä ole mitään tehneet, mutta vapaina voitte te helposti tehdä jonkun rikoksen; sen tähden on parempi sekä teille että yhteiskunnalle tämän kautta estää se.“ Mitä arvelisimme me tällaisesta holhouksesta? Me huutaisimme: „Väkivaltaa! Meidät vangitaan ennen kuin olemme rikosta tehneet!“ ja me olisimme silloin oikeassa. Mutta viaton työmies menettäköön vapautensa, koska hän kenties tulevaisuudessa voi tehdä jonkun rikoksen! Eikö silloin kohdella liian kovin vapaata Ruotsin miestä? Minulle vastattane: ei ole ainoastaan olettama, että työmiehet vallattomuudessaan tekevät muutamia rikoksia; se on kokemuksen vahvistama totuus, että he usein tekevät rikoksia. Myönnän sen, mutta eikö löydy muita rikosentekijöitä kuin he? Epäilemättä, mutta niitä ei rangaista ennen kuin ovat rikkoneet, vaan sen jälkeen. Miksi eivät nämä vähäväkisimmät saa nauttia samaa oikeutta?“

Samalla tavalla hän sitten osotti, kuinka oli kohtuutonta määrätä eri lääneille taksat, kun sitä vastoin maanviljelijät, kauppiat y. m. itse saivat määrätä tavarainsa hinnat. Pakko ja nämä taksat olivat tärkeänä esteenä avioliitoille ja siis väenlisäyksellekin sekä vaikuttivat sen että siirtolaisuus pysyi suurena. Ehdotettuun arvannostoon ei Chydenius

monta sanaa tuhlannut: niin pitkälle kai useimmat eivät tahtoneetkaan mennä, vaikka kannattivat paljoa, jota myöhempi aika pitää aivan kohtuuttomana.

Samoin kuin aikaisemminkin Chydenius ei tyytynyt silloisten olojen arvostelemiseen; hän esitti myöskin oman ehdotuksensa, joka sisältyi muutamaisiin yksinkertaisiin lauselmiin. „Pieni mutta siunattu sana vapaus“ voisi toimittaa paljon enemmän kuin tarkkaan laaditut ja viekkaat suunnitelmat, joista niitten laatijat lupasivat kaikkea hyvää. Vapauden kautta saavutettaisiin luonnollinen tasapaino suosimatta tai sortamatta isäntiä tai palkollisia. Tarvittiin vaan säätää:

„Koska on havaittu, että aika ajoin ilmestyneet palkollisasetukset eivät ole täydellisesti säilyttäneet sitä kansalaisvapautta, joka on tuleva Ruotsin alamaisten osaksi, ja koskeivät ne myöskään johda oikeaan tulokseen, eli valtakunnan voiman ja menestyksen edistämiseen, näkee Kunink. majest. hyväksi peruuttaa ne ja selittää ne mitättömiksi, lukuunottamatta irtisanomis- ja muutto-ajasta annettuja säädöksiä, jotka pysytetään voimassa; ja jättää Kunink. majest. jokaisen alamaisen valtaan, palvelijain niin kuin isäntienkin, tehdä välipuhe toistensa kanssa kuten tahtovat, sekä vuosipalvelukseen että päiväpalkkaan nähden, miten keskenään voivat sopia.“

Tämän kirjoituksen ilmestyttyä leimahti taistelu sanomalehdistössä täydellä todella ilmi. Etevä suomalainen maataloudenhoitaja, professori Juhana Kraftman, eräs laamanni Antonsson Vermlannista ja suuri joukko salanimellä kirjoittavia kirjailijoita

esiintyi, useimmat vastustaen Chydeniusta, joka taas vastaukseksi kirjoitti kahdeksan osittain jotenkin pitkää sanomalehtikirjoitusta.

Tarkastaessamme molemmin puolin esitettyjen syitten laatua, huomaamme paljon yhtäläisyyttä tämän ja vuosikymmentä aikaisemman taloudellisen elämän periaatteita koskevan taistelun välillä. Luonnonoloihin palaaminen ja yhteiskunta-elämän aikaansaaman mutkikkaan järjestelmän kumoaminen — nämä kahdeksannentoista vuosisadan uudistajien mielituumat — tulevat näissä Chydeniuksen kirjoituksissa näkyviin, jos mahdollista vielä selvempinä kuin hänen edellisissä kirjoituksissaan. Hänen vastustajansa taas voivat esittää tuskin ainoatakaan syytä, joka ei muistuttaisi Schönbergin, Krygerin, Rydmanin, Runebergin y. m. voimassa olevien olojen puolustukseksi esittämiä näkökohtia. Ei edes puutu syytöksiä, että Chydenius olisi kirjoittanut vastoin parempaa tietoaan. Yleensä käytetään taitavammin ja rohkeammin kuin vuosikymmentä aikaisemmin julkisen sanan aseita, painavasta todistelusta asti aina raaimpaan ivaan saakka. Tarpeetonta on kuitenkin tässä tarkemmin esittää mainittua taistelua; Chydeniuksen kannasta olemme jo tehneet selkoa.

Taistelun kiivauden aiheutti suureksi osaksi se, että palkolliskysymys kuninkaallisen esityksen muodossa joutui v. 1778 kokoontuvain valtiopäivien käsiteltäväksi. Tavattoman niukat pöytäkirjat esittävät ainoastaan pääkohdat kysymyksen käsitte-

lystä; tällöin, samoin kuin 1786 vuoden valtiopäivillä säätyjen päätökset kuitenkin tulivat ristiriitaisiksi, jotenka kysymystä ei ratkaistu.

Valtiopäivillä 1778—79 oli Chydenius yksi Turun hiippakunnan edustajista, mutta vähän kerrottavaa on hänen toiminnastaan näillä valtiopäivillä. Tähän on etupäässä syynä syvälle ulottuva erilaisuus tämän ja edellisten säätykokousten välillä, jota eroa aatelittomain säätyjen pöytäkirjain lyhyys vielä lisäsi. Vapaudenajan suurten periaatteellisten kysymysten ja erimielisyyden sijaan oli tullut ainakin ulkonainen myöntäväisyys ja taipumus alistua kuninkaan tahtoon; valtiopäivät muodostuivat, kuten täydellä syyllä on sanottu, valtioliseksi näytelmäksi, jolla Kustaa III huvitti maailmaa ja itseään.

Näillä valtiopäivillä erimielisyyttä aikaansaaneista kysymyksistä kuuluu yksi, kenties tärkein, välittömästi Chydeniuksen elämäkertaan. Häntä saamme kiittää siitä, että kysymys uskonvapauden myöntämisestä tuli käsittelyn alaiseksi.

Tässä asiassa oli hän jo lopussa vuotta 1778 laatinut esityksen, jonka hän myös näytti muutamille ystävilleen, mutta koska saattoi olettaa, että ehdotus pappissäädyssä saisi osakseen kovaa vastustusta, esitti Chydenius sen ennakolta kuninkaalle, pyytäen, että hän, jos hyväksyi esityksen, voimakkaasti kannattaisi sitä säädyissä ja suojaisi esityksen tekijää vainolta. Kustaa III, joka sydämestään hyväksyi valistusfilosofien kannattaman

uskonvapauden aatteen, suostui täydellisesti Chydeniuksen pyyntöön ja lieneekin keskustellut asiasta useitten valtiopäivämiesten kanssa.

Chydeniuksen lyhyt mutta varsin merkillinen esitys on huomattava siitakin syystä, että se on ensimmäinen, jonka kautta uudessa hallitusmuodossa säädyille annettu esitys- eli motsioonioikeus tuli käytetyksi.

Lähtien useissa paikoin maailmaa silloin juuri kestävästä sodista ja eripuraisuudesta, huomauttaa esityksen tekijä, että olisi kunnianarvoisan säädyn arvon mukaista osottaa, että Ruotsin valtakunnan papisto silloisen onnellisen rauhan vallitessa tahtoi lempeänä ja suvaitsevana seurata päämiehensä, koko maailman Vapahtajan korkeata ja pyhää esimerkkiä. Kaikkein vähimmin voi pappissääty pelätä, että evankeelinen oppi tulisi syrjäytetyksi sen kautta, jos muutamat eriuskoiset ulkomaalaiset asettuisivat maahamme asumaan, hiljaisuudessa ja siivosti palvelukseen ikuista Jumalaa vakaumuksensa mukaan. „Eihän Tukholma ole muuttunut kalvinilaiseksi sen kautta, että reformeeratut ovat täällä vuosikausia viettäneet jumalanpalvelustaan; Tanska ei ole juutalaisuuteen kääntynyt, vaikka tämä onneton kansa elää siellä rauhassa ja julkisesti käy synagoogissaan; Preussi ei ole roomalais-katolinen, vaikka nämä ja kaikki muut eriuskolaiset siellä saavat vapaasti harjoittaa uskontoaan.“

Nojautuen esittämiinsä syihin, ehdotti Chydenius, että kaikki vieraat, olkootpa mitä uskontoa

tahansa, saisivat asettua asumaan ainakin valtakunnan suurimpiin tapulikaupunkeihin ja hankkia itselleen kansalaisoikeudet; sitä paitsi pitäisi heille, heidän lapsilleen ja jälkeläisilleen suoda täydellinen omantunnonvapaus ja oikeus vapaasti harjoittaa uskontoaan, kuitenkin niin, etteivät saisi houkutella ketään jättämään oikeata evankeelistaa oppia; seka-avioissa syntyneet lapset olisi kuitenkin kasvatettava evankeeliseen uskoon, eikä saisi eriuskolaisia nimittää korkeampiin tai alempiin virkoihin. Ehdotuksen viimeisessä pykälässä vakuutettiin maahan muuttaneille muukalaisille elinkeinovapaus.

Huolimatta esityksen varovasta kirjoitustavasta, herätti se paljon suuttumusta pappissäädyssä. Puhe mies, arkkipiispa Mennander, viivytti kauan sen käsittelyä, mutta kun sama kysymys oli joutunut käsiteltäväksi aatelissa vapaaherra Hans Ramelin tekemän ehdotuksen kautta, joka kuitenkin ainoastaan anomuksen muodossa jätti asian kuninkaan harkittavaksi, ja kun kirkkoherra Bäckerström oli jättänyt pappissäädyllekin toisen, tosin vähäpätöisen esityksen, ryhdyttiin asiaa vihdoin 19 p. Tam. mik. 1779 käsittelemään.

Kysymystä käsiteltiin kuten Chydenius sanoo, „tavattomalla kiivaudella“. Piispat Benzelstjerna, Celsius, Lütkeinan, Haartman ja Benzelius ja kirkkoherra Nensén puhuivat ehdotusta vastaan, osittain hyvinkin kiivaasti; kenties lisäsi suuttumusta se seikka, että Chydenius tapansa mukaan oli vedonnut yleisöön painattamalla esityksensä. Ne, jotka

Chydeniukselle aikaisemmin olivat luvanneet ehdotusta kannattaa, vetäytyivät takaisin; ainoastaan tuomiorovasti J. M. Fant pysyi lujana. Chydenius, Fant, hovisaarnaaja von Troil y. m. olivat pyytäneet puheenvuoroa, kun saatiin tietää, että kysymystä samaan aikaan käsiteltiin porvaris- ja talonpoikaissäädissä. Toivoen voivansa vaikuttaa tulokseen muissa säädissä, meni sääty niin pitkälle, että keskustelu, vaikka monta puheenvuoroa oli pyydetty, lopetettiin; puhemies kuitenkin katsoi voivansa kannattaa ehdotuksen vastustamiseksi esitettyjä syitä. Suurella enemmistöllä hylättiin sitten Chydeniuksen esitys, jonka kuitenkin muut säädät pienillä muutoksilla hyväksyivät.

Useat merkit osottavat, että mieliala oli hyvin katkera; kuningas, jolle Chydeniuksen alkuunpano oli erittäin tervetullut, lausui jälestäpäin: „olen minäkin rohkea, mutt'en kuitenkaan olisi uskaltanut tehdä sitä, minkä Chydenius uskalsi“. Innokkaimmat pappissäädyn jäsenet kehottivat puhemiestä kieltäytymään allekirjoittamasta valtiopäiväpäätöstä, koska se muka soti hallitusmuotoa ja säädyn etuoikeuksia vastaan, mutta vaikka Mennander oli päätetyn uskonvapauden vastustaja, ei hän kuitenkaan tahtonut tahi uskaltanut mennä niin pitkälle. Asia päättyi lopulta siihen, että pappissäätö kehotti puhemiestään säädyn nimessä kuninkaalta anomaan, ettei päätetty uskonvapaus ulottuisi n. s. lahkoihin, kuten Sosiniaaneihin, Herrnhutilaisiin y. m., joita ei pitäisi valtakunnassa suvaita, sekä että lait puhtaasta

luterilaisesta opista luopumisesta pysytettäisiin voimassa.

Kuningas hyväksyi uskonvapauden sellaisena kuin se kolmen säädyn päätöksellä oli tullut rajoitetuksi, lisäten vielä, säätyjen suostumuksella, ettei painovapaus ulottuisi kirjoihin, jotka puolustivat vieraita uskonkappaleita tahi sotivat evankelisen opin perustotuuksia vastaan. Vasta kaksi vuotta myöhemmin, 24 p. Tammik. 1781 julaistiin laki säätyjen päättämästä uskonvapaudesta.

Selvä todistus Chydeniuksen rohkean esiintymisen tähden hänen osakseen tulleesta epäsuosiosta on — paitsi häntä alentavat huhut ja tiedot tätä aikaa käsittelevissä muistiinpanoissa — se, etteivät hänen säätyläisensä häntä valinneet edustajakseen vuoden 1786 tahi vuoden 1789 valtiopäiville, vaikka hän epäilemättä oli etevin ehdokas, jonka olisivat voineet valita. Hänen peloton äänensä, jonka hän jo valtiopäivillä 1778, vaikkapa kyllä kuninkaan ihailija, oli kohottanut puolustaakseen säätyjen lailista, mutta enemmistön huomiotta jättämää oikeutta myöntää suostuntaveroja ainoastaan vissiksi, rajoitetuksi ajaksi, ei siis voinut kuulua, kun Kustaa III teki itselleen ja valtakunnalle niin haitallisen toisen valtiokaappauksensa. Vuonna 1792 valittiin Chydenius edusmieheksi, mutta ei kelirikon tähden ehtinyt Gefleen, ennenkuin mitätön säätykokous oli melkein lopussa. Paluumatkalla pelastui hän töin tuskin hukkumasta Merenkurkkuun.

Erotettuna valtiollisesta elämästä on Chyde-

nius 1780-luvulla toiminut kirjoittamalla yllä mainitsemiamme suuria ja ansiokkaita hengellisiä kirjoja ja vielä seuraavalla vuosikymmenellä on hän muutamia kirjoituksia laatinut. Siten ilmestyi v. 1795 hänen kirjoittamansa kirjoitus *Pohjanmaan salpietarikeittimöistä*, jossa hän oivallisesti valaisee tässä kohden aikaisemmin noudatettuja periaatteita, osoittaen mitkä epäkohdat seurasivat kohtuullisen elinkeinovapauden kieltämisestä. V. 1799 laati Chydenius yllä mainitsemamme kirjoituksen *rokonistutuksesta*. Väsymättömän isänmaanystävän viimeinen kynäntuote oli vastaus hiukan ennen Turkuun perustetun Talousseuran vuoden 1802 kilpailukysymykseen: „*Mitkä esteet kahlehtivat Suomen maamiehen ahkeruutta?* ja mitkä ovat paraat ja voimakaimmat keinot herättämään hänet suurempaan toimeliaisuuteen taloudessaan?“ Palkinnon sai tällä kertaa superkargööri eli kaupanjohtaja Peter Johan Bladh, joka kuitenkin vasta monta vuotta myöhemmin, jouduttuaan taloudelliseen ahdinkotilaan, nosti palkintonsa. Chydeniuksen kirjoitus, jonka yleisestä suunnasta ei voi olla epätietoinen, on samoin kuin hänen muutkin käsikirjoituksensa tallella, mutta sitä ei ole painatettu, eikä se siis ole yleisön saatavissa.

Elämänsä loppuun asti tavattoman toimelias isänmaanystävä ja ajattelijä kuoli Kokkolassa lähemmä 74 vuoden ikäisenä 1 p. Helmik. 1803 ja haudattiin Katarinan hautuumaalle „kalliimpaan hautaan“. Väite, että hänen maalliset jäännöksensä

sieltä olisi viety toiseen leposijaan, on perätön. Useat kuvat säilyttävät jälkimaailmalle hänen piirteensä. Alavetelin kirkossa löytyvän öljymaalauksen mukaan tehtiin v. 1805 vaskipiirros, josta jäljennös liitetään tähän elämäkertaan. Chydeniuksen puoliso, jonka kanssa hän 48 vuotta oli elänyt mitä onnellisimmassa avioliitossa, kuoli v. 1819.

Sukupolvi on sukupolvelle kuvailut sydämelistä, voimakasta ja arvossa pidettyä sielunpaimenta ja hänen kunnan puolisoaan, kaikkien hädänalaitten rakasta, väsymätöntä ja alituisesti toimeliasta auttajaa.

Antti Chydeniuksen toiminta ja kirjoitukset kuvaavat häntä jälkimaailmalle paremmin kuin mikään vastainen aika sen voi tehdä.

Neroon, mielen jalouteen, toimintahaluun ja kansalaisurhouteen nähden harvoin voitettu on hän pitkän elämänsä ajan taistellut vakaumuksensa puolesta, kysymättä aikalaistensa hyväksymistä tai ulkonaisten kunnianosotusten loistoa. Runsain määrin tuli suurten tienraivaajien tavallinen kohtalo hänen osakseen: omalta ajaltaan ei saanut ansaittua tunnustusta. Valoisana pysyi tosin hänen kuvansa siinä piirissä, joka elämässä oli seisonut häntä lähellä, sen osottavat muun muassa hänen sisarenpoikansa, sittemmin arkkipiispa Tengströmin Turun Allmän litteraturtidningissä painetut muistositteet.

mutta toiseen suuntaan menivät useimpain mielihiteet. Silloinkin, kun Anders Schönbergin tavoin myönnettiin, että Chydenius suuressa määrässä omisti „neron tulta ja voimaa“, vieläpä että hän, „jos olisi kasvanut muualla kuin Suomen kaukaisimmassa seudussa“ olisi tullut verrattomaksi, arveltiin samassa, että hänen harrastamansa vapauden- ja tasa-arvon aatteet muka tuottivat vaaraa yhteiskunnan järjestykselle, jopa olivat haaveilua ja mahdottomuutta. Muut tuomitsivat vielä ankarammin, arvellen muun muassa, kuten Axel von Fersen, että Chydenius kurjan kuninkaansuosion sekä jumaluusopin tohtorin arvon halusta olisi pannut kokoon uskon- ja omantunnonvapautta tarkoittavan esityksensä, joka tuli edistyksen palvelukselle omistetun pitkän ja itsetietoisien taistelun loppukohdaksi.

Ja sitten tuli aikoja, jolloin vapauden ja valistuksen jalon taistelijan kuva näytti olevan tuomittu katoamaan unhon yöhön. Tosin hänen muistonsa vielä eli niillä paikoin, missä hän pysyvästi oli vaikuttanut, mutta mikäli suuret, koko kansaan vaikuttaneet epäkohdat unohtuivat, joita poistamassa Chydenius oli ensi rivissä taistellut, mikäli samassa suuria uusia kysymyksiä pääsi ensi sijaan, sikäli hälveni muisto vanhemmista taisteluista ja voitoista, jotka kuitenkin aikoinaan olivat anastaneet kaikkien sivistyneitten huomion, täyttäen heidän sydämensä vuoroin pelolla, vuoroin ilolla ja toiveilla. Kun sitten puolen vuosisataa Chydeniuksen kuoleman jälkeen innokas aikakirjain tutkija

F. J. Rabbe ruotsiksi ilmestyvässä teoksessa „Suomen muistettavia miehiä“ esitti hänen kuvansa, kutsui hän eloon suurimman osan Suomen kansaa puoleksi unhottaman muiston.

Mutta tämän saman vuosisadanpuoliskon kuudessa oli muutoksia tapahtunut, jotka Suomessa kokonaan olivat uudistaneet maan asukasten elämänehdot.

Se ero Ruotsin yhteydestä, joka kahdeksanentoista vuosisadan miehille kerta toisensa perästä oli pelottavan uhkaavan aaveen tavoin kajastanut, oli vihdoin, harvat vuodet Chydeniuksen kuoleman jälkeen, muuttunut todeksi, mutta verisen murrosajan ohitse mentyä oli havaittu muutoksen olevan aivan toista laatua, kuin kukaan aikaisemmin oli uskaltanut mahdolliseksi katsoa. Päätynyt oli vihdoin vuosisatoja kestänyt taistelu Suomesta, tuo taistelu, joka oli anastanut kansamme viimeisetkin voimat puolustukseen, tarjoomatta välttämättömin-täkään suojaa sille viljelykselle, jonka vuosisatojen lakkaamattomat vaivat olivat täällä saaneet aikaan. Sukupolvi toisensa perästä saattoi vihdoin viimeinkin Suomessa ryhtyä rauhan toimiin; itseään eikä muita varten saivat maan asukkaat tehdä työtä. Itsetietoinen käsitys siitä, että kansallamme oli sekä oikeus että velvollisuus historiallisen kehityksen sille määrämien rajojen sisässä elää omaa elämänsä ja itse muodostaa tulevaisuutensa, kasvoi ja varttui Suomen kansan kauan toisistaan erotetuissa mutta viimeinkin jälleen yhdistetyissä osissa.

Ja yhä selvemmäksi kävi samassa niiden taupausten merkitys, jotka edellisen kehityksen kestäessä olivat valmistaneet Suomen asukkaitten muodostumista itsenäistä sivistysmuotoa edustavaksi kansaksi, jopa tehneet tämän muutoksen mahdolliseksi. Uutta valoa loivat myöhempäin aikojen tapaukset edellisten sukupolvien rientoihin ja vaivanköihin.

Erikseen huomattavaksi tuli lähinnä edellinen vuosisata tai oikeammin se aika, joka Suomen historiassa kantaa taloudellisen aikakauden nimeä. Lähtien täysin oikeutetusta tyytymättömyydestä, jonka vallanpitäjain edellisinä aikoina usein osottama suunnaton tietämättömyys Suomen oloista ja välinpitämättömyys sen eduista olivat synnyttäneet, rupesivat tämän ajan suomalaiset ottamaan ohjaket omiin käsiinsä kootuin voimin pannakseen toimeen, mitä usein oli luvattu mutta aina vain oli sanoiksi jäänyt. Samassa kasvatettiin kansan kaikkiin kerroksiin ulottuvaa yhteistuntoa; tietä raivattiin tulevien aikojen itsetietoisesti kansalliselle elämälle. Taloudellinen aikakausi siis laski vankat kivet sille rakennukselle, joka 1808 ja 1809 vuosien valtiollisten mullistusten kestäessä saatiin aikaan. Kahdeksannentoista vuosisadan valtiollis-yhteiskunnallisen toiminnan ehdottomasti etevin edustaja Suomessa oli Antti Chydenius, samoin kuin saman ajan kaikki kansallistieteelliset riennot yhdistyivät Porthaniin.

Niinpä on tapahtunut, että täyden vuosisadan

umpeen kuluessa siitä päivästä, jolloin Chydeniuksen pitkä ja harvinaisen tarmokas toiminta päättyi, on hänen muistonsa Suomessa tuttu ja rakas enemmän kuin koskaan ennen. Yhtä täydellisesti kuin nykyinen ei mikään edellinen aika ole hänessä nähnyt kauneimmassa muodossa esiintyvän inhimillisen vapauden tienraivaajaa, työnvapauden, ajatus- ja painovapauden sekä uskonvapauden esi-taistelijaa. Entistä selvemmin on siis hänen kansalaisilleen tullut tarpeeksi siinä kaupungissa, missä hän viimeksi oli vaikuttamassa, pystyttää hänelle patsas tulevien polvien esikuvaksi. Täydelleen hän, joka omaa mukavuutta ja mainetta halveksien työskenteli vastaisten sukupolvien aineellista ja henkistä parasta edistääkseen, onkin tämän kunnian ansainnut, paremmin kuin lukemattomat, jotka sotaisten urostöitten takia ovat kunniaapat-saansa saaneet.

Ei siinä kyllin, että Chydeniuksen elämäkerta, joka tärkeissä osissa muodostuu luvuiksi hänen aikansa historiaa, kertoo voitetuista vastuksista, se tarjoo myös painavaa opetusta niitä aikoja varten, jotka tulevat.

Harvinaisen selvästi hänen esimerkkinsä osoittaa, mitä velvollisuudentunto, uupumaton työ ja kansalaisurhous vaikeimmissakin oloissa voivat saada aikaan, jollei heti, niin tulevien sukupolvien hyväksi. Miten olot vaihtelevatkin, jääpi kuitenkin yhä vastuksia voitettaviksi, sellaisia kuin Chydeniuksen aikuiset olivat tai pahempiakin. Joskus palaavat kanso-

jen elämässä epäkohdat, joista oli syytä olettaa, että olisivat ainaiseksi häipyneet, — mutta muuttumatta pitävät myös paikkansa ne totuudet, jotka hänen elämänsä on päivän selviksi todistanut. Turhaan ei elä se, joka kansansa siveelliseen voimaan nojautuen lain vankalla pohjalla työskentelee heikkojen, jopa vähimpäinkin vapauden ja ihmisoikeuden turvaamiseksi.

Huomattava uskonnollinen teos!

Maisteri F. W. Rothsten vainaja, joka kuoli 19 p. Heinäk. 1900, jälkisääöksessään määräsi Kansanvalistus-seuralle rahasumman Pyhän Raamatun lukemista ja tuntemista edistävän kirjallisuuden toimittamiseksi, ja kun seura viime tammiukuussa sai rahat haltuunsa, ryhtyi se heti toimeen täyttääksensä vainajan määräystä. Päätettiin alottaa eri sarja uskonnollista kirjallisuutta, jonka kustantamiseen käytettäisiin nämä testamenttirahat, ja tähän kuuluvista kirjoista on tätä nykyä valmiina yksi

Johanneksen Evankeliumi

Alkutekstistä suomentanut ja selittänyt

T:ri LAURI INGMAN.

342 siv. 8:o.

Hinta 3 markkaa 25 penniä.

Alussa on johdantona lyhyt esitys evankelistan elämänvaiheista, sen mukaan kuin niitä tunnetaan, ja sitten seuraavat selitykset siten, että ensin tulee täydellisenä joku tai muutamat värssyt itse tekstiä ja sen jälestä sitä valaisevat selitykset. Evankeliumin tekstin on tekijä uudestaan suomentanut alkutekstistä.

Tilausten kerääjille erityiset ehdot.

SUOMEN MAAKUNNAT.

Laajaperäinen runsaasti kuvilla varustettu teos, josta tähän asti on ilmestynyt täydellisenä ensimmäinen osa

Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa

Kirjoittanut Väinö Wallin.

Tekstissä 46 kuvaa. Liitteenä Varsinais-Suomen ja Ahvenanmaan kartta. 96 siv. 4:o.

Hinta 3 mk. 40 p.

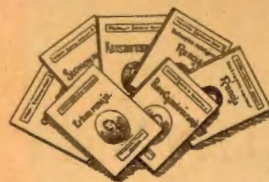
Teosta jatketaan vihkoittain joulun jälkeen. Ensin ilmestyy **Pohjois- ja Itä-Karjala** jonka on kirjoittanut toht. O. Relander ja sen jälkeen **Savo**, jonka on kirjoittanut toht. O. A. Kallio.

Teos tulee valmiina muodostamaan seikkaperäisen kertomuksen koko Suomenmaasta maakunnittain ja siten, että maantieteelliset suhteet, luonto, historialliset paikat, asutuseikat, kansa, kansantavat, sivistysolot, elinkeinot y. m. olot kansantajuisella tavalla kerrotaan ja kuvien ja karttojen avulla lukijalle esitetään.

Teos ilmestyy vihkoittain suuressa 4:o koossa, joka vihko sisältäen kolme arkkia eli 24 nelitaitteista sivua isoa kokoa kuvallisissa päällyksissä à 85 penniä.

Ilmestysajat tulee tästedes olemaan noin yksi vihko joka toinen kuukausi eli kuusi vuodessa, ensi vuoden alusta lukien.

Niille, jotka tahtovat edistää teoksen leviämistä, tarjotaan erityiset edut.

Helmiä Suomen runoudesta.

Hyvin sopivat kouluissa levitettäviksi. Ne ovat pientä kokoa olevia vihkosia, päällykset sinivalkoiset, keskellä runoilijan muotokuva, ja hinta on helppo. Sivumäärä on yleensä 64 mutta myös 96 sivuun asti ja hinta ainoastaan

25 penniä.

Suuremmissa määrin ostajalle myönnetään alennus. 100 kappaletta yhtä tai useampia sekaisin maksaa 15 markkaa. Seuraavat vihkoset ovat saatavissa:

1. Vanhempien runoilijain runoja.
2. Kansanrunoilijain runoja.
3. Oksasen runoja.
4. Suonion runoja.
5. Erkon runoja.
6. Paavo Cajanderin runoja.
7. Uudempain runoilijain runoja.

Kuvaelmia Itä-Suomalaisten vanhoista tavoista

antaa yhtäjaksoisen kertomuksen muodossa uskollisen kuvauksen maakansan elämästä Viipurin läänissä 19 vuosisadan alussa ja keskivaiheilla. Siihen kuulu seuran toimitukset N:o 81, 87, 100, 105 ja 113, nimittäin:

Joulun vietto. Maahanpanaiset. Talvitoimet. Kesä-askareet. Naimistapa.

Kalkki yhteensidottuna vaatekansiin muodostavat 680 sivuisen kirjan. Hinta 8 markkaa.

Näköispainos, Kvs-säätiön Arkisivistyksen digikirjasto

Digitoitu Suomen tiedekustantajien liiton Kopiosto-korvauksista myöntämällä apurahalla.

Alkuperäinen julkaisu:

Antti Chydenius / kirjoittanut E. G. Palmén.
([Kansanvalistusseuran] Elämäkertoja ; 9)
Helsinki : Kansanvalistus-seuran kustantama, 1903. (Mikkeli : Kirjapainoyhtiö Valo, 1903)

YKL 99.1

elämäkerrat; papit; valtiopäivämiehet;
yhteiskunnalliset vaikuttajat;
Chydenius, Anders, 1729–1803

ISBN 978-952-7533-10-9

URN:ISBN:978-952-7533-10-9

Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr)
Helsinki 2022